ځانګړې مننه

د هېواد له وتلي ليکوال، ژورنالېست، مورخ او خوږژبي شاعر عبدالباري جهاني نه يوه نړۍ مننه،
چې له زياتو بوختياوو سره سره يې خپل وخت او فکر د پېترارك هغو څلورو بيتونو ژباړې ته ورکړ،
چې ليکوال د کتاب په پای کې راوړي دي.

ژباړن

افغانستان د مکیاویلي په سیاسي فورمولونو کې

سیاسي او ټولنیزې چارې د ساینسي هغو په شان نه دي چې د ریاضي او کیمیاوي فورمولونو په واسطه حل او اوارې شي. د سیاسي او اجتماعي پېښو په ډلبندۍ او پایلو کې وخت او شېبې، ځای او ځایگی، احساسات او عواطف، ضوابط او روابط، استثنـات او واقعات او نور ډېر مسایل خپل خپل اغېز لري. خو ساینسي مسایل بیا د خپلو ټاکلو علمي فورمولونو تابع دي او پورتني یاد شوي مسایل په کې اساسي نقش نه لري. خو هغه ټولنیزې پېښې چې په متواتر ډول د تجربو له لابراتواره راوتلي وي، د یو لړ اجتماعي فورمولو تابع گرځي. متلونه او ځینې ولسي اصطلاحگانې چې د ولسي او ټولنیز ژوند لپاره د پرله پسې تجربو نچوړ دی د اجتماعي ستونزو، لانجو او مسایلو د حل او اثبات لپاره غوره اجتماعي فورمولونه دي. سیاسي مسایل، پېښې او کړکېچونه چې د ټولنیز ژوند یوه اساسي برخه ده هم د پرله پسې تکرار او ورته والي له مخې مشخصو فورمولونو ته ور داخلېږي. سیاستوال د سیاسي پېښو له ورته والي څخه د خپلو سیاسي موخو د ترلاسه کولو لپاره د یوې تجربې په توگه په آني ډول گټه پورته کوي خو د پېښو تحلیل، شنني، شالید او مخ لید ته دومره زیات فکر نه کوي. خو سیاستپوهان بیا د پېښو تل ته ورننوزي او ژور فکر کوي او په پای کې د گڼو سیاسي پېښو له ورته والي څخه د راتلونکو پېښو او لانجو د حل لپاره یو سیاسي فورمول جوړوي.

د دې سیاسي پېښو د فورمول ځانگړتیا دا وي چې نه یوازې په یوه واحده ټولنه کې د تطبیق وړ وي بلکې د نورو ټولنو سیاستوال هم ترې گټه پورته کولی شي. سیاستپوهان د مقدوني سکندر د بریالیتوب غټ راز په دې کې گڼي چې د ارستو په شان د یو ژور فکري سیاستپوه افکار یې تر شا پراته وو. سکندر د ارستو له سیاسي فورمولونو څخه په گټې اخیستنې د نړۍ پر فتحې بریالی شوی و. د هر هېواد د نیولو او ایلولو لپاره د لویې بریتانې د سیاستپوهانو سیاسي فورمول همغه و چې "تفرقه واچوه حکومت وکړه" او یاهم "بېل یې کړه ایل یې کړه". د نړۍ هر بریالی سیاستوال چې گورئ د بریالیتوب راز یې په همدې کې دی چې د سترو سیاستپوهانو سیاسي تیورۍ یې عملي کړې دي.

نیکولو مکیاویلي د نړۍ د ډېرو سترو سیاستپوهانو په جمله کې هغه سیاستپوه دی چې نوم یې تر هر چا زیات ځلېدلی او د نړۍ پر سیاسي چاپېریال خور دی. مکیاویلي د ۱۴۶۹م کال د مې د میاشتې پر درییمه نېټه په فلورېنس کې زېږېدلی او د ۱۵۲۷م کال د جون پر ۲۲مه نېټه یې د ۵۸ کلونو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې کړې دي. د عمر ډېر کلونه یې په دربار کې پر سیاسي چارو، سیاسي مطالعې او درباري لانجو کې تېر کړي دي. همدې عواملو دی په سیاسي چارو کې د پوره تجربې او ذکاوت خاوند کړ او کله چې د درباري غوړه مالانو په وجه یې خپله دنده له لاسه ورکړه نو لازیات سیاسي تفکر او ژورتیا ته متوجه شو او په نتیجه کې یې دغه مهم اثر "ټولواک" رامنځته کړ چې د نږدې ۴۸۰ کلونو په بهیر کې یې د نړۍ پر سیاسي فضا فکري واکمني وکړه او کوي یې. دا کتاب د مکیاویلي د پرله پسې مطالعې او تجربې یو داسې نچوړ او غورچاڼ دی چې د متن هر پراګراف، هره جمله، هره کلیمه او هر توری یې په ډېر دقت لیکل شوی دی. کله چې سړی دا کتاب لولي نو هېڅ جمله او هېڅ ترکیب ورته زیات نه ښکاري چې سړی فکر وکړي دا یو زیاتي ترکیب دی او باید په کې نه وای راغلی. داسې لکه د ریاضي د عددونو او فورمولونو په شان چې هر عدد ځانته خپل خپل ځای ډکوي او په حذف سره یې مطلوبه نتیجه له منځه ځي.

د دې کتاب د لیکلو یو هدف دا و چې د ایټالیا د هغه وخت واکمن له سیاسي تېروتنو وژغوري او په ایټالیا کې د یوه مضبوط نظام د جوړولو لارې چارې په ګوته کړي. خو په دې کتاب کې شنل شوي او افاده شوي سیاسي مسایل دومره ژور، دقیق او پراخ وو چې نه یوازې د یوې واحدې ټولنې د واکمنو لپاره ښې لارښوونې وې، بلکې په ټوله نړۍ کې یې د سیاسي ستونزو، کړکېچونو او ناروغیو د اواري او د درملنې لپاره د ښو کاري نسخو کار هم ورکړ. په همدې وجه دا اثر د نړۍ په یو زیات شمېر سیاسي کړیو کې مشهور شو، ان تردې چې یو شمېر سیاستوالو او سیاستپوهانو دا اثر په سیاسي چارو کې د یو شمېر ناعاطفي او جابرانه مسایلو ته د جواز په پلمه ناسم او د ولسواکۍ خلاف بللی. خو بیاهم هغه سیاستوال چې سیاست، اخلاق او عواطف سره بېلوي او سیاست یوازې د ګټو د ترلاسه کولو وسیله ګڼي او د اخلاقي ایډیالونو تابع یې نه ګڼي، دا اثر یو مهم تیوریک اثر ګڼي. د دې اثر یوه لویه ځانګړنه همدا ده چې تیوري او نظریات یې د زمان او مکان تابع نه دي. کله چې د هرې ټولنې یو سیاسي وګړی دا اثر په ځیرتیا سره لولي نو د خپلې ټولنې د ګڼو پېښو

مکیاوېلي وایي: "ناورین به ډېر لږ وخت لپاره د خلکو په ذهنو کې پاتې شي او ډېر کوچنی به بلل کېږي، خو که واکمن ژر تر ژره ځېلو شویو خلکو ته مرستې ور ورسوي، دا مرستې به تر ډېره د خلکو په ذهن کې پاتې شي او له امله به یې د واکمن نوم په ډېر درنښت یادېږي" ـ د پورتنی جملې د عملي تطبیق بېلګه موږ په خپله ټولنه کې ګورو؛ په کابل کې مختلفو تنظیمونو ډېره مرګ ژوبله وکړه او پر خلکو یې یو ستر ناورین جوړ کړ، د همدې ناورین په نتیجه کې د زیاتې شتمنی څښتنان شول، کله چې ناورین پایته ورسېد، همدا ناورین وال اوس پر همغو خلکو د خپلې شتمنی په زور حکومت کوي او په پارلماني ټاکنو کې یې هم د همغې نامشروعې شتمنی په زور تر ټولو زیاتې رایې را خپلې کړي.

مکیاوېلي وایي: "سخاوت او زړه سوی واکمن د حقارت او کرکې خواته راکاږي" دلته له "سخاوت" څخه د مکیاوېلي مقصد هغه سخاوت دی چې واکمن یې یا له خپله جیبه او یاهم د بیت المال له کڅوړې کوي، دا ډول سخاوت په پای کې واکمن له فقر څخه مخامخوي او کله چې یو واکمن د فقر مرحلې ته ورسېد په سخاوت بلد ولس بیا له فقیر واکمن څخه ملاتړ نه کوي. مکیاوېلي د یو واکمن لپاره تر حده زیات زړه سوی هم مضر بولي او وایي له هغه واکمن څخه چې خلک د وېرې احساس ونه کړي د هغه ملاتړ نه کوي. همدا نظر خوشال بابا هم ورکړی او وایي " حاکم چې قهر او مار چې ذهر ونه لري" مانا دا چې خپل جوهر او خصوصیت نه لري. مکیاوېلي هغه واکمن بریالی ګڼي چې له بېلابېلو لارو له خلکو پانګه راټوله کړي او بېرته یې خلکو ته خیرات کړي، دا ډول سخاوت دوراني حرکت لري چې تمامی نه لري. نو ځکه واکمن ټول عمر د خلکو په زړونو کې محبوب پاتې کېږي. موږ پخپله ټولنه کې دا ډول ډېرې بېلګې لرو چې د خلکو د شتمنی لوټونکي او بېرته پر خلکو د هغې د یوې برخې مصرفونکي ته خلک ((ځوانمرد)) او ((ډوډۍ‌مار))

مکیاوېلي وايي: "څوک چې د نويو قوانينو او اصلاحاتو د پلي کولو مشري پر غاړه اخلي، په حقيقت کې د هغو خلکو دښمني پر غاړه اخلي چې په تېرو قوانينو کې سوکاله وو." کله چې په افغانستان کې د هر نوي متمدن قانون د تطبيق لپاره هڅه شوې، دوديزوالو يې د خپلو ځاني ګټو له امله مخالفت کړی، غوره بېلګه يې د غازي امان اله خان اصلاحات وو چې ارتجاعي ځواکنو يې مخالفت وکړ.

مکیاوېلي وايي: "د بخت په زور حکومت ته رسېدل اسان دي خو د واکمنۍ ټينګول يې سخت دي." د استاد کانديد اکاډيميسن محمد صديق په وينا افغانستان د استثناتو هېواد دی، دلته د سياسي پېښو وړاندوينې نه کېږي، يانې ځينې سياسي پېښې او شخصيتونه په استثنايي ډول رامنځته کېږي چې د خلکو سياسي برخليک ټاکي، که موږ خپله ټولنه د مکياوېلي او استاد روهي په پورتنيو فومولو کې واچوو نو له پوره واقعيت سره به مخ شو. په افغانستان کې د سقاؤ د زوی واک ته رسېدل يوه استثنايي پېښه څکه ګڼل کيدی شي چې داسې خلک هېڅ ډول تګلاره او فکر نه لري نو څنګه واک ته رسېدلی شي. دغه راز که په امريکې د سپتمبر د ۱۱مې نېټې پېښه نه وای رامنځته شوې، کېدی شي په افغانستان کې د لنډمهالي، منځمهالي او انتخابي حکومت په نامه اوسني سياسي اصلاحات اصلاً هېڅ رامنځته شوي نه وای. د بخت په زور واک ته رسېدلي خلک په رښتيا هم تر هغه وخته په واک کې وي چې بخت ورسره ملګری وي. څکه دا ډول خلک تر واک د مخه او وروسته د واک د نيولو او ساتلو لپاره کوم دقيق پلان او ستراتيژي نه لري. مکیاوېلي د وينو څښونکو او هغو واکمنو په باب چې د برچې په زور حکومت کوي وايي: "څوک چې تل وينې

مکیاوېلي د سیاستوالو لپاره وړاندیز کوي او وایي چې د خپل حکومت بنسټ باید ټینګ جوړ کړي. دی د یوه مستحکم حکومت لپاره ښه قانون او ښې لښکرې اساسي عناصر بولي. دی اجیرې او مرستندویې لښکرې د یوه حکومت او واکمن لپاره بې ګټې ګڼي، د مکیاوېلي په نظر "اجیرې او مرستندویه لښکرې د دښمن په وړاندې بې زړه وي، بې نظمه وي، د جنګ په وخت کې میدان پرېږدي او د سولې په وخت کې خزانه لوټوي."

موږ په خپل وطن کې مرستندویې ((رابلل شوې او راغلې لښکرې))، اجیرې ملېشې او نورې ډول ډول لښکرې ولیدې چې یو ډول یې هم نه هېواد او نه هم هغه واکمن ته په ګټه تمامې شوې. ببرک کارمل پر شوري لښکرو ډډه لګوله خو یو وخت داسې راغی چې همدې شوروي لښکرو په پای کې له واکه څنډو ته کړ. ډاکتر نجیب اله د شمال پر بېلابېلو ملېشو ډډه لګوله، په پای کې پر هغه برخلیک اخته شو.

مکیاوېلي واکمنو ته توصیه کوي چې "د ولس شتمني ته لاس ونه غځوي، ځکه خلک د پلار مړینه هېروي خو له پلاره ورپاتې شتمني یې له زړونو نه وځي.. " د پورتنی خبرې عملي بېلګې هم موږ په خپل هېواد کې ولیدې. په افغانستان کې ډېر مرګونه او ظلمونه وشول، زیاتره عامه زیانونه او ظلمونه د خلکو له یاده ووتل خو د نور محمد تره کي((۷)) او ((۸)) ګڼه فرمانونه چې د خلکو د شخصي ځمکې د وېش او ولور په باب صادر شوي و او دواړه د خلکو په شخصي ملکیت او ژوندانه کې د مداخلې ستر عاملونه ګڼل کېدل، تر اوسه پورې د خلکو له یاده نه دي وتلي او ان یو شمېر سیاستپوهان یې په افغانستان کې د بحران د اوږدېدو ستر لاملونه ګڼي.

د مکیاوېلي دا کتاب د سیاسي او ټولنیزو پېښو د شننې او تحلیل په باب ډېرې ژورې او پخې خبرې لري چې هره یوه یې د کاڼي کرښې ګڼل کېږي. د کتاب د ټولو خبرو د تحلیل او بحث پرځای به ښه دا وي چې خپله د کتاب اصل ته وروګرځو. په ټولیز ډول دومره ویلای شم لکه څنګه چې د حسابي معاملاتو د حل لپاره د ریاضي فورمولونو ته اړتیا ده، دغسې ددې کتاب محتویات د سیاسي ستونزو د

ځوان او هڅاند ليکوال ښاغلی داود حبيبزی چې د هېواد د سياسي او ټولنيزو پېښو د شننې او د هغو په باب د يوه غوره او دقيق دريځ نيونې ښه لېوال او مينه وال دی، په افغانستان کې د سياستپوهنې د علمي اثارو کمښت ته متوجه شوی او د همدې تشې د ډکولو په نيت يې دا خورا مهم اثر له انګريزي څخه پښتو ته ژباړلی دی. دا اثر په خورا معياري او کره پښتو ژباړل شوی او سرې يې له لوستلو دېر خوند اخلي. په داسې حال کې چې زه د ښاغلي داود حبيبزي دا کار ستايم او دا په پښتو کې د ژباړل شويو اثارو په جمله کې له ژبني پلوه يو ښه پوره او کره کار ګڼم د کتاب د چاپ له امله ده او خپرندويې ټولنې ته مبارکي وايم. دغه راز له حبيبزي څخه هيله من يم چې د نورو دا ډول مهمو اثارو ژباړې ته هم ملا وتړي. که چېرې دا اثر د هېواد راتلونکي سياستوال ولولي او له ګڼو سياسي ستونزو څخه د يوې په حل کې هم ورسره مرستندوی شي او ستونزه په عادلانه ډول حل کړي نو حبيبزی صاحب به يې په ثواب کې شريک وي. د همداسې هيلې د برې په هيله.

په درناوي

اسمٰعيل يون

کابل پوهنتون

د ۱۳۸۵ل کال د لړم ۱۰مه

د ټولواک ټګلاره

ددې کتاب منځپانګه د لوېديځې سياسي ګروهې اصلي وينا ګڼل کېږي. دنيکولو مکياوېلي دا اثر ((ټولواک)) د يادې شوې ګروهې په اړوند د پلټنې په موخه د نورو هغو تر منځ زيات کاريدونکی بلل کېږي. دا کتاب د ايټاليا د دولتي سيستم د له منځه تللو څخه وروسته د دولتي ادارې د بيارغاونې او د ټوټه شوې ايټاليا د يوالی او د زمکې د نقشې پر مخ يې د يوه هېواد په توګه د رامنځته کولو لپاره وليکل شو. ددې هېواد دولتي سيستم څکه له يوې پېړۍ څخه د زيات وخت لپاره پر ملکوالطوايفۍ واوښت او وپاشل شو چې د څو ښارونو ((فلورېنس، وېنېس، ميلان او ناپل د سلطنت)) او د کليسا واکمنو له يو بل څخه ځان وچت ګاڼه. پادريانو د مذهبي ګروهې د لرونکو او پلي کونکو په توګه ځان تر نورو وچت ګاڼه او نورو واکمنو د سياسي او پوځي ځواک د ښو پلي کونکو په توګه! خو کله کله د کليسا واکمن هم دې ته اړوتي دي چې پوځي ځواک په اغېزمنه توګه وکاروي. دوی به تل په دې هڅو لګيا وو چې د خپلو ولکه ييزو سيمو امنيت ګډوډ او له تاوتريخوالي ډک وساتي او يو له بل څخه سر پورته نه کړي. وېنېسيانو د فرانسې، د اسپانيا او اوتريش ځواکونه راوبلل چې دايټاليا واک د وېنېس د وګړو لاس ته ورشي. دا رابلل شوي ځواکونه ډېر کمزوره او له جګړيزو ارونو لرې ساتل شوي وو خو ناڅاپه دا سرتېري بريالي وختل او د پنځه ايټالوي دولتونو د ټلوالې ځواک يې مات کړ. دا ځانپالنې او واکپالنې ددې لامل وګرځېدې چې ايټاليا د واکپالو ګاونډيو هېوادونو د پوځي او سياسي لاسوهنو په پايله کې ټوټه شي چې د ايټاليا واکمنو دخپل واک او ځواک د مرکزونو ولکه د لوېدو په حال کې وليده. نو نيکولو مکياوېلي دا کتاب د فلورېنس واکمن لورېنتسو دې مېډيچي ته پر **1513** ز کال وليکه. په دې کتاب کې ښاغلي مکياوېلي هڅه وکړه چې د دې مېديچي له واکمنی سره دا مرسته وکړي چې نه يوازې په واک کې پاتې شي بلکې ټوله ايټاليا د بهرنيو ځواکونو له منګلو وژغوري.

په دې کتاب کې يوه داسې جمله شته چې وايي ((په ايټاليا کې د وحشيانو د ولکې تريخ خوند ګردو کتلی دی)). په وروستي څپرکي کې د ليکوال له خوا دا هڅه شوې ده چې لورېنتسو ته د وحشيانو له ولکې څخه د ايټاليا د ژغورنې سلا ورکړي.

که له دې کتاب څخه دا مانا واخلو چې د فلورېنس واکمن ((لورېنتسو دي مېديچي)) ته د ايټاليا د کورنيو چارو د سمون سلا او مشوره ورکړل شوې ده کېدی شي ډېره پر ځای خبره وي.

د کتاب په يو ځای کې په دې ټکي ټينګار شوی چې څه وخت ((په څه ډول شرايطو کې)) له وګړو سره په ترخه لهجه خبرې وشي او له فشار څخه کار واخيستل شي او يا څه وخت هغوی تېر ايستل شي لنډه يې دا چې دا کتاب د سياسي ډګر د لوبغاړو لپاره ډېر په زړه پوری دی او سياستوالو ته چلول او ددغې لوبې اصلي هنر وربښيي.

خو د کتاب ځينې نور سرليکونه د مکياوېلي د سياسي تجربو څرګندوی دي.

د مکياوېلي په اند روميان د هېواد په سياسي چارو کې ډېر پوه او هو ښيار خلك وو. ځکه هغوی به نه يوازې د خپل وخت د ګډوډيو د له منځه وړلو يا کرارولو فکر کاوۀ بلکې راتلونکی يې هم ارزاوۀ او غم يې مخکې له مخکې خوړ.

دوی به د ستونزو وړاندوينه کوله له همدې امله يې اوارې هم ورته ساده کار وو.

همدا دليل به وو چې روميانو چاته پر هېواد د پوځي بريد موقعې نه ورکوله. روميانو ټينګه ګروهه درلوده چې جګړه د مخنيوي نه ده خو ځنډول يې په بشپړ ډول د دوی په زيان دي.

د ښاغلي مکياوېلي بله تجربه داده چې ټول زيانونه بايد له ځان سره وار له مخه وارزول شي او ګرد پر يو وخت ور ورسول شي. دی وايي چې دا ناورين به د ډېر لږ وخت لپاره د خلکو په ذهنونو کې پاتې شي او ډېر کوچنی به بلل کيږي خو که واکمن ژر تر ژره خپل شويو خلکو ته مرستې وروروسوي دا مرستې به تر ډېره د خلکو په ذهن کې پاتې شي او له امله به يې د واکمن نوم په ډېر درنښت يادېږي.

د ټولواک د ليکوال ټينګار دا دي چې سخاوت او زړه سوی واکمن د حقارت او د کرکې خوا ته راکاږي او دی وايي چې يو واکمن بايد ددوه ډوله ځناورو خويونه ولري: ((ددې لپاره چې ټولواک په څه ډول د ځناورو له خوی څخه په بشپړ

د ټولواکو د پټو کړنو لپاره داسې يو مرکز نشته چې هلته سړی ورشي او د هغوی د کړنو او اعمالو په اړوند ځان خبر کړي او يا ترې معلو مات وغواړي، مکياوېلي همدې خبرې ته اشاره کوي او زياتوي چې خلک د ټولواکانو په ښکاره ((ظاهري)) کارونو بسنه کوي او پر پايله يې قضاوت کوي، خلک له دې خبر نه دي چې پاچا په پټه د هېواد د ګټو د خونديتوب لپاره په څه ډول کارونو اخته دی په بله وينا که يو واکمن کومه لاسته راوړنه ولري خلک يې ستايي او د سم لاسي ګټو لپاره يې خوښي کوي خو په دې نه پوهيږي چې واکمن پر کومو ماهرانه پريکړو يا وسايلو لاسته راوړې ده.

د ټولواک ليکوال سپارښتنه کوي پرېږدئ چې يو واکمن يې په خاوره کې واکمني ټينګه کړي خو دا خبره هم کوي چې که واکمن يې د خپلې واکمنۍ د ټينګښت او پراختيا لپاره له هر ډول وسايلو څخه کار اخلي د ستاينې وړ دی.

يوه ډېره مهمه مسئله چې ښاغلي مکياوېلي په دې اثر کې څېړلې ده هغه له واکمن څخه د ويرې او مينې مسئله ده، مکياوېلي وايي ښه داده چې له واکمن سره مينه هم وشي او ويره هم ترې وشي او وايي که له دې څخه يو وټاکو نو ښه داده چې ويره ترې وشي. ځکه دده په اند ويره سوله ييزه ده.

د مکياوېلي استدلال دادی چې خلک نا شکره، اوښتونکي او غولېدونکي دي، له ګواښونو او خطر څخه د ځان د خلاصون لپاره هڅه کوي، د ګټو په ورسولو خوشالیږي او څوک چې ددوی لپاره ګټور وي هغوی يې ملاتړ کوي، په داسې يو واکمن دوی سر ورکوي، د خپلو زامنو، شتمنۍ او ان د خپلې وينې د ورکړې لپاره تيار وهي خو چې خطر لرې وي. که خطر رانژدې شي او د جګړې د رامنځته کېدو شونتياوې زياتې شي او داسې و انګېرل شي چې ستا واک له ګواښ سره مخامخېدونکی دی نو دغه خلک بېرته پر تا راتاوېږي، مانا دا چې د ويرې حالت د ټولواک واک او ځواک ((عظمت او جلال)) ته په پام سره د خلکو تر منځ رامنځته کيږي خو مينه خلک په خپله خوښه کوي.

نو د مکیاویلي په ګومان واکمن باید خپل دریغ داسې برابر کړي چې خلک ترې د ویرې احساس وکړي .

هوښیار ټولواک د مکیاویلي په اند په خپلې ژمنې ولاړ پاتې کېدی نشي تل اوښتونکی وي.

که د یوې چارې تر سره کول د هغه په زیان وي او یا د ځینو لاملونو له مخې ژمنه ورکړي، د وخت په تېریدو سره که هغه حالت چې واکمن یې د ژمنې ورکولو ته اړویستلی و شتون ونه لري، ښه داده چې ځان غلی کړي او داسې وګڼي چې ده له هیچا سره ژمنه نه ده کړې. ځکه هغه څه چې نوموړی یې دې کار ته اړ کړی وۀ نور نه دي پاتې او یا د خلکو له ذهنه وتلي دي.

دا خو ښه ده چې سړی زړه سواندی، وفادار، مذهبي، پرهیزګار ه او عادل وي خو د مکیاویلي په باور سړی باید چمتو اووسي چې که یوه ورځ ددې ځانګړتیاو مخالفو کړنو ته اړتیا پیدا شي په اسانی وکولی شي چې خپل یې کړي یانې غوره یې کړي. دی دغه مسئله په دې بېلګه کې روښانه کوي ((نه شم کولی له یوې اوس مهالې بېلګې څخه تېر شم: شپږم پاپ الکساندر په خپل ټول عمر کې د خلکو له تېرایستلو پرته د بل څه نیت نه درلود او له دې امله هغه سادګان چې تېروتلو ته چمتو ؤ، په چاپېریال کې یې ډېر پیدا کېدل. هېچا د هغه هومره پر قسم پیاوړې شوې ژمنې نه ورکولې او نه څوک د هغه په څېر د ژمنو د ساتلو مینه وال ښکارېدل. خو څرنګه چې هغه د بشر فطرت په ښه ډول پېژندلی و، ټولې تېرایستنې او له ژمنو څخه سرغړونې د هغه له هیلو سره سمې بریالی کېدې.

له دې کبله، یوه واکمن لپاره د ښو ځانګړنو لرل چندان مهم نه دي. اړینه دا ده چې د دې ځانګړنو د تش په نامه ښودلو فن یې په ښه توګه زده وي. په جرئت ویلی شم که هغه په رښتینې توګه د ښو ځانګړنو خاوند وي او پر هغو عمل وکړي په زیان یې تمامېږي، خو د دې ځانګړنو تش په نامه ښودل یا نه لرل یې ورته ګټور دي. د بېلګې په توګه: ډېره ښه ده چې سړی زړه سواندی، وفادار، خواخوږی، عادل، پر مذهب ولاړ ځان وښیي او په باطن کې هم همداسې وي، خو د سړي فکر باید داسې عیار وي چې که چېرې یوه ورځ د دې ځانګړنو متضادې لارې خپلولو ته اړتیا پیدا شي نو په اسانی وکولی شي چې له سړیتوب څخه د ځناور خوی ته واوړي.))

یو ټولواک څه وخت او په کومو شرایطو کې د ولس له کرکې سره مخامخ کېږي. دا مسئله په دې توګه ښاغلي مکیاویلي راخیستې ده.

((لکه چې وویل شول یو ټولواک پر هر څه سربیره په دې له کرکې او نفرت سره مخ کیږي چې لوټ ماري کوي او د خپل ولس شتمنی او ناموس ته لاس غځوي. تر نورو ټولو لارو له دې لارې په ځانګړي ډول ډېر له کرکې سره مخامخ کیږي، چې باید له دواړو څخه ځان وساتي.

خلک داسې دي چې کله یې څوک شتمنی او نا موس ته لاس نه وراوړدوي، ځانونه خوښ او سوکاله ګڼي او ټولواک اړ دی چې یوازې د څو کسانو له ځانپالنې سره سیالي وکړي، چې د هغوی مخنیوی به هم بېلابېلې لارې ور اسانه کړي.

یو ټولواک هغه وخت حقیر او د کرکې وړ شمېرل کیږي چې بې ثباته، سپک، ښځنۍ، تنګ نظری، بې تکله او په جدیت نه ولاړ وګڼل شي.))

ډېر ځلې د هېواد د پرمختګ، ساتنې او هوسایېنې لپاره دې ته اړتیا شته چې ټولواک ځینې شیان وزغمي او ترې تېر شي، یو ټولواک هغه وخت ښه نوم ګټي چې ربښتنی ملګری وګڼل شي او یا یو هوښیار دښمن ځان وښیي یانې که دوه ګاونډي هېوادونه یې په جګړه اخته وي، دی باید بې پرې ((بې طرفه)) پاتې نه شي، د جګړې له یوې لورې سره باید ودرېږي، ځکه که ستا دوه غښتلي ګاونډیان په خپلو کې پر جګړه اخته وي ، یا به له ګټونکي څخه ویره لرې یا به یې نه لرې خو په دواړو حالاتو کې تا ته دا ښه ده چې له یوه سره ودرېږې او له بلې خوا سره عملا پر جګړه لاس پورې کړې.

مکیاوېلې په خپل کتاب ((ټولواک)) کې دا هر څه رانغښتي دي او دا هم وایې چې که یو واکمن په پوره زړه ورتیا د جګړې له یو لوري سره ودرېږي که هغه یو غښتلی او ځواکمن هېواد وي او په جګړه کې یې بری په برخه شي نو تل به دغه واکمن د هغه د نژدې ملګري په توګه پاتې وي او له مهربانۍ او مرستې څخه به یې برخمن وي. ځکه هغه هېواد یې ځان د احسان پوروړی ګڼي، په همدې ترڅ کې د دواړو هېوادونو تر منځ د ملګرتیا اړیکي ټینګیږي که دغه هېواد جګړه هم بایلي خو تل به د مرسته کونکي واکمن هرکلی کوي او خپله وس به د هغه په مرسته کې کاروي.

که دواړه ګاونډیان د وېرې وړ هم نه وي، ښه داده چې ته بې طرفه پاتې نه شې ځکه ته له یوه سره د بل په له منځه وړلو کې مرسته کوې که هغه هېواد چې ته یې په جګړه کې مرسته کوې ستا په مټ بری تر لاسه کړي، هغه هېواد په یو ډول نه یو ډول ستا په اختیار کې لوېږي.

پر یو هېواد د برید لپاره اړینه ده چې واکمن باید له غښتلي او ځواکمن هېواد سره د ټلوالې له رامنځته کولو ډډه وکړي. ځکه د مکیاوېلي په ګومان مرسته غوښتونکی هېواد بیا د ځواکمن هېواد په لومه کې لوېږي.

مکیاوېلي دا خبره په ډاګه کوي چې د یو هېواد واکمن باید د کمزورو هېوادونو خواخوږی وي او ځواکمن هېوادونه باید وټکوي او په وړاندې یې پرېکنده دریځ ولري، یو واکمن هغه وخت حقیر ګڼل کېږي چې غوڅ دریځ ونه لري او ګړی په ګړۍ یې بدلوي رابدلوي.

واکمن ((ولسمشر، ټولواک)) چې یوه پریکړه کوي دا یې باید ارو مرو اټکل کړې وي چې پریکړه یې څومره په زیان ده په دې لړ کې باید هغه تګلاره غوره کړي چې زیان یې ډېر لږ وي.

په دې کتاب کې ډېره مهمه مسئله چې ښاغلي مکیاوېلي څېړلې ده د چاپلوسانو موضوع ده چې څه ډول د هېواد واکمن له کورنیو مسایلو څخه نا خبره ساتي.

د واکمن زیات سلاکاران ددې پر ځای چې د هېواد مشر ته په اړوندو مسایلو کې ښې مشورې ورکړي په دندو کې د پاتې کېدو لپاره هغه ته چاپلوسي کوي او د حقیقت پر ځای هغه څه ورته یادوي چې فکر کوي واکمن پرې خوشالېږي.

مکیاوېلي سپارښتنه کوي چې د سلاکارانو په ټاکنه کې باید له ډېر دقت څخه کار واخیستل شي.

دوی فکر کوي چې واکمن ته که رښتیا ووايي د هغه غوصه به راوپارېږي او دا کار به دده دندې ته زیان واړوي. دا ډول سلاکاران چې مکیاوېلي ترې یادونه کړې د یو نوي دولت د اداري سیسټم د ټینګښت پر ځای د هغه ریښې پرې کوي او ولس د هېواد له مشر څخه نهیلی او خپه کوي.

زما په ګومان د دغه ډول اثارو ژباړه په ځانګړې توګه په اوسني افغانستان کې مهمه ده. افغانان اوس یو ځل بیا د ادارې او حکومت جوړولو هڅه کوي. کیدای شي د ((ټولواک)) ځینې برخې په اوسنۍ نړۍ کې کټ مټ عملي نه وي خو د پېښو بېلګې یې په نوې بڼه اوس هم لیدل کېږي د هغو په وړاندې د مناسب غبرګون لپاره د مکیاوېلي اثر ښایي ګټور وي.

خو یوه بله خبر هم چې ډېره زیاته مهمه ده هغه داده چې افغاني ټولنې ته ددې اثر ژباړې دا ځواک ورکړ چې سیاستوال، د سیاست مینه وال او سیاسي څېړونکي یې

حنان حبیبزی
د مزار شریف ښار
۱۱،۰۱،۰۶

د ليکوال پېژندنه

نېکولو مکياوېلي د **1469**ز کال د مې د مياشتې پر دريمه نېټه په فلورېنس کې زېږېـدلی دی. هغـه د برنـارډو دي نېکولـو مکيـاوېلي Bernardo di Nicolo Machiavelli دويم زوی دی. پلار يې يو وتلی او منلی قـانونپوه او د قـضاوت پـه دنده بوخت و. مور يې بارټولوميا دي سټيفانو نيلي Bartolommea di Steafano Nelli نومېده او هغوی دواړه د پخواني فلورېنس له اشرافيانو څخه وو.

اصلاً د نوموړي ژوند په درې دورو وېشل شوی چې هره دوره يـې پـه يـوازې سر د فلورېنس په تاريخ کې يوه څرګنده او ارزښتناکه دوره شمېرل کېږي.

د هغه د ځوانی دوره د اعليحضرت لورينتسو تـر واکمنـی او مـشری لانـدې د فلورېنس له سترتوب سره يوځای تېره شـوې ده چې پـه ايټاليـا کـې يـې د يـو سـتر زبرځواک حيثيت درلود.

په فلورېنس کې د مېديچيانو واکمني په **1494**ز کال راوپرځېده او مکيـاوېلي په همدې کال کې په سياسي خدمت بوخت شو. د ماموريت پر مهال يې فلورېنس تر يو جمهوري حکومت لاندې خپلواک و، چې دغې ادارې تـر **1512**ز کالـه پـورې دوام وکړ او په **1512**ز کال کې مېديچيان بيا واک ته ورسـېدل او مکيـاوېلي خپلـه دنده له لاسه ورکړه. مېديچيانو په دويم پېر کې لـه **1512**ز کالـ څخـه تـر **1527**ز پورې حکومت وکړ او يو ځل بيا راوپرځول شول، چې دا وخت د مکياوېلي د ادبي فعاليت او زيات نفوذ پېر شمېرل کېږي. خو هغه د مېـديچيانو تـر دويـم ځـل ايـستلو وروسته د **1527**ز کال د جون پر **22**مه نېټه، د **58** کلونو په عمر، پرته لـه دې چـې خپله دنده بېرته ترلاسه کړي، له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې.

د زلميتوب دوره 94-1469-25-1:

که څه هم د مکياوېلي د زلميتوب په اړه دومره څـه نـه دي ويـل شـوي، خـو فلورېنس په دغو ورځو کې دومره مشهور و چې کولی شـو د دې نوميـالي او وتلـي ښاري مخکنی چاپېريال په اسانی نظر ته راولو.

فلورېنس يو داسې ښار بلل شوی چې دوه ډوله ټولواکيو پـرې واکمنـي کـړې ده؛ يو ډول يې د يوه توندخويه واکمن ساوونارولا Savonarola تر مشرۍ لانـدې

تـر مـشرۍ لانـدې تېـره Lorenzo
شوې ده. که څه هم ساوونارولا یو ځل د فلورېنس پـر خـاوره ډېـره اوږده واکمنـي درلوده، خو پر مکیاوېلي یې اغېز ډېر لږ و او په دې کتاب کې یوازې د یوې بېلګـې په توګه ورته پکار شوی دی. خو د لورینتسو د واکمنۍ پر مهال د مېډیچیانو شـان او شوکت مکیاوېلي په کلکه اغېزمن کړی و. ځکه هغه په خپلو لیکنو کې د دې واکمن زیاته یادونه کړې او دا هم د لورینتسو لمسی و چې مکیاوېلي خپـل کتـاب ***تولـواک*** ورته ډالۍ کړی دی.

مکیاوېلي په خپـل اثـر ((د فلـورېنس تـاریخ the History of Florence)) کې د یو شمېر زلمیانو ژوند انځور کړی، چې د زلمیتوب دوره یې ورسره تېره کړې ده. هغه لیکي چې هغوی د جامو په اغوستلو او د ژوند په تېرولو کې تر خپلو نیکونو ډېر خپلواک و. خپل وخت یې په لوبو او پیسې یې بېځایه پر ښځو لګولې، د هغـوی بنسټیز هدف دا و چې وښیي ترټولو ښې جامې یې پر ځان دي. هغوی به په ډېر هنـر غږېدل او پر یو- بل یې ټوکې ټکالې کولې. د هغوی په منځ کې چې به چا پر نورو مسخرې وکړې او هغه به یې سپک کړ، تر ټولو هوښیار به بلل کېده.

مکیاوېلي خپل زوی ګیډو Guido ته په یو لیک کـې ځرګنـدوي چـې ولـې باید زلمیان د خپل لیک- لوست له لرلي فرصت څخه پوره ګټه پورته کـړي او مـوږ دې پایلې ته رسوي چې مکیاوېلي پخپل زلمیتوب کې ډېر بوخت و.

هغه کاږي چې ما ستا لیک ترلاسه کړ، ډېر خوښ یم، په تېره بیا چې ته روغ- رمټ یې او زما لپاره تر دې بل ښه زېری نه شته.

که پاک خدای موږ دواړو تـه ژونـد راکـړی و، زه بـه لـه تـا یـو ډېـر اوچـت شخصیت جوړ کړم، خو په دې شرط چې ته دې خپله ونډه ترسره کړې.

بیا یې په یوې نوې خبرې تشویقوي او کاږي چې دا به ستا لپاره ښـه وي، خـو اړینه دا ده چې لوست وکړې او د دې لپاره چې له ناروغۍ د تل لپاره خلاص شې، د لیک- لوست او موسیقۍ د زده کړې دردونه او ستونزې پر ځان تېرې کړه. ځکه که ته ماته وګورې، د یو ډېر بې ارزښته مهارت په لرلو زما څومره درناوی کېږي.

زویه! که غواړې چې ما له ځانه خوښ وساتې، ځانته بریاوې او ویاړ وګټې، تل رښتینی اوسه او زده کړه وکړه. ځکه نور خلک به هغه وخت ستا مرستې ته تیار وي چې ته د خپل ځان مرسته وکړې.

د سیاسي ژوند دوره 1512-1494-43-25:

د مکیاوېلي د ژوند دویم پېر د فلورېنس د خپلواک جمهوریت په چوپړ کې تېر شوی، چې په ۱۴۹۴ز کال کې د مېډیچیانو له راپرځېدو څخه تر **1512**ز کاله پورې، چې د هغوی د بیاراتګ کال دی، دوام وکړ.

مکیاوېلي په یوه دولتي اداره کې تر څلور کاله خدمت وروسته د فلورېنس د جمهوري دولت د خپلواکۍ او سولې د لس کسيزې شورا د دارالانشا مشر وټاکل شو او هغه په دې وخت کې د جمهوریت د چارو په پر مخ بېولو کې ډېره ونډه درلوده او په دې اړه موږ د هغه ګڼ شمېر فرمانونه، لاسوندونه، صادره او وارده سیاسي مکتوبونه او د هغه خپلې لیکنې لرو، هغه زیات شمېر مهم سیاسي ماموریتونه ترسره کړي او د فلورېنس د ملي لښکرو په جوړولو کې یې زیاتې هلې ځلې کړې دي. د هغه لومړی ماموریت په **1499**ز کال کې د کاترینا سفورتسا Catherina Sforza دربار ته و، چې په *ټولواک* کې یې د My lady of Forli په نامه یاده کړې او د هغې له چلند څخه یې زده کړل چې پر کلاګانو له ډډې وهلو څخه ښه دا ده چې سړی د ملت اعتبار ترلاسه کړي، چې دا د مکیاوېلي یو له مهمو اصولو څخه و او په مختلفو لارو یې پر دې ټکي ټينګار کړی دی، او ښوولې یې ده چې دا موضوع د ټولواکو لپاره حیاتي ارزښت لري.

په **1500**ز کال کې د پیزا پر ښار د جګړې د دوام په اړه د خبرو اترو لپاره د فرانسې د پاچا دوولسم لویي دربار ته لاړ او دا هغه پاچا دی چې په ایټالیا کې یې پنځه سترې تېروتنې کړې وې او په پای کې له ایټالیا څخه بهر وشړل شو، چې په *ټولواک* کې یې په لنډه توګه یادونه شوې ده.

د مکیاوېلي د سیاسي ژوند ډېری برخه پر هغو پېښو بوخته وه چې د شپږم پاپ الکسانډر او د هغه د زوی سیزار بورجیا Cesar Borgia ((ډیوک ولنټینو)) له ځانپالنې او واکپالنې څخه رامنځته کېدې او د همدې دواړو اعمال د *ټولواک* زیاتره برخه جوړوي.

مکیاوېلي یو نیواکګر ته چې غواړي یو هېواد تر نیولو وروسته پخپله ولکه کې وساتي د ډیوک اعمال د تقلید لپاره وړاندې کوي. بې له شکه هغه د ډیوک د اعمالو له بېلګې څخه پرته د تقلید لپاره بله ښه بېلګه نه شوه پیدا کولی. له دې کبله د ځینو ګوت نیوونکو له خوا سیزار بورجیا د *ټولواک* اتل بلل شوی دی. خو ډیوک په *ټولواک* کې د یوې داسې څېرې په توګه ښودل شوی چې د نورو د بخت په راختلو ټولواکۍ ته رسېږي او د هغوی د بخت په پرېوتو راپرځېږي. یوه داسې څېره چې ټول

په 1503ز کال کې د درېيم پيوس Pius III يا پـاپ الکسانډر د مړينـې پـر مهال مکياوېلي روم ته واستول شو، چې د هغه د ځايناستي ټاکنـه وګـوري او هلتـه د سيزار بورجيا په تېروتنه پوه شو چې د کارډينالانو ډلې ته يې د دې اجازه ورکړې وه چې دويم جوليوس د پاپ په توګه وټاکي.

پاپ جوليوس د هغو کارډينالانو له ډلې څخه و چې سـيزار بورجيـا تـه يـې د وېرې اسباب برابرولی شول. مکياوېلي په داسې حال کې چې پـر دې ټاکنـه تبـصره کوي، وايي: "څوک چې په دې عقيده دي، چې نوې ښېګنې او مرستې به له سترو او نامتو شخصيتونو څخه پخواني زيانونـه هېـر کـړي، ځـان تېرباسـي" . او دا هـم پـاپ جوليوس و چې په 1506ز کال کې يې دربار ته مکياوېلي واسـتول شـو، کلـه چـې پاپ پر بولونا خپـل جګـړه ييـز عمليـات پيـل کـول، او ددې عمليـاتو پايلـه يـې هـم هماغسې بريالۍ وخته، لکه د هغه نورې کارنامې چې د هغه د چټکۍ او بې پروايۍ له امله بريالۍ ختلې. مکياوېلي د همدې پاپ جوليوس په حوالـه بخـت لـه ښـځې سـره تشبيه کړی او زياته کړې يې ده چې يوازې زړور او توند سړی کولی شي پـر دواړو برلاسی شي.

که څه هم ممکنه نه ده چې د ايټالوي دولتونو مختلف برخليکونه دلته وڅېړو، چې په پايله کې يې په کال 1507ز کې د فرانسې، اسپانيا او جرمني تر لاس لانـدې راغلي ول. خو موږ غواړو دلته يوازې د هغو پېښو او درېيو سترو لوبغاړو په اړه خبرې وکړو، چې د مکياوېلي پر شخصيت يې اغېزه لرلې ده. هغه د فرانسې له پاچا دوولسم لوېي سره بې شمېره کتنې کړي، چې مخکې مو ورته نغوته وکړه.

مکياوېلي د اراګون فرديناند د يو داسې شخصيت په بڼه انځوروي چې د مذهب تر نقاب لاندې يې سترې کارنامې ترسره کړې، خو په حقيقت کې يـې رحـم، وفـا، خواخوږي، انسانيت، سپېڅلتوب او ايمانداري نه درلوده او که د دې ځانګړنو تر اغېز لاندې راغلی وی، نو راپرځېدلی به وی.

امپراتور ماکسیمیلیان Maximilian چې د خپل پېر لـه پـه زړه پـورې څېـرو څخه یو و، شخصیت او مقام یې ډېرو لاسونو انځور کړی دی، خو مکیاوېلي چې په کال 8-1507ز کې د هغه دربار ته د سفیر یا ځانګړي سیاسي استازي په توګه تللی و، د هغه ډېرې نیمګړتیاوې او عیبونه په ډاګه کوي او د یو ضعیف الاراده شخصیت په توګه یې معرفي کوي. یو داسې شخصیت، چې د نورو په وکالت د خپلو طرحـو عملي کول، له نظره غورځوي او د خپلو هیلو په ترسره کولو کـې دومـره ټینګـار نـه کوي.

د مکیاوېلي د ماموریت پاتې کلونه په هغو پېښو بشپړېږي، چې د کـامبرې لـه تړون څخه راپورته شوي دي. دا تړون په کال 1508ز کې د پاپ او درېیو اروپـایي زبرځواکونو تر منځ، چې پورته یې یادونـه شـوې، لاسـلیک شـو، چې موخـه یـې د وېنېسانو د جمهوریت راپرځول و او د ویـلا Vaila پـه جګـړه کـې دې مـوخې تـه ورسېدل. هغه وخت چې وېنېسانو ټولې هغه سیمې په یوه ورځ له لاسه ورکړې، چې په اتو سوو کلونو کې یې ترلاسه کړې وې. پـه دې وخـت کـې فلورېنـسیانو تـه یـو سخت رول ورپه غاړه وه. کله چې یې د داسـې تربګنـی او دښـمنی پـر غـاړه شـتون درلود چې د پاپ او فرانسې تر منځ راپورته شوه. ځکه فرانسې په دې ملګرتیا کې د فلورېنس د جمهوریت د ټولو تګلارو پلي کول پر غاړه اخیستي و.

کله چې په 1511ز کال کې دویم پاپ جولیوس د فرانسې په وړاندې سپېڅلی تړون جوړ کړ او د سویـسیانو پـه مرسـته یـې فرانـسویان لـه ایټالیـا څخـه بهـر کـړل، فلورېنس د پاپ په واک کې ولوېد او اړ و چې د پـاپ شـرایط ومنـي، چې لـه دې شرایطو څخه یو د مېدیچیانو بیا واک ته رسېدل و.

د 1512ز کـال د سـپټمبر پـر درېیمـه د مېـدیچیانو بیاراتـګ او د جمهوریـت راپرځېدنه، له دندو څخه د مکیاوېلي او د هغه د ملګرو د ګوښه کېدو یوه نښه وه او په دې توګه د هغه سیاسي ژوند پای ته ورسېد. ځکه لکه څنګه چې څرګنده ده، هغه پرته له دې چې خپله دنده بېرته ترلاسه کړي ومړ.

لیکنې او مړینه 27-1512-58-43:

مکیاوېلي د مېدیچیانو له راتګ سره سم د یو څو اوونیو لپاره په دې تمه پـاتې شو، چې د نوي واکمن په اداره کې به خپله څوکی بېرته ترلاسه کړي. خـو دا هیلـه یې ترسره نه شوه او د 1512ز کال د نومبر پر اوومه د یو فرمان په ترڅ کې له دندې

نوي مېډيچي پاپ لسم ليو Leo x هغـه لـه بنـد څخـه خـلاص کـړ او خپلـې کوچنۍ شتمنۍ ته چې فلورېنس ته نژدې په سان کاسيانو San Casciano کې پرته وه لاړ او هلته يې خپل ژوند ليکوالۍ ته ورکړ.

فرانسيـسکو ويټـوري Francessco Vettori تـه پـه يـوه ليـک کـې چې د 1513ز کال د ډسمبر پر ديارلسمه نېټه يې ليکلی، په دې پېر کې يې د خپل ژوند په اړه ډېرې په زړه پورې څرګندونې کړي، چې موږ ته د *ټولواک* د ليکلو په اړه د هغه ميتود او انګېزنې بيانوي.

وروسته تر دې چې له کورنۍ او ګاونډيانو سره خپلې بوختياوې بيانوي، کاږي چې: کله چې شپه خپل تور څادر راغوړوي، زه کور ته راګرځم او د خپلې مطـالعې خونې ته ځم، په ننوتځې کې د کروندګر جامې، چې ګرد او چټلې پوښـلې وي، لـه ځانه ليرې کوم، د درباري اشرافيانو جامې اغوندم او چې کله بيا پـه جـامو کـې پـټ شم، د پخوانيو څېرو لرغوني دربار ته ورتېرېږم او هلته د هغوی له خوا پـه مينـه منـل کېږم، هلته هغه خواړه خورم چې زما لپاره ځانګړي شوي. پـه دې ځـای کـې زه لـه هغوی سره د خبرو په کولو کې زړه نـه وهـم چـې د هغـوی د اعمـالو لاملونـه تـرې وپوښتم. هغوی ماته په ورين تندي او لورېينه د دې پوښتنو ځوابونه راکوي، چې زه د څلورو ساعتونو لپاره د هيڅ ډول ستوماني احساس نه کوم، ټول دردونه هېروم، فقر ما نه مايوسه کوي، له مړينې څخه نه وېرېږم. ځکه زه په بشپړه توګه د دغو سترو څېرو په واک کې يم.

ما ټول هغه څه ليکلي چې د هغوی له خبرو مې اخيستي او د سـلطنتونو پـه اړه مې يو کوچنی کتاب برابر کړی دی. د دې موضوع په اړه هومره پراخ غږېدلی يـم، څومره چې زما فکر رسېږي او څېړلي مې دي چې سلطنت څه دی، څو ډوله دی، په څه ډول رامنځته کېږي، په څه ډول ساتل کېږي او ولې له لاسه ځي؟؟...

که زما کوم تخيل تاسو خوشالوي، بايد دا يو مو هم زړه دربد نه کـړي او يـو ټولواک، په تېره بيا نوی هغه يې بايد تل هرکلی وکړي. له همدې امله يې د سترتوب او جلال خاونـد ګليـانو Guiliano تـه ډالـۍ کـوم. فليپـو کاسـاويکيو Flippo Casavichio دا کتاب له وړاندې کتلی، هغه کولی شي تاسو ته ووايي چې په دې

مخکې تر دې چې دا کوچنی کتاب هغه ښه غوره کـړي، چـې زمـوږ پـه لاس کې دی، ډېر بدلونونه په کې راغلـل او ګـڼ شـمېر فکـري متنفـذین د دې کتـاب د جوړښت او ترتیب لپاره په کار بوخت ول.

د دې کتاب سرلیک او هغه چاته چې باید ډالۍ شوی وی، بدل شول او په پای کې د ناشرګند لامل له مخې لورینتـسو دي مېـدیچي Lorenzo de Medici تـه ډالۍ شو.

په ځینو کتابونو کې راغلي چې ګلیانو دي مېدیچي په **1516**ز کال کې د یوې دسیسې په ترځ کې ووژل شو، له همدې امله لورینتسو ته ډالۍ شو.

که څه هم مکیاوېلي له کاساویکیو سره په دې اړه خبـرې کـړې وې، چـې دا کتاب باید ورولېږي او یا یې په خپله هغه چاته ورکړي چې ورته ډالۍ کوي یې. خو تر اوسه لا داسې شواهد نه دي موندل شوي چې لورینتسو بـه کلـه دا کتـاب ترلاسـه کړی او یا به یې لوستی وي. خو هغه مکیاوېلي ته خپله څوکۍ بېرته ورنه کـړه. کـه څه هم د هغه د ژوندون پر مهال د دې کتاب نظریې او لیکنې نورو په خپل نامه تېرې کړې وې، خو *ټولواک* د مکیاوېلي په وسیله نـه و چـاپ شـوی، ځکـه یـې مـتن تـر مناقشې لاندې و.

مکیاوېلي ویټوري ته په خپل لیـک کـې زیـاتوي چـې کـه دا کـوچنی کتـاب څوک ولولي، نو ورته جوته به شي چې په دې تېرو پنځلسو کلونـو کـې، چـې مـا د سیاست په مطالعه کې تېر کړي، نه مې خوب کړی او نه مې وخت بېځایه تېر کـړی دی، چې یو ځل خلکو ته بیا د یو داسې شخصیت پـه توګـه خـدمت وکـړم، چـې د نورو په لګښت یې تجربه ترلاسه کړې او زما په وفا کې هـېڅ شـک نـه شـته. ځکـه څرنګه چې مې تل وفا کړې او پر ژمنه درېدلی یم، زده مې نـه دي چـې څنګـه یـې مات کړم. ځکه څوک چې زما په څېر رښتینی او وفادار وي، خپل طبیعت ته بدلون نه شي ورکولی او زما نننۍ بېوزلي زما پر رښتنولۍ شاهدي ورکوي.

مخکې تر دې چې *ټولواک* پای تـه ورسـوي، مکیـاوېلي د یـو بـل کتـاب ((د ټیټوس لیویس د تاریخ د لسو لومړیو ټوکونو پـه اړه بحثونـه Discourses on the first decade of Titus Livius)) په لیکلو پیل وکـړ، چـې *ټولـواک* هـم د دې کتاب د موضوع یوه برخه ده. دې او بې شمېره نورو کوچنیو کتابونو هغه تر **1518**ز

Genoa کې د فلورېنسي سـوداګرو چـارې تـر څـارنې لاندې ونيسي.

په **1519**ز کال کې مېډيچي چارواکو د فلورېنس اوسېدونکو ته يو څه سياسي امتيازات ورکړل چې له مکياوېلي او يو شمېر نورو څخه يې د يوه نوي اساسي قانون د جوړولو لپاره سلا- مشورې واخيستلې، چې تر دې قانون لانـدې يـوه لويـه جرګـه Great Council رامنځته کړي، خو په دې او هغې پلمې يې رسمي بڼه ورنه کړه.

په **1520**ز کال کې فلورېنسي سوداګر يو ځل بيا مکيـاوېلي تـه راوګرځېـدل چې له لوکا Lucca سره د هغوی سـتونزې اوارې کـړي. **1520** د فلـورېنس ادبـي ټولنې ته د مکياوېلي د بيا ورداخلېدو له کبله د يادونې وړ کال دی او په دې وخـت کې ټولو د هغه شتون حس کاوه. همدارنګه د هغه بل کتاب "د جګړې هنر Art of war" لپاره يې هم اړتيا ورته درلوده. همداراز هغه په دې کال کې د کارډينـال دي مېډيچي په غوښتنه د يو بل کميسيون مشري پر غاړه واخيسته چې "د فلورېنس تاريخ the History of Florence" وليکـي او دې کـار هغـه تـر **1525**ز کالـه پـورې بوخت وساته.

کېدی شي د مکياوېلي په وړاندې د خلکو مينـې او علاقـې مېـديچيان دې تـه چمتو کړي وي چې هغه په دې دنده بوخت کړي، ځکه يو لرغونی ليکوال پـه دې نظر دی چې يو وړ سياستپوه له دندې پرته د يو ستر کب مثال لري، چې کـه يـې پـه يوې تشې جالې پسې په ټوپ وهلو بوخت ونه ساتې، نو هڅه بـه وکـړي چې ببـړۍ واړوي.

کله چې "د فلورېنس تاريخ" بشپړ شو، مکياوېلي دغه کتاب روم ته له ځان سره يووړ، چې ګليانو دي مېډيچي ته، چې په دې ورځو کې د دويم کلمينټ Clement II تر لقب لاندې پاپ وټاکل شو، ډالۍ کړي.

د تعجب وړ ده چې مکياوېلي پـه **1513**ز کـال کـې *ټولـواک* د مېـديچيانو د لارښوونې لپاره هغوی ته په داسې حال کې ډالۍ کړ، چې هغوی پـه فلـورېنس کـې نوي واک ته رسېدلي ول او په **1525**ز کال کې يې د فلورېنس تاريخ د دې کورنۍ مشر ته په داسې حال کې ډالۍ کړ، چې راپرځېدل يې نـژدې شـوي و او پـه همـدې کال کې د پيويا Pavia جګړې په ايټاليا کې د فرانسې واکمنـي لـه منځـه يـووړه او لومړی فرانسيس يې د بنديوان په توګه د خپل ستر سـيال پـنځم شـارل پـه لاس کـې

مکیاوېلي چې په دې وخت کې لـه فلـورېنس څخـه بهـر و، پـه چټکـۍ بېرتـه راوګرځېد، چې خپله پخوانۍ څوکۍ، چې هماغه د خپلواکۍ او سولې د لس کسیزې شورا د دارلانشا مشري وه، ترلاسه کړي. خو له بده مرغه فلورېنس ته تر رارسېدو لنډ مهال وروسته ناروغ شو، چې بیا وروسته د **1527**ز کال د جون پر **22**مه نېټه یـې لـه دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې.

که څه هم څوک نه پوهېږي چې د مکیاوېلي هډونه به چېرته پراتـه وي، خـو فلورېنس هغه ته د سانټاکروس Santa Croce په کلیسا کې یو ستر او مجلـل منـار جوړ کړی او د خپل دې نامتو زوی په څنګ کې یـې د دې اعتـراف کـړی چـې: ” نورو "ولسونو" که هرڅه ترې زده کړي وي، خو ایټالیا د هغه په اثارو کې د یووالي نظر او په اروپایي هېوادونو کې د رېنېسانس پیل موندلی دی“.

اعليحضرت لورينتسو دي پيرو دي مېډيچي ته د نيکولو مکياوېلي ډالۍ

څوک چې غواړي د يوه ټولواک د پېرزوني او ملاتړ وړ وګرځي، د دود لـه مخې ټولواک ته داسې شيان ډالۍ کوي، چې تر ګردو قيمتي او ارزښتناکه وي او يـا يې په اند د ټولواک د خوشاله کېدو لامل ګرځي. د بېلګې په توګـه: هغـوی زيـاتره نوميالي اسونه، اعلی وسلې، د سرو جامې، قيمتي کاڼي، د سينګار او زينت داسې نور وسايل، چې د ټولواک له برم او جلال سره برابر وي، هغه ته وړاندې کوي.

ستا درانه حضور ته! د دې لپاره چې د خپلې مينې او فدويت کره نښې وښـيم، اړ شوم چې خپله شتمني وپلټم او يوه داسې ډالۍ، چې د پاچايانو حضور ته د وړاندې کولو ارزښت ولري، پيدا کړم.

تر ژورو فکرونو وروسته د سترو او نوماندو مېړنو د اعمالو له پوهې پورته مـې بل قيمتي څه پيدا نه کـړل، چې پـه اوسـنيو چـارو کـې د يـوې اوږدې تجربـې او د لرغوني تاريخ د يوې پرله پسې مطالعې پايله ده، چې د دې مطالعې لنډيز مې په پوره دقت او تر اوږد زيار وروسته په دې کتاب کې راغونډ کړی او دا دی د سترتوب او برم د خاوند حضور ته يې وړاندې کوم.

که څه هم زه دا کوچنی اثر ستاسو لوړ مقام او حيثيت ته د ډالۍ وړ نـه بـولم، خو بيا هم د ستاسو پر ترحم او زړه سوي باور لـرم، چـې کـه زمـا دې حالـ تـه پـام وکړئ چې پرته له دې چې په ډېر لږ وخت کې د هغو حقايقو او رازونو د زده کړې وخت درکړم، چې په زده کړه کې يې ما د کلونو اوږد وخت لګولی او بـې شـمېره ګواښونه او ستونزې مې ګاللې دي، د بلې ډالۍ وس نه لرم، ستاسو پـه درانـه حـضور کې به د منلو وړ وګرځي. دا کتاب مې په ډېـرو تـشريفاتي او پېچلـو الفـاظو نـه دی کښلی او نه مې د تاريخي دورو په شمېرو ډک کړی دی. يا هم د نـورو ليکوالـو پـه څېر نه يم توانېدلی چې د کتاب باندنۍ برخه په نقش او نګار داسې ښکلې کړم چې

پوړ وګړی، دا زړه وکړي چې د ټولواکو سلطنتي او سیاسي مسئلې وڅېړي، او د حل لارې- چارې يې اړوند ټولواک ته په لیکلې بڼـه وړانـدې کـړي. ځکه څوک چې نقشې انځوروي، د دې لپاره چې د غرونو د هسکو څوکو او لـوړو ځایونو څرنګوالی په سمه توګه اټکل کړي، ځان لاندې په دښتو او ډاګونو کې ځای پر ځای کوي او د دې لپاره چې د اوارې او دښتې سمه اندازه واخلـي، د غرونـو پـه څوکو او لوړو ځایونو کې ځای نیسي. په همدې توګه ویلی شم د دې لپـاره چې د ولس د طبیعت سم اټکل وکړو، باید د ټولواک په مقام کې ځای ولرو او د دې لپاره چې د ټولواک سم اټکل وکړو، نو باید د ولس یوه برخه شو.

نو ای د سترتوب او جلال خاونده!

زما دا کوچنی ډالی په هغه احساس او جذبه ومنه، چې ما ستاسو درانه حـضور ته وړاندې کړې ده، چې که يې په بشپړ دقت ولولئ او په پام کې يې ونیسئ، نو زما اصلي غوښتنه به احساس کړئ. موخه مې هغه لوړوالي او سترتوب ته د ستاسو رسېدل دي، چې د ستاسو بخت او نورې نېکې ځانګړنې يې ژمنه کوي. او که د ښکلا او برم خاوند د خپل سترتوب او عظمت له لوړې څوکې څخه خپلې سترګې دې ټیټې سیمې ته راواړوي، وبه ویني چې څنګه بې برخې او پرته له کوم ارزښته د بخت او تقدیر له تلپاتې کینې او بې غورۍ څخه ځورېږم.

لومړی څپرکی

سلطنتونه په څو ډوله او په کومو لارو رامنځته شوي دي؟

پر بشريت د ژوند په ټول پېر کې جمهوري او سلطنتي واکمنۍ تېرې شـوي او اوس هم پرې واکمن دي. هېوادونه ميراثي وي او تر ډېره وخته په کې يـوه کـورنۍ واکمنه وي. مانا په پرله پسې توګه د يوې کورنۍ اولادې ته دغه واک پاتې کېږي او يا نوي په سلطنت اوښتي وي. نوي سلطنتونه بيا په خپل وار په بشپړه توګه نوي جـوړ شوي وي، لکه د ميلان Milan هېـواد چې د فرانسېـسکو سفورتـسا Francesco Sforza تر ټولواکۍ لاندې جوړ شوی و او يا هغه هېوادونه دي چې ټولواک يې تر لاسته راوړلو وروسته خپلې ميراثي واکمنۍ ته ورګـډوي. د بېلګـې پـه توګـه د ناپـل Naples هېواد چې د اسپانيا د پاچا د واک سيمې ((قلمرو)) پورې وتړل شو.

هغه هېوادونه چې په دې ډول تـر ولکـې لانـدې راوسـتل شـوي، يـا د يـو بـل ټولواک تر ولکې لاندې ول او يا دا چې يوه خپلواکه خاوره وه، ځانګړې خپلـواکي او سلطنت يې درلود. هغه چا چې هغوی تر ولکې لانـدې راوسـتلي، يـا يـې د خپلـو لښکرو پر مټ او يا يې د پرديو لښکرو په مرسته نيولي دي. او يا هم د ټولواک د ښه بخت او يا وړتياوو له لارې ولکه شوي دي.

دویم څپرکی

د میراثي سلطنتونو په اړه

پر ولسمشریزې واکمنۍ به ټول بحثونه پر ځای پرېږدم. ځکه نورو ځایونو کې مو په تفصیل سره خبرې پرې کړي دي. زه به دلته یوازې د سلطنتونو پر لور مخه کړم. د دغه کار ترسره کول به زه له پورتنۍ وینا سره سم وڅېړم، چې داسې سلطنتونه څه ډول اداره او ساتل کېږي؟

نو دلته ویلی شم: د هغو میراثي سلطنتونو په پرتله چې اوسېدونکي یې د خپل ټولواک د کورنۍ پر خدمت روږدي دي، د نوي جوړ شوي سلطنت ساتل ستونزمن دي. ځکه میراثي ټولواکي کولی شي د خپلو نیکونو پر پله پښه کېږدي، دود یې مات نه کړي او په ناوړه حالاتو کې د وخت له اړتیا سره سم ګامونه واخلي او له اړتیا سره سمه هوښیاري او ښه چلند وکړي. په دې توګه یو ټولواک چې په میراثي توګه یې سلطنت ترلاسه کړی وي، د یوه منځني ځواک په لرلو پرته له ستونزو کولی شي خپله واکمني ټینګه وساتي. که بیا د زښت ډېر ځواک له امله، چې مخنیوی یې د هغه له وس څخه پورته وي، له سلطنت څخه لیرې هم شي، نو که د خپل ولس ملاتړ او محبوبیت له ځانه سره ولري، کولی شي خپل سلطنت بیا ترلاسه کړي. خو په دې شرط چې د دغه هېواد نیواکګر چې د ده سلطنت یې له منځه وړی، له یوې زیان رسوونکې او بدمرغه پېښې سره مخامخ شي. د بېلګې په توګه موږ په ایټالیا کې د فرارا ډیوک the duke of ferrara لرو. که د هغه واک او نفوذ د وخت په تېرېدو سره په خپله خاوره کې نه وی ټینګ شوی، نو هېڅکله به په دې نه وی بریالی شوی چې په ۱۴۸۴ز کال کې د وېنېسیانو Venetians په وړاندې ودرېږي او همداراز یې نه شو کولی په ۱۵۱۰ز کال کې د پاپ جولیوس د یرغلونو په وړاندې ودرېږي او هغوی ته ماتې ورکړي. دا ځکه چې میراثي ټولواک ته ډېر لږ پېښېږي چې پر ولسونو باندې تېریو ته لاره اواره کړي او یا یې لامل شي، چې له همدې امله

دریم څپرکی

د هغو سلطنتونو په اړه چې څو هېوادونه یې تر ولکې لاندې وي یا څو هېوادونه په کې پېیل شوي وي

په داسې هېوادونو کې ستونزې ډېرې راولاړېږي. که هېواد نـوی نـه وي او پـه یوه ټولواک پورې اړه ولري او میراثي سلطنتي هېواد ته د یوې نوې برخې پـه توګـه وپېیل شي، چې په ټولیز ډول یو هېواد جوړ کړي، دې ډول دولت ته مرکب وایې.

په داسې هېوادونو کې بدلونونه د ځینو لاملونو له کبله چې په ټولو دا ډول نویو هېوادونو کې طبیعي دي، رامنځته کېږي. خلک د دې لپاره چې خپل حالت ښه او د پرمختګ پر لور کړي تل دا هڅه کوي چې واکمن بدل کړي او پـه همـدې هیلـه د خپل ټولواک په وړاندې وسلې ته لاس اچوي. خو د هغوی دا هیلې سمې نه راوځي او خپل ځان تېرباسي. وروسته بیا تجربې ورته په زباتوي چې د هغوی غوښتنې او لـه وسلې څخه یې هیلې ناسمې وې او په هېواد کې یې حالت کړکېچن شوی دی.

چې دا هم د یوې بلې ناخوالې لامل ګرځي؛ هغه چې تل یو ټولواک دې تـه اړ باسي چې دهغو پېټي پر اوږه واخلي چې د ((نوي هېواد)) د لاس ته راوړلـو لپـاره یې په پوځ کې دنده اخیستې او نورو بې پولو سختیو ته یې غاړه ایښې. دا په دې مانا چې د ((نوي)) ټولواک له وسه پورته ده چې د نوو وګـړو یـا اتبـاعو لـه کړېـدنې او رټنې مخنیوی وکړي. ځکه ټولواک د نوي هېواد په لاسته راوړلو کې د خپلو خلکـو پوروړی دی. هغوی چې د نوي هېـواد لـه وګـړو سـره هـر ډول نـاوړه چلنـد کـوي، ټولواک اړ دی چې ویې زغمي او په دې حالت کې ټولواک د هغو وګړو له دښمنیو سره مخامخ کېږي چې سرتېري د هغوی پر شتمنیو ځای پر ځای کـوي او د نیـواک پر مهال زیانمن کېږي. دغه راز ټولواک نه شي کولی له هغو وګړو سره ښـه اړیکـي وساتي چې د نوي هېواد د نیولو پر مهال یې لـه ټولـواک سـره مرسـته کـړې؛ ځکـه

څرنګه چې ټولواک د هغوی د مرستو پوروړی دی، نه شي کولی پـه وړانـدې یې پرېکنده ګامونه اوچت کړي. سره له دې چې ټولواک به غښتلي ځواکونـه لـري، خو بیا هم تر هر څه وړاندې هغه د نوي هېواد د وګړو ښې پېرزونې او ښـه نیـت تـه اړتیا لري. له همدې کبله د فرانسې پاچا، چې دوولسم لوېي Louis XII یې باله، په ډېرې چټکۍ وکولی شول د میلان هېواد ونیسي او په هماغومره اسانۍ یې لـه لاسـه ورکړ.

په لومړي ځل چې یې د میلان هېواد تـر ولکـې لانـدې راوسـت، د دې هېـواد پخواني ټولواک لوډوویکو سفورتسا Lodovico Sforza په ډېرې اسـانۍ وکـولی شول چې د خپلو ځواکونو په مټ خپل هېواد د فرانسې د پاچا له ولکې وباسي او بیا یې ترلاسه کړي. ځکه هغو خلکـو چې د فرانـسې د پاچـا پـر مـخ د مـیلان دروازې پرانیستې وې، وروسته بیا پوه شول چې تېرایستل شوي دي. د فرانسې پاچـا د هغـوی ځانګړې ګټې ترسره نه کړې شوې او نور یې د هغه ناوړه چلند هم نـه شـو زغملـی. همدا و چې د میلان ښار یې بیا پخواني ټولواک ته وسپاره.

ښکاره ده چې کله یو هېواد تر پاځون وروسـته بیـا کـرار شـي، د ټولـواک لـه ولکې په داسې اسانۍ نه وځي. دا په دې چې ټولواک له وخت څخه ګټه پورته کوي او هغه کسان چې د هغه د واکمنۍ په وړاندې یې په پاځون کې لاس لرلی او یا تورن وي، نیسي، محکمې ته یې سپاري او له هغو امکاناتو څخه ګټې په اخیستلو چې پـه لاس کې یې لري، خپل واک په ټولو هغو ځایونو کې چې کمزوري برېښي، پیاوړی کوي. د بېلګې په توګه: د دې لپاره چې د میلان پخوانی ټولواک لوډوویکو سفورتسا خپل هېواد له فرانسې څخه بیا ونیسي، یوازې یې پر دې بسنه وکړه چې د دې هېـواد په پولو کې اړودوړ رامنځته کړي او ((خپل هېواد)) بېرته ترلاسه کړي. خود دې لپاره چې د فرانسې پاچا په دویم ځل له هېواده وباسي، د میلان ټولواک دې ته اړ وت چې ټوله نړۍ د هغه په وړاندې راوپاروي، ځواکونو ته یې ماتې ورکړي او له ایټالیا څخه یې وشړي.

دغو نیمګړتیاوو ته په پام سره د فرانسې پاچا د میلان هېـواد تـر دویـم نیـواک وروسته بیا هم دې ته اړ وت چې لاسته ورغلی نوی هېواد له لاسه ورکړي. د مـیلان هېواد په لومړي او دویم پېر د فرانسې له ولکې ازاد کـړل شـو، خـو د لـومړۍ مـاتې

نو پکار ده ووايم چې: د هغو ايالتونو وګړي چې يو ټولواک يې له نيواک وروسته خپلې څواک سيمې ته ور ګډوي، يا له يوې سيمې وي او د ټولواک په واک سيمې کې د مېشتو وګړو په څېر ګړېږي او يا نه وي. که وي د هغوی ساتل ډېر اسانه او ساده دي په تېره بيا هغه وخت چې خپلواک ژوند او خپلواکۍ ته روږدي شوي نه وي. ددې لپاره چې له هغوی څخه ښه ډاډمن شو دا بسنه کوي چې د هغه ټولواک کورنۍ له بنسټه له منځه يوسو چې پر هغوی يې واکمني کوله. ځکه که دوه ډوله ولسونه چې د ژوند ټول اړخونه يې په پورتنيو شرايطو برابر وي خو په دودونو کې يې څه توپير رامنځته نه شي، په بشپړه کرارۍ به په خپلو کې سره ګډ ژوند کوي، لکه چې موږ په برېټانيBrittany، ګاسکونيGascony، بورګنډيBorgandy او نورمانډيNormandy کې وليدل چې تر ډېره فرانسې ته پېيل شوي پاتې شول. که څه هم هغوی ژبنی توپير درلوده خو څرنګه چې دودونه يې سره ورته ول، په اسانۍ يې وکولی شول چې په خپلو کې سره ژوند وکړي. نو هغه څوک چې د پورتنيو ځانګړتياوو لرونکي هېوادونه خپلې خاورې پورې پېيي او غواړي چې د تل لپاره يې خپل کړي، دوه ټکي دې په پام کې ونيسي: لومړی دا چې د هغوی د لومړني واکمن ټبر يا کورنۍ له منځه يوسي او دويم دا چې د هغوی په قانون او مالياتو کې هېڅ ډول بدلون را منځته نه کړي. په دې توګه به لاسته ورغلی نوی هېواد په خورا چټکۍ له پخواني هېواد سره په بشپړه توګه يو ځای او يو ه نقشه شي.

خو چې دغه ډول نيول شوي هېوادونه د نيواکګر ټولواک د خاورې له دود، ژبې او قانون سره توپير ولري په هغه کې ستونزې لس وارې زياتې وي. نو په داسې حالاتو کې زښت ډېر څواک او ښه بخت ته اړتيا لري چې پر هغوی لاس بری شي او يوه تر ګردو اغېزمنه او له ګټې ډکه لار يې چې له ټولواک سره په رښتينې مانا مرسته کوي داده چې نوموړی ((نيواکګر)) هلته د هستوګنې لپاره ورشي او د هغوی تر منځ ژوند وکړي. دا کار به د هغه لپاره د نوموړي هېواد تلپاتېوالی کره کړي او

دا یو جوت حقیقت دی چې کله یو څوک په سیمه کې وي پر ګڼوډیو له راپورته کېدو سره سم پوهیږي او کولی شي په چټکتیا او اسانۍ سره یې مخه ونیسي، پرته له دې چې حالت یې له وسه بهر شي چاره یې کوي، او که ټولواک یې له مرکز څخه لرې وي له ګڼوډیو او اړودوړه هغه وخت خبرېږي چې پاڅون یې په وړاندې ډېر ستر شوی وي او مخنیوی یې د هغه له وسې بهر وي مانا د مخنیوي وخت یې زیاتي تېر وي. سربېره پر دې، د ټولواک له مېشتېدو سره په هغه هېواد کې، د هغه منصب داران او ملاتړي لوټمارۍ او شوکې ته زړه نه ښه کوي او په دې توګه به ددې ایالتونو یا هېوادونو وګړي له ټولواک سره نږدې اړیکي ساتي، او که داسې هم و نه شي، تر یوې کچې به د ټولواک د شتون له امله چې هغه ځای کې اوسي په وېره کې وي. که ښه چلند ورسره وشي او کراره وي، هغوی به په ټوله مانا له ټولواک سره مینه کوي، خو که ټولواک ترې لرې وي ډېر ژر به د وېرې اسباب وربرابر کړي. همدارنګه که کوم بهرني دښمن دې ((نوي)) هېواد ته سترګې پټې کړې وي، د ټولواک د شتون له امله په دې هېواد کې به دغه یرغلګر ددې کار په ترسره کولو کې ډېر ځانساتی (محتاط) وي. لنډه یې دا چې په کومه سیمه کې چې خپله ټولواک میشت وي له هغه ځایه به یې وېستل له ستونزو ډک کار وي.

بله او ښه لار یې داده چې یوه ډله کډوال Colonies چې خپل اریز ((اصلي)) تابعیت یې هم ساتلی وي ددې هېواد څو سیمو ته د هستوګنې لپاره واستول شي، دا کډوال به په ربښتینې مانا د هغه هېواد د کیلي ((چابي)) په څېر وي چې هر وخت به پکار راځي.

خو په هر حال، یا باید دا کار وکړي او یا یو شمېر پلي او سپاره سرتېري ولېږي چې هلته د چاونیو په بڼه واړوي، خو د کډوالو لېږل پر ټولواک هېڅ لګښت نه راولي او کولی شي چې هغوی په ډېرو لږو مصارفو هلته وساتي او یا کېدی شي هېڅ لګښت پرې رانه شي. په دې کار کې کېدی شي ډېر لږ خلک زیانمن شي او دا به هغه خلک وي چې کورونه او شتمنۍ یې دغو کډوالو ته ورکړل شوي دي. دا ډول ځپل شوي خلک چې شمتنۍ او کورونه یې له لاسه وتلي دي په ټولنه کې د بې وزلو یوه کوچنۍ ډله جوړوي او په ټول هېواد کې خواره واره تیت او پرک وي. نو ددې

نو لنډه دا چې کډوال د سرتېرو په پرتله پر ژمنه ولاړ ((وفادار)) وي، د هغوی لګښت لږ وي او ډېر لږ اوسېدونکي د هغوی له کبله ځپل کېږي او لکه چې مخکې ورته نغوته وشوه، هغوی چې ځپل کېږي بېوزلي خلک دي او یو له بله بېل په هېواد کې تیت اوپرک دي. له دې کبله هومره د ګواښ لامل نه ګرځي.

پر دې سربېره دا هم باید ووایم چې له خلکو سره باید په خواخوږۍ او مهربانۍ ((مینه ناک)) چلند وشي او یا په بشپړه توګه له منځه یوړل شي. ځکه خلک کولی شي چې د کوچنیو زیانونو کسات ((انتقام)) واخلي، خو د لویو زیانونوکسات نه شې اخیستلی، له دې کبله کوم زیان یا ځوبله چې ټولواک یې خلکو ته اړوي، باید داسې درنه وي چې بیا یې د سترګو په وړاندې د کسات وېره نه وي ولاړه.

که د کډوالو پرځای وسله وال سرتېري ځای پر ځای شي، د هغوی د ساتنې لګښت به ډېر زیات وي او ټولواک دې ته اړ دی چې د هغوی د ساتنې لپاره د خپل هېواد ټولې اقتصادي لاسته راوړنې ((عایدات)) ولګوي، چې د ټولواک ګټې په زیان بدلوي او د وګړو وټیزو ((اقتصادي)) او نورو زیانونو ته لاره اواروي او همدارنګه د لښکر ځایونو د بدلون پر مهال له لا زیاتو اقتصادي زیانمنیو سره مخامخ کېږي. نو څرنګه چې ورته زیانونه ټولو ته رسېږي نو له کبله به یې د وګړو تر منځ د ټولواک مخالف احساسات راوپارېږي، دا ډول دښمنان چې په خپلو ځایونو کې مېشت دي، که څه هم په خپل ډګر کې یې ماتې خوړلې ده خو بیا هم نوي ټولواک ته زیان رسولی شي. نو له دې امله د هېواد ساتل د وسله والو سرتېرو په مټ هومره بې ګټې ((مضره)) دي څومره چې د کډوالو ځای پر ځای کول ګټور دي.

هغه ټولواک چې د خپل سلطنت مرکز د هېواد په یو داسې ښار کې ځای پر ځای کوي چې د اوسېدونکو ژبه او قوانین یې د خپل ولس له قوانېنو او ژبې سره توپیر ولري نو په داسې حالت کې ټولواک باید ځان ددې هېواد د بېوزلو ګاونډیو هېوادونو ګټندوی وښیي او پر ځای یې هڅه وکړي چې ((ددې هېواد)) غښتلي ګاونډي هېوادونه وځپي او له بې وزلۍ سره یې مخ کړي، دې ټکي ته باید ځیر وي چې هر هغه هېواد چې د هغه ((نیواکګر)) د هېواد په انډول غښتلی او څواکمن وي،

Aetolians چې یونان ته رومیان راوستل.

رومیانو چې په هر هېواد کې لاس وهنه کړې، لومړی د هغه هېواد مات شوي ولس هغوی خپل هېواد ته رابللي او لار یې ورته پرانستې ده.

او چارې هم په دوديز ډول همداسې وي. کله چې یو غښتلی بهرنی ځواک یوه هېواد ته ننوزي ټول بېوزلي او ناخوښه هېوادونه چې د خپلو واکمنو په وړاندې د کرکې احساس کوي د هغه په چاپېریال کې راټولېږي، له دې کبله ددغو وړو او بېوزلو هېوادونو رانېږدې کول او راماتول څه زحمت نه غواړي؛ ځکه هغوی په ډېره مینه او خوښۍ خپل برخلیک له هغه نوي او بېوزلي دولت سره شریکوي چې ځواکمن ټولواک ((نیواکګر)) هلته تر ولکې لاندې راوستی دی.

نوی ټولواک باید یواځې د دوی کړه وړه وڅاري او ددې مجال ورنه کړي چې هغوی ډېر ځواک او واک تر لاسه کړي په بله مانا ډېر غښتلي او ځواکمن شي. په دې توګه د خپلو لښکرو او د اوسېدونکو د پېرزونې او ښه نیت په مرسته کولی شي تر ټولو ځواکمن سیال مات کړي، پرې لاس بری شي او خپله واکمني په هغه هېواد کې پراخه او کلکه کړي. که هغه دا چارې په هوښیارۍ او سمه توګه پر مخ بولی ونه شي، په ډېره چټکتیا به خپلې لاس ته راوړنې له لاسه ورکړي او که وې ساتلی هم شي په چارو کې به له ډېرو ستونزو او ربړو سره مخ شي.

د رومیانو چلند له هغو هېوادونو سره چې د ولکې لاندې یې ول ډېر په هوښیارۍ و او ټول پورتني تدابیر یې په خورا دقت تر سره کول. رومیان چې به یو هېواد ته ننوتل نو لومړی به یې خپل کډوال هلته مېشتول، او بیا پرته له دې چې د هغوی ځواک پیاوړی کړي، له بې وزلو ګاونډیو هېوادونو سره یې ښه اړیکې ټینګول او د نوي هېواد ځواکمن ګاونډي هېوادونه یې ځپل او بې ځواکه کول او د هېڅ یوه غښتلي بهرني هېواد ځواک او نفوذ ته یې په هغه هېواد کې د راننوتلو اجازه نه ورکوله.

په یونان کې د هغوی د سیاست یوه بېلګه زموږ د موخې روښانه کولو لپاره بسنه کوي: رومیانو په یونان کې له اکیانیانو Achaians او ایټولیانو سره ښه اړیکې وساتل او له هغوی سره یې مالي مرستې وکړې او د مقدونیې د سلطنت په وړاندې

Antiochus يې

هم له هېواده بهر وشاړه.

که څه هم اکيانيان او ايټوليان د روميانو په چوپړ کې ول، ډېر خدمت يې وکړ او هغوی ته يې د راتګ لاره اواره کړه، خو هېڅ يوه ته يې د واک په زياتوالي کې ګټه ونه کړه او هغه ټولې هڅې چې د فلېپ له خوا ترسره شوې، روميان يې دې ته چمتو نه شو کړی چې د هغه د ځواک د له منځه وړلو مخنيوی وکړي او روميان د هغه خواخوږي کړي. تر دې چې انتيوکوس ته يې د دې اجازه ورنه کړه چې پر هغه هېواد خپله واکمني وچلوي.

په دې کې روميانو د سياستواله او ځيرکو ټولواکو په څېر نه يوازې د خپلو اوسنيو ستونزو د اواري لپاره له بشپړ دقت څخه کار واخيست بلکې د راتلونکو ستونزو د اواري لپاره يې هم ژورې انديښنې درلودې او په پوره هوښيارۍ سره يې د دواړو اوسنيو او راتلونکو ستونزو د اواري لپاره هڅه کوله او چاره يې مخکې له مخکې سنجوله؛ ځکه هغه ستونزې چې لا پېښې شوې نه وي او يوازې وړاندوينه يې شوې وي، په اسانۍ يې چاره او مخنيوی کېدی شي. خو چې رانژدې شي بيا يې چاره ناوخته وي. ځکه رنځ هغه ځای ته ننوتلی وي چې نه رغېدونکی وي او ورځ په ورځ خپلې منګولې په وجود کې خښوي. لکه درملګر چې د تودې تبې په باب وايي چې که په پيل کې يې ځرګندونه ((تشخيص)) او درملنه وشي، نو په اسانۍ سره يې چاره کېدی شي. خو د رنځ په پيل کې چې يې نه درملنه او نه هم د رنځ ځرګندونه شونې وه، د وخت په تېرېدو يې ځرګندونه اسانه کېږي خو درملنه يې له ستونزو ډکه وي.

د يوه هېواد چارې هم همداسې درواخلئ. د هېواد د چارو بدمرغي بايد په پيل کې ځرګنده او مخنيوی يې وشي؛ ځکه د يو هوښيار ټولواک په لاس د هغې مخنيوی ډېر ژر کېدی شي. خو کله چې د غفلت له کبله تاوتريخوالی په هېواد کې داسې پراختيا ومومي چې د هر چا پام وراوړي نو بيا يې چاره ناشونی کار وي. له همدې کبله، کله چې به روميانو ته د کېدوني ((احتمالي)) تاوتريخوالي په اړه لېږ ځرک ولګېد، نو د هغه چاره به يې مخکې له مخکې کوله او چمتووالی به يې هم ورته درلود. په بله وينا: روميانو به ګواښونه له ليرې ځارلي ول، وړاندوينې به يې کولې، د هغوی لپاره به يې مخکې له مخکې تدابير نيولي ول او د دې لپاره چې د جګړې مخنيوی وکړي، هېڅکله يې د دغو ګواښونو د زغملو توان په ځان کې نه ليده؛ ځکه هغوی پوهېدل چې د جګړې مخه نشي نيول کېدی، خو وروسته والی يې

د وخت پرېږدئ[1]

دې پرېکړه وکړي"، بلکې پر خپل زور او ځواک متکي ول، یوازې له خپل نوښت او وړاندوینو څخه خوښ او په دې باور ول چې وخت هر څه له ځان سره مخته راوړي او کېدی شي چې د ښو په شان بدي هم له ځانه سره ولري.

اوس راځئ چې فرانسې ته سر ورښکاره کړو او وګورو چې ایا د فرانسې پاچا یاد شوي دودونه پلي کړي دي که نه؟ زه به یوازې د لوېي په اړه وغږېږم، نه د شارل Charles په اړه؛ ځکه لوېي پر ایټالیا تر ټولو اوږده واکمني درلوده او کړه وړه یې د شارل په پرتله ښه روښانه دي او دا دی وبه یې وینئ چې ایا د هغه چلند د هغو رښتینو الواکونو ((نظریاتو)) پر خلاف دی که څنګه؟ چې د یو داسې هېواد د ټینګولو او خوندي کولو لپاره، چې له څو نورو هېوادونو څخه جوړ شوی وي، په پام کې ونیول شي.

لوېي ایټالیا ته د ځانپالو او واکپالو وینېسیانو له خوا راوبلل شو او له پورتنی بلنې د هغوی موخه دا وه چې د لمبارډې Lombardy ایالت یوه برخه راخپله کړي.

زه پاچا په دغه کړنلاره نه پړ کومه. ځکه فرانسه یو داسې هېواد و چې غوښتل یې په ایټالیا کې ځانته د پښو ځای پیدا کړي او هلته یې هېڅ یو نږدې ملګری نه درلود، ان تر دې چې د شارل ناوړه چلند د ایټالیا ټولې دروازې د هغه پر مخ تړلې وې نو اړ و چې دا بلنې ومني. د لوېي ټولې طرحې به په ډېره چټکتیا بریالۍ شوې وی خو که هغه له نورو مسایلو سره په کړون کې تېروتنې نه وی کړې.

لوېي د لمبارډې ایالت تر نیولو وروسته هغه اعتبار او واک، چې شارل له لاسه ورکړی و بیا ترلاسه کړ او بیا جنوا **Genoa** ورته تسلیم شوه، له فلورېنسیان F**lorentine**s سره یې هم اړیکي ښه شول او نور لکه د مانتوا مارکس The Marques of Mantua، د فرارا ډیوک The Duke of Ferrara ، بنتي وګلي The Bentivogli، د فورلي ملکه My lady of Forli، د فاینزا

---

[1] Let's enjoy the benefits of time

Pesaro، ريميني **Rimini**، کامرينو **Camerino** او پيوم بينو**Piombino** واکمنانو او د سينا The Sienese ، پيزا The Pisans او د لوکا **Lucchese** اوسيدونکو هر يوه د خپلې ملګرتيا ټټر وواهه.

له دې وروسته بيا وېنېسيانو ته خپله تېروتنه جوته شوه، چې هغوی په دې هڅه کې چې يوازې لمبارډې تر ولکې لاندې راولي، د ايټاليا دوه پر درې خاوره د فرانسې په واک کې ورکړې ده.

اوس يې وارزوئ چې پاچا په څومره اسانۍ خپله تګلاره له هغو ارونو او اندونو سره سمه برابره کړه، چې وړاندې مو نغوته ورته وکړه او هغو ټولو بېوزلو دوستانو ته يې چې ډارن ول، د کرارۍ ډاډ ورکړ او ويې ژغورل. څکه سره له دې چې د هغوی شمېر زيات و، خو ډېر کمزوري ول او ځينې يې د کليسا د واکمنو او ځينې نور يې د وېنېسيانو له وېرې دې ته اړ ول چې د پاچا د هر اړخيز ملاتـړ د ترلاسـه کولـو لپـاره دهغه مرسته وکړي او پاچا په ډېره اسانۍ کولی شول چې خپلې لاسته راوړنې د دغو خلکو په مرسته د هر پاتې ځواکمن په وړاندې وساتي او پـه ايټاليـا کـې خپـل واک داسې ټينګ کړي چې هر ډول ځواک يې د له منځه وړلو جوګه نه وي.

خو دا يې ونه کړل؛ له سمې لارې وګرځېد؛ ميلان ته له رسېدو سره سم يې له پاپ الکساندر Pope Alexander سـره مرسـته وکـړه چـې رومانيـا Romagna ونيسي. خو لوېي دا فکر نه ؤ کړی چې په دې کړون سره به کمزوری کېږي؛ څکـه د لوېي هغو ملګرو چې د هغه غېږې تـه يـې ځانونـه وراچـولي ول، لـه پـاپ سـره د ملګرتيا له امله يې له هغه څخه مخ وګرځاوه او له بلې خوا يـې دې کـړون د کليـسا روحاني ځواک ته د دنياوي ځواک Temporal power په ورزيـاتولو نـوره هـم پياوړتيا او وده ورکړه.

له هغه چې يو ځل دا تېروتنه وشوه، نو نه يې شو کولی ځان ترې وژغوري او اړ وچې په همدې لاره پرمخ ولاړ شي تر هغې چې د پاپ الکساندر د واکپالنې د ماتولو پرېکړه يې وکړه. په دې مانا چې هغه پرې نه ږدي چې د ټوسکانې Toscany ايالت خپل کړي او له کبله يې اړ شو چې خپله ايټاليا ته ولاړ شي.

داسې ښکارېدل چې د کليسا د واکمنۍ پراختيا او د ملګرو خپګان هغه ته بسنه نه کوله، چې ويې غوښتل د ناپل هېواد هم ونيسي او بيا يې له اسـپانيې سـره وويـشي چې په دې کار يې يو بل ځواکمن ټولواک د ايټاليا خاورې ته دننه کړ، ترڅـو ددې ايالت ناراضيانو ته يوه بله پناه ګاه پيـدا کـړي. پـه داسـې حالـ کـې چـې د فرانـسې

واک ته د رسېدو هیله په رښتیا هم انسانانو کې یو طبیعي او ګډ حس دی؛ هغه وخت چې یو څوک یې د ځواک په کچه یو کار ته لاس اچوي تل د ستاینې وړ دی نه د ملامتۍ او سزا، خو کله چې له وسې پورته کار ته لاس اچوي نو د سزا او ملامتۍ وړ ګرځي. که لوېي د خپلو لښکرو په کارولو د ناپل پر هېواد یرغل کړی وی نیول یې هغه لپاره څه ستونزمن کار نه و او که دا کار یې له وسه پورته ګڼه نو له اسپانیې سره یې باید نه وی وېشلی. که څه هم له وېنېسیانو سره د لمباردۍ وېش یوه موخه درلوده چې په ایټالیا کې ځان ته د پښو ځای پیدا کړي خو په دې وېشنه کې هېڅ موخه نه وه نغښتې؛ ځکه دلته ددې پلمې اړتیا نه لیدل کېده نو لوېي پړ دی.

لوېي دغه پنځه تېروتنې وکړې:

۱. خوار او بېوزلي هېوادونه یې له منځه یووړل.

۲. په ایټالیا کې یې یو ستر ځواک لا پسې پیاوړی او په یـوه زبرځـواک بـدل کړ.

۳. یو بهرنی غښتلی ځواک یې ایټالیا ته دننه کړ.

۴. خپله په هغه هېواد کې پاتې نه شو.

۵. هغه باید ایټالیا ته کډوال استولي وی.

خو له دې سره سره به نوموړي ته دغه تېروتنې زیان اړوونکې نه وی پرېوتي، که هغه شپږمه تېروتنه نه وی کړې؛ مانا وېنېسیان یې له خپلو لاسته راوړنو نه وی بې برخې کړي. له اره که هغه د کلیسا واکمنی ته پراختیا نه وی ورکړې او پیاوړې کړې یې نه وی او د اسپانیې پر مخ یې ایټالیا ته د ننوتلو لار نه وی پرانستې نو اړینه او معقوله وه چې وېنېسیان وځپي او کمزوري یې کړي، خو یو ځل چې له هغه دا تېروتنه و شوه هغه باید نور د وېنېسیانو له منځه وړلو ته زړه نه وی ښه کړی؛ ځکه که وېنېسیان همداسې پاتې وی کولی یې شول د هر بل هېواد په وړاندې، چې پر لمباردۍ یې د یرغل هوډ درلود، په بشپړه زړورتیا دفاع وکړي. او هېڅکله به یې دې ته زړه نه و ښه کړی چې له هغو پرته دې بل څوک د لمباردۍ واکمن شي او دا هم شونې نه وه چې بل څوک دې راشي او د لمباردۍ هغه برخه چې د فرانسې په لاس کې وه تر ولکې لاندې راولي او بیا یې وېنېسیانو ته ورکړي او نه هم شونې وه چې

نو سړی ویلی شي چې دوولسم لوبي، رومانیا په لوی لاس پـاپ الکسانډر تـه وسپارله او ناپل یې په دې اسپانیا ته پرېښود چې د جګړو مخنیوی وکړي.

زه پورتنیو دلایلو ته په پام سره وایم: هغه ته پـه کـار نـه و چـې لـه جګـړې د مخنیوي په پلمه یې دې ته زړه ښه کړی وی چې نـور څـوک دې د هغـه نقـشې او پلانونه له منځه یوسي. ځکه جګړه د مخنیوي نه ده پرته له دې چې وځنډول شـي او ځنډول یې هم د ټولواک په زیان دي.

که بل څوک هغې ژمنې ته اشاره وکړي چې پاچا پاپ ته ورکـړې وه او هغـه دا وه چې: "که پاپ د فرانسې د پاچا په مرسته لښکر وباسي، نو په بـدل کـې بـه یـې پاپ د پاچا د لـومړۍ مېرمنـې د طـلاق خبـره او د ((کارډینـال)) پـه توګـه د روئـین Rouen ((D’amboise)) د ټاکلو ژمنه سرته ورسوي"، نوځکـه هغـه دې تـه اړ و چې دا کار وکړي. داسې خلکو ته په ځواب کې، زه د هغوی پام، د دې کتاب هغې برخې ته چې لږ څه وروسته به یې د ټولواک د ژمنې د ساتلو په اړه راولم، وررواړوم چې دغه ژمنې څنګه باید وساتل شي؟

د فرانسې پاچا دوولسم لوبي، لمباردي ځکه له لاسه ورکړه چې هغه پورتني ارونه، چې نورو ((ټولواکو)) د نیول شویو هېوادونو د ساتلو لپاره پکار وړي ول، ونه کارول او هغه څه چې پېښ شول د اریانتیا وړ نه دي. ځکه ددې کارونو پایلې حتمي او طبیعي وې او ټولو ترې همدا تمه کوله.

زه پدې اړه په نانټ **Nantes** کې له روئېن سره وغږیدم، او دا هغه وخت و چې سېزار بورجیا Cesar Borgia د رومانیا په نیولو بوخت و. کارډینال روئېن په ځواب کې راته وویل چې د ایټالیا خلک ((په سیاست)) نه پوهېږي. که هغوی پوهیدی هېڅکله به خوښ نه وی چې د کلیسا واکمني دومره غښتلې او ستره شي.

وروستنیو پېښو بیا و ښودله چې د کلیسا د واکمنۍ د پراختیا او په ایټالیا کې د اسپانیې د لاس وهنې لامل هماغه فرانسه وه. او د فرانسې د بربادۍ لامل هم همدا دواړه، کلیسا او اسپانیا شول.

او له همدې ځایه دې رښتیني حقیقت ته رسېږو چې هېڅکله ناسم نه خیژي: هغه څوک چې د بل چا د سترتوب او پیاوړتیا لامل ګرځي خپله له منځه ځي.

ځرنګه چې دا ډول سترتوب او غښتلتيا د پلمې او يا د ځواک په پايله کې رامنځته کيږي، نو دا دواړه په هغه چا کې چې سترتوب ته رسېدلی دی د بې باورۍ حس را پورته کوي.

څلورم څپرکی

د داریوس هېواد چې د مقدونیې د سکندر تر ولکې لاندې راغی، ولې د دې هېواد وګړو د سکندر تر مړینې وروسته د هغه ځایناستو په وړاندې پاڅون ونه کړ؟

لوی سکندر اسیایي هېوادونه د څو کلونو په ترڅ کې ونیول او مخکې لـه دې چې ټوله اسیا ولکه کړي، ومړ. هغو ستونزو ته په پام سره چې په یوه نوي نیول شوي هېواد کې رامنځته کېږي، شونې وه داسې اټکل وشي چې د هغه تر مرګ وروسته به دا ټول هېوادونه راوپارېږي، د هغه د دولت په وړاندې به پاڅون او سرغړونه وکـړي. خو له دې اټکلونو سره سره د سـکندر ځایناسـتي د دې جوګـه ول چې دغـه پـراخ هېوادونه وساتي او یوازېنۍ ستونزه یې هماغـه واکپالنـه ((جـاه طلبـي)) او خپلمنځـي کینې وې، چې د یوه او بل په وړاندې یې درلودې.

که څوک د دې لامل له ما وپوښتي، داسې ځواب به ورکړم:

ټولې هغه واکمنۍ چې په تاریخ کې ثبت دي له دوو حالاتو خـالي نـه دي. یـا یوازې یو مطلق ټولواک پر هغوی واکمني کوي او نور ټول یې ځانګړي نوکران دي، چې د هغه د واکمنۍ په وړاندې ببولو کې د وزیرانو په بڼه چارې پر مخ بیایي، مرسته ورسره کوي او دا هغه ډله ده چې ده ته نژدې کسان دي. یا داچې یو ټولواک هلته له یو شمېر اشرافیانو سره سلطنت کوي چې هر یوې ځانګړي نومونه ((لقبونه))، مقام او لاس لاندې خاورې ((قلمرو)) لري. خو دا نومونه او مقامونه هغو ته ټولـواک نـه وي ورکړي بلکې له پخوانیو زمانو څخه هغوی ته په میراثي ډول وررسېدلي او د هغوی د شتمنۍ یوه برخه ده. په دوی کې هر یو ځان ته بېل ایالتونه او ځانګړي وګړي لري او خپله یې اداره کوي، چې وګړي هغوی د واکمنانو په توګه پېژني، ورسره پاکه مینـه کوي او د هغوی په وړاندې ځانګړې علاقه ښیي.

په هغه هېواد کې چې يو مطلق ټولواک حکومت کوي، واک او ځواک خپله د ټولواک په لاس کې دی، نو په ټول هېواد کې خپله له ټولواک پرته بل څـوک د نفوذ څښتن نه دی او که وګړي له ټولواک پرته د بل چا اطاعـت او پيـروي کـوي، يوازې وزيران او د منصب څښتنان دي، چې د ټولواک له خـوا ټاکـل شـوي، خـو د هغوی په وړاندې د ولس له خوا څه مينه نه ښودل کېږي.

موږ په خپل وخت کې د پورتنيو دواړو واکمنيو بېلګې لرو، چې يو يې عثماني ټولواک او بل يې د فرانسې پاچا دی. ټول عثماني هېواد ((خلافت)) يوازې يو مطلق ټولواک اداره کوي، چې نـور ټـول يـې نـوکران دي. ټـول عثمـاني خلافـت يـې پـر ولايتونو وېشلی، هر ولايت ته حاکم استوي او له خپلې خوښې سره سم، هـر وخـت چې وغواړي، هغوی ټاکلی او بېرته ليرې کولی شي. خو د فرانسې سلطنت دا ډول نه دی؛ ټولواک د ګڼ شمېر اشرافيانو تر منځ ځانګړی ځای لري، چې هر يو يې د خپلو رعيتونو يا وګړو له خوا د درناوي وړ ګڼل کېږي او عام وګړي په بشپړه توګه هغوی ته غاړه ږدي. د هغوی ارثي لقب او مقام ټاکل شوی، چې ټولواک نه شي کـولی لـه هغوی دغه لقب او ځای ځايګی واخلي، پرته له دې چې ټولواک ته د ځاني ګـواښ لامل شي.

له همدې امله که څوک د دې دوو واکمنيـو د ډول تـوپير وارزوي، نـو ورتـه جوته به شي، چې د عثماني هېواد نيول څومره ستونزمن کار دی. خو همـدا چـې تـر ولکې لاندې راغی، بيا يې ساتل ډېر اسانه هم دی. په نيولو کې يـې سـتونزې لـه دې امله رامنځته کېږي چې هلته اشرافيان نه شته، چې يرغلګـر ټولـواک خپـل هېـواد تـه رادننه کړي او داسې هيله هم ترې نه شي کېدی چې د يرغلګر ټولـواک لـه لښکرو سره به د اوسني ټولواک ناراضيان مرستې تـه زړه ښـه کـړي او د خپـل ټولـواک پـه وړاندې به پاڅون وکړي. ځکه لکه څنګه چې مو پورته وويل، هغوی ټول د ټولواک نوکران دي، چې خپل مقام او اعتبار يوازې د ټولواک پېرزونه ګڼي. له همدې امله له ټولواکه په اسانۍ مخ نه ګرځوي يا ژر نه بېلاري کېږي او که بيا بېلاري هم شي، نـو دومره نفوذ نه لري او نه شي کولی چې ځايي خلک له ځانه سره واړوي.

له همدې کبله هغه څوک چې غواړي پر ترکې يرغل وکړي بايد په فکر کې راغبرګه کړي چې د يولاس ((متحدو)) خلکو له يو شمېر سره مخامخ کېږي او دې کار لپاره دې يواځې په خپل ځواک ډډه ووهي نه په دې هيله چې د هغوی کورنی تاوتريخوالی به ورته لاره اواره کړي.

خو که د عثماني ټولواک لښکرو ((ځواکونو)) یو ځل ((د جګړې)) په ډګر کې ماتې وخوړه، د لښکرو بیا سمبالول او راټولول یې شوني نه دي. او له دې وروسته به ((نیواکګر)) په خپله مخه کې د خواشینی کوم بل لامل ونه لري، پرته د پخواني ټولواک له کورنی څخه چې که د هغې ټغر هم ور ټول کړي، نوره هېڅ اندېښنه به ور پاتې نه شي. له ولس څخه باید هېڅ وېره ونه لري، لکه چې د نوي هېواد له نیواک څخه مخکې یې هغوی ته هېڅ تمه نه کوله له فتحې وروسته هم باید کومه وېره ترې ونه لري. خو د فرانسې په شان سلطنتونو کې د عثماني خلافت برعکس د نا خوښو اشرافیانو په مرسته چې په داسې سلطنتونو کې یې شتون حتمي دی، او تل د یو اوښتون ((تحول)) او د هېواد د فعلي اوضاع د تغیر په هڅه کې وي، او هېواد ته د ننوتلو لار د فاتح پر مخ خلاصوي، یرغلګر ټولواک په ډېره اسانی د هېواد په نیولو بریالی کېږي.

خو که اوس تاسې وغواړئ چې دا هېواد له دې وروسته د ولکې لاندې وساتئ له بې شمېره ستونزو سره مخ کېږئ. ستونزې د دواړو هغو ((خلکو)) له خوا چې تاسې سره یې هېواد ته په ننوتلو کې مرسته کړې او د هغو له خوا چې تاسې راپرځولي دي راپورته کېږي. د هېواد د ټولواکو د لړۍ ((د ټولواک کورنی)) له منځه وړل به هم تاسې ته بسنه ونه کړي. ځکه هغه با نفوذه اشرافیان او اعیان چې لا پاتې دي هر وخت کولی شي چې د نویو غورځنګونو مشري پر غاړه واخلي او تاسې به ددې جوګه نه یاست چې له هغوی سره جګړه وکړئ او یا یې له منځه ویوسئ. او چې څنګه وار ترلاسه کړي هېواد به د ستاسې له ولکې وباسي.

اوس که تاسو د داریوس د حکومت ځانګړتیاوې وارزوئ، نو جوته به شي چې له عثماني خلافت سره یو شان و. ځکه نو سکندر ته یوازې په کار و چې داریوس ته د جګړې په ډګر کې ماتې ورکړي او وې ځپي، بیا یې لښکرې تیتې او پرکې کړي، خاوره یې ترې ونیسي او هغه تېښتې ته اړ کړي، چې له دې جګړې او فتحې وروسته داریوس هم ووژل شو او دا ټول پراخه هېوادونه د پورتنیو دلایلو له مخې د تل لپاره سکندر ته پاتې شول. که د سکندر سرداران د هغه له مړینې وروسته یو لاس پاتې وی، نو د تل لپاره به کرار وی او هېوادونه به یې په اسانی ساتلي وی. ځکه په دغو هېوادونو کې بل هېڅ ډول ناوړه پېښه رامنځته نه شوه، پرته له هغو پېښو چې د سکندر سردارانو په خپل سري توګه په خپل لاس راپېدا کړې. خو د فرانسې په شان تشکیل

او هغه پاچونونه چې بیا د رومیانو په وړاندې په اسپانیا، فرانسې او یونان کې راوپارېدل د هغوکړو کوچنیو واکمنیو له خوا رامنځته کېدل چې په دې هېوادونو کې یې شتون درلود. تر هغې چې هغوی ته خپله پخوانۍ خپلواکي ورپه زړه وه، د رومیانو حکومت پر هغوی ډېر ډاډمن نه و او رومیان له ډېرې نا کرارۍ سره مخامخ وه. خو وروسته له دې چې دا یادونه ((خاطرې)) د رومیانو د اوږدې واکمنۍ له امله او د وخت په تېریدو د دې هېوادونو د اوسېدونکو له مغزونو څخه ووتل، بیا د رومیانو واکمني هلته په کراره شوه او د هغوی له ادارې ډاډمن شول. کله چې ددې هېوادونو د اوسیدونکو تر منځ د پولو د ټاکلو پر سر تاؤتریخوالی راپورته شو، هر یوه د هېواد له خاورې، یوه برخه خپل ځان پورې وتړله او د پخوانیو ټولواکو لړۍ په همدې ځای کې غوځه شوه او توکم یې له منځه لاړه. څرنګه چې د هغوی تر منځ د نفوذ کوم بل څښتن نه وه پاتې، نو ځکه یې د روم هېواد ته واکمني وسپارله او سر یې ورته کېښود.

کله چې دا ټول مسئلې په پام کې ونیسي هېڅ څوک به تعجب ونه کړي چې سکندر څنګه و کړی شول په دومره اسانۍ د ټولې اسیا څښتن شي او د اسیا امپراتوري ولکه کړي. پداسې حال کې چې پېرهوس **Pyrrhus** او زیات شمېر نورو د خپلو ولکه کړو هېوادونو په ساتلو کې ډېرې ستونزې درلودې او وې نشو کولی هغه هېوادونه اداره کړي. او دا ټول د فاتحینو د لږ یا زیات لیاقت او استعداد له مخې نه و بلکې د دې هېوادونو د حکومت د ځانګړتیاؤو او د حکومت د ډول له مخې و چې دغو اتلانو ورسره سرو کار درلود، نو ځکه یې ځان ته رعیت کړي ول.

پنځم څپرکی

د خپلواکو یا هغو هېوادونو او ښارونو په اړه چې له ولکې وړاندې د خپل دود او قانون لاندې اوسېدل، هغوی څه ډول او څنګه تر ولکې لاندې وساتل شي؟

هرکله چې د نوي نیول شوي هېواد اوسېدونکي لکه پورته چې وویل شـول، د خپل ځانګړي قانون او خپلواکۍ لاندې په استوګنه روږدي شوي وي، ساتلو لپاره يې درې ارونه یا لارې- چارې شته دي:

لومړی دا چې هغوی وران او تباه کړي، دویم دا چې ټولواک خپله لاړ شي او هلتـه د هغـوی تـر مـنځ میـشت شـي، درېـیم دا چې اجـازه ورکـړي د هغـه هېـواد اوسېدونکي د خپل قانون او دود لاندې ژوند وکړي او یـوازې پـر یـوه قلنـګ بـسنه وکړي او د هېواد واکمني د هغه هېواد یو شمېر داسې اوسېدونکو تـه وبـښي، چې د ټولواک نژدې او وفادار خواخوږي دي. د نوي ټولواک یو داسې لاسپوڅی حکومت به په زړه کې تل داسې تېروي، چې د ټولواک له مرستې او ملګرتیـا پرتـه د ځـان د ټینګولو نه دی، نو ځکه به هڅه کوي چې ((نوي ټولـواک)) د سـلطنت ملاتـړ خپـل کړي.

له دې امله د هغه ښار ((هېواد)) اوسېدونکو، چې سیاسي ژوند یې د خپل قانون لاندې تېر کړی او تر خپل دود لاندې په اوسېدلو روږدي دي، د اداره کولو ښـه لار یې دا ده چې د هماغه ښار یا ایالت په اوسېدونکو یې وساتي.

د دې حکومتونو د بېلګې په توګه مـوږ دلتـه سـپارتیان Spartans او رومیـان Romans لرو. سپارتیانو د اتن Athens او تېبس Thebes ښارونه د اولیګارشـۍ Oligarchy په مرسته د خپلـې ولکـې لانـدې وسـاتل، خـو وروسـته یـې لـه لاسـه ورکړل.

لـه بلـې خـوا رومیـانو د کـاپوا Capua، کارتـاژ Carthage او نومانـسیا Numantia درې واړه ښارونه وران او ړنګ کړل، تر پایه یې وساتل، او لـه لاسـه یې ورنه کړل خوکله چې یې وغوښتل یونان هسې وساتي، لکه د سپارتیانو پـه ولکـه کې چې و، په دې مانا چې د هغه ښار اوسېدونکو ته یې پخوانۍ خپلواکي بیا ورکړه، چې د هغه ځای وګړي خپل حکومت تر خپلو ټاکلو قوانینو لاندې خپله اداره کړي. خو داسې ونه شول او له همدې کبله ((رومیـان)) دې تـه اړ شـول چـې د دې هېـواد زیات شمېر ښارونه ړنګ او ویجاړ کړي، چې اوسېدونکي یې هغوی ته غاړه کېږدي او تر ولکې لاندې یې راولي. ځکه جوته ده چې د یوه ډاډمن دولت د رامنځته کولو او له راتلونکو ګواښونو د مخنیوي لپاره بله ډاډمنه او خوندي لار نه شته، پرته له دې چې هغوی وران او ړنګ کړئ. که دا کار ونه شي نو خپله به ټولواک د هماغه ښـار له خوا له ورانۍ او تباهۍ سره مخ کېږي او هر څه بـه بـایلي. ځکـه کـه هماغـه ښـار پاڅون وکـړي او یـاغي شـي، تـل کـولی شـي ځـان د خپـل پخـواني دود، قـانون او خپلواکۍ تر شعار لاندې وساتي، هېڅکله به د وخت تېرېدل او د ګټو او مرستو رسول د هغه دود او قانون اغېزې د اوسېدونکو له ذهنه ونه باسي. که هر ډول تدابیر یـې پـه وړاندې ونیسئ او هر څه وکړئ، په یاد ولرئ چې تر څـو د دې هېـواد اوسـېدونکي تیت او پرک نه کړئ شونې نه ده هغه دودونـه او قـوانین چـې دغـه وګـړي ورسـره روږدي دي، ((د هغوی)) له یادښته وباسئ او هرکله چې موقع په لاس ورغله، یا تاسو له کومې بدمرغه پېښې سره مخ شوئ، د ستاسو په وړاندې به پاڅون کوي. لکه د پیزا Pisa هېواد چې تر سلو کلونو مریبتوب وروسـته د فلورېنـسیان پـه وړانـدې پـاڅون وکړ.

خو کله چې د هغو هېوادونو او ښارونو اوسېدونکي، چې نوي تر ولکې لاندې راغلي، د یو ټولواک تر واکمنۍ لاندې پر ژوند روږدي وي او د هغـوی د ټولـواک لړۍ یا کورنۍ هم له منځه وړل شوې وي، له ستونزو ډک کار به وي، چې دا وګړي په خپلو کې د یو ټولواک یا مشر پر ټاکنه جوړ جاړی وکړي او څرنګه چې له یوې خوا د خپلواکو خلکو په څېر ژوند ته روږدي نه دي بلکې تر اطاعت لاندې راوستل شوي، او له بلې خوا یې د پخواني ټولواک نسل هم له منځه تللی دی، ممکنـه نـه ده چې په خپلو کې یو بل څوک پر دې څوکۍ وټاکي او حکومت په خپـل لاس کـې واخلي. نو له همدې امله به د وسلو په راپورته کولو او د پاڅون په راپارولو کې ډېـر

خو د جمهوري دولتونو ولس په زړونو کې يو غښتلی روح، يوه ډېره تېره رخه او د غچ اخيستلو کلک حس لـري او هېڅکلـه بـه د هغـې خپلـواکۍ يادښـتونه چې وړاندې يې درلوده، هغوی په کراره پرې نږدي. نو له دې کبله د هغوی له پـاڅون او بغاوت د کرارۍ تر ټولو ډاډمنه لار دا ده چې دغه ښارونه يا ايالتونه پـه بـشپړه توګـه ړنګ کړي او يا دا چې ټولواک خپله هلته لاړ شي او د هغوی پـه مـنځ کې ميـشت شي.

شپږم څپرکی

د هغو نویو هېوادونو په اړه چې یو چا د خپلې وړتیا یا خپلو لښکرو په مرسته تر ولکې لاندې راوستلي وي

ښه ده چې هېڅ تعجب ونه کړئ، که زه د بشپړو نویـو هېوادونـو پـه اړه خپلـو خبرو کې د هغو هېوادونو تر ټولو مهمې بېلگې وڅېړم، چې هم خپله نوي تـر ولکـې لاندې راغلي او هم یې ټولواکي نوي او تازه واک ته رسېدلي وي. که څه هـم هغـه وگړي چې د نورو پر پله پښه ږدي او غواړي چې د هغوی د ښو کړنو تقلید وکړي، نه شي کولی خپل منزل ته ورسېږي، د هغوی لارې په سمه توگـه ووهـي او د تقلیـد کړی شویو وړتیا او استعداد ته ورسېږي. خو یو هوښیار باید تـل پـر هغـو لارو تـگ وکړي چې اوچتو او نومیالیو څېرو پـه بریـالیتوب وهلـي دي او د هغـو خلکـو تقلیـد وکړي چې په نړۍ کې ((د فکر او عمل له نظره)) نومیالي او مشهور ول. که د هغوی په انډول وړتیا ونه لري، نو د هغوی له ممتازو کړنو خو به څه گټه پورته کړي.

پرېږدئ چې هغه خپلې کړنې د یو ماهر غشي ویشتونکي په څېر ترسره کـړي چې د نښې واټن له لیرې ځایه ارزوي، د خپلې لیندۍ د ویشتونکي ځواک کچه هـم ښه ورته څرگنده وي او د نښې د ویشتلو پر مهال خپله نښه له هدف څخه ډېره پورته نیسي، خو له دې یې موخه دا نه وي چې خپل غشی دومره جگ لوړوالي ته ورسوي بلکې غواړي چې د جگې نښې په نیولو خپل غـشی هغـه هـدف تـه ورسـوي چـې د ویشتلو هیله یې لري.

نو وایم، د یو هېواد په ساتلو کې چې ټولواک یې هم نـوی واک تـه رسـېدلی وي، د ستونزو لږوالی او ډېروالی د هغه هېواد د نوي ټولواک په لږې- ډېـرې وړتیـا پورې اړه لري.

اصلاً، څوک چې مخکې ټولواک نه و او همدا اوس له یو عادي سـړي یـا لـه شخصي مقامه پر گدۍ ناست وي، باید له ذاتي وړتیا او یا ښه بخـت او تقـدیر څخـه

اوس که هغه چاته راشم، چې د بخت او تقـدیر لـه لارې نـه بلکـې د وړتيـا او استعداد له مخې د ټولواکۍ مقام ته رسېدلي دي او په اړه يې خبرې وکړم، نو په کار ده ووايم چې حضرت موسی عليه السلام Moses، لوی کوروس Cyrus، رومولـوس Romulus، تيسيوس Theseusاو د هغوی په څېر نور يې تر ټولو ښـې او اوچتـې بېلګې دي. که څه هم کېدی شي حضرت موسی عليه السلام په دې بحث کې وانه خلو. ځکه هغه د پاک خدای استازی و، خو بيا هم په هغه غوره والي يا برتـری د سـتاينې وړ دی، چې له خدای جل جلاله سره يې د مخامخ خبرو مستحق وګرځاوه. خو که لوی کوروس او نور په پام کې ونيسو، چې پراخه هېوادونه يې تر ولکې لاندې راوستلي او لوی سلطنتونه يې رامنځته کړي دي، وبه وينو چې هغـوی ټـول د سـتاينې وړ دي، د هغوی کړنې او په تېره بيا که د هغوی لوی دولتونه، چې رامنځته کـړي يـې ول، پـه غور وارزول شي، جوته به شي چې هېڅ يو د دولت په اداره کې له حـضرت موسـی عليه السلام څخه کم نه و، سره له دې چې حضرت موسی عليه السلام د لـوی خـدای جـل جلاله په شان يو بې ساری لارښود درلود.

پر دې سربېره که د هغوی ژوند او کړه وړه په ځير سره وارزوو، وبه وينو چې هغوی له بخت او تقديره هم پوروړي نه ول، پرته له هغو فرصتونو، چې هغوی ته يې داسې خام توکي راوړل، چې وکولی شي له خپلې خوښې سره سم يې هغه ډول قالب کړي، چې ورته ښه برېښېدل. په بله وينا: پرته له هغو مناسبو مهالويشونو څخه چې په مرسته يې وکولی شول د خپلو عصرونو تر ټولو ستونزمنې مسئلې له خپلې خوښې سره سمې اوارې کړي. ښايي له دې مناسبو فرصتونو پرته د هغوی دماغي ځواک بېځايـه لګېدلی وی او له بلې خوا د هغوی د فطري او ذاتي وړتيا پـه نـشتوالي کـې بـه هغـه مساعد فرصتونه بې ګټې شوي وی. ځکه نو په کار وه چې حضرت موسی عليـه السلام بني اسرائيل د مصريانو تر تعقيب او غلامۍ لاندې پيدا کړي او بني اسرائيل د مصريانو

همدارنګه ددې لپاره چې د روم د تاریخي ښار بنسټ کېږدي، اړینه وه چې رومولوس په البا کې هېڅ استوګنځی ونه لري او باید د زوکړې پر مهال د بې کوره ماشومانو په څېر چېرته یوازې پرېښودل شي.

لوی کوروس ته پکار وه چې د فارسیانو ناخوښي د مادیانو Medes د حکومت په وړاندې څرګنده کړي او همداراز پوه شي چې مادیانو د سولې پر مهال د اوږد راحت له امله د اتلولۍ هغه ځانګړې روحیه له لاسه ورکړې او ښځني شوي دي. تیسیوس هم که د اتن وګړي بې اتفاقه او پراګنده نه وی پیدا کړي، هېڅکله یې نه شو کولی خپله پرېکنده او ځانګړې وړتیا ښکاره کړي. که څه هم دغه فرصتونه چې د هغوی لاسته ورغلي، هغوی یې نېکمرغه کړي ول، خو دا د هغوی فطري وړتیا وه چې دوی یې د دې وړ وګرځول چې دغه مساعد فرصتونه وپېژني او د خپلو هېوادونو د ویاړ، لوړتیا او مشهورتیا لپاره یې وکاروي. څوک چې د دې ډول خلکو په څېر په مېړانه او زړورتیا سلطنت ته رسېږي، په پیل کې له ډېرو ستونزو سره مخ کېږي او په سختۍ یې ترلاسه کوي، خو وروسته د هغه هېواد ساتنه خورا اسانه وي.

له کومو ستونزو سره چې هغوی بیا د ولکې پر مهال مخ کېږي، له هغو قوانینو او تشکیلاتو څخه رامنځته کېږي چې یو ټولواک یې د خپلې واکمنۍ د بنسټ کلکوالي او تلپاتېوالي لپاره له ناچارۍ پلي کوي.

په کار ده یادونه وکړم چې یوه مسئله هم په پلي کولو کې داسې ستونزمنه، په اداره کولو کې داسې له ګواښه ډکه او په بري کې داسې شکمنه نه ده، لکه د نویو قوانینو او اصلاحاتو مشري چې یو څوک پر غاړه واخلي. ځکه هغه څوک چې د دې بدلونونو او اصلاحاتو نوښت یا مشري پر غاړه لري، په ټولنه کې د هغو شمېر خلکو دښمني پر غاړه اخلي چې په تېرو شرایطو کې یې سوکاله ژوند درلود، او دغه اصلاحات به یوازې یو څو بې پرې ملاتړي ولري او دا به هغه څوک وي چې له دې بدلونونو او اصلاحاتو سره یې ژوند ښه شوی دی.

د هغو دغه بې پرېوالی هم تر یوځایه له هغو مخالفینو د وېرې له کبله دی، چې قانون یې ملاتړ کوي او تر یوې کچې د وګړو د بې اعتباره روح له کبله دی چې هېڅکله چمتو نه دي یو نوی شی ومني، تر هغو چې اوږده تجربه یې ونه لري او وروستۍ پېښې یې رښتینولي او ګټې ورته په زبات نه کړي. هرکله چې د نویو

د دې لیاره چې دغه برخه په بشپړه توګه روښانه کړو، په کار ده چې وګـورو ایا د نویو اصلاحاتو نوښتګر کولی شي په یوازې سر دغه اصلاحات پلي کړي که په دې برخه کې د نورو مرستې ته اړتیا لري؟ په بله وینا: ایا هغه د خپـل پـلان د عملـي کولو لپاره له سوله ییزو منډو- ترړو څخه کار اخلي، که له ځواک څخه؟...

که لومړۍ لار غوره کړي، هېڅکله په دې ازموینه کې نه بریـالی کېـږي او لـه دې لارې څوک خپلې موخې ته نه رسېږي بلکې پایلـه یـې هـم زیـان رسـوونکې او ناوړه ده. خو که هغه پر خپلې وړتیا ډډه لګوي او د ځواک په کارولو خپلې مـوخې ته ځان رسوي، په دې صورت کې ډېر لږ له ګواښ سره مخ کېږي.

نو دلته دې پایلې ته رسېږم: ټول هغه پیغمبران، چې وسله وال ول، بریالي شوي او بری یې ترلاسه کړی دی، خو هغوی چې وسله والـ نـه ول، ((د فتحـو پـه لاسـته راوړلو کې له ستونزو سره مخ شوي او)) وژل شوي دي.

سربېره پر دې دا هم د یـادونې وړ ده چې د خلکـو طبیعتونـه پـه ډېـره اسـانۍ اوښتونکي دي، لکه څنګه چې یې یو کار ته راماتول اسانه دي په هماغه کار کې یې درول، ستونزمن هم دي. له دې امله باید چارې داسې ترتیب کړو چې که خلک پـه خپله خوښه او مینه پر هغوی باور پیدا نه کړي، نو د ځواک په کارولو یې باید دې ته اړ کړو چې باور او اعتماد پیدا کړي.

که د تاریخ دغه سترې څېرې، لکه: حضرت موسی علیه السلام، لـوی کـوروس، رومولوس او تیسیوس وسله وال نه وی، هېڅکله به نـه وی بریـالي شـوي چې خپـل اصول او مقررات تر ډېره او په هرې موقع کې پلي کړي، لکه زموږ په پېر کې چې فراګیرولامو ساوونارولا Fragirolamo Savonarola تـه ورپـېښ شـول، د هغـه ټول نوښتونه، نوي اصول، قوانین او مقررات بې ګټې شول او د هغه په ړنګېدو پای ته ورسېدل، زیات شمېر خلک له هغه څخه واوښتل او پرې بې باوره شول. په دې وخت کې هغه نه داسې وسایل درلودل چې ملاتړي یې هماغسې د پخـوا پـه څېـر وفـاداره وساتي او نه یې کولی شول چې بې اعتماده کسان دې ته اړ کړي، چې پـر ده بـاور وکړي او له ځان سره یې ملګري کړي.

نو له دې کبله اوچتې څېرې، چې پورتـه یـې یادونـه وشـوه، یـوازې د نویـو اصلاحاتو په پلي کولو او په اداري اصلاحاتو کې ستونزې لري او لـه ګواښـونو سـره مخ کېږي. هغه څه چې د هغوی لپاره اړین دي زړورتیا ده، چې کولی شي هغوی پر ستونزو برلاسي کړي. کله چې پر سـتونزو برلاسـي شـول، د پـاملرنې او درنـاوي وړ وګرځېدل، له هغو څخه چې د دوی له واک او ځواک سره یې رخه درلوده، بې غمه شول، نو بیا به ځواکمن، د درناوي وړ، سرلوړي، کرار او نېکمرغه پاتې شي.

غواړم پورتنیو لاسوندونو ته دا یو هم ورزیات کړم. که څه هم زیات مهـم نـه دی خو له هغو سره یو څه ورته والی لري او موضوعګانې یې سره نـژدې دي. هیلـه لرم چې د یادو شویو خبرو لپاره به بسنه وکړي. هغه د سـیراکوس اتـل Hero the Syracusan دی چې له عادي مقام څخـه ټولـواکۍ تـه ورسـېد او لـه بخـت څخـه پوروړی نه و. یوازې مناسبې موقع دا وخت ورکړ چې ګټه ترې پورته کړي او خپلې موخې ته ورسېږي.

د سیراکوس اوسېدونکي چې د تېریو له کبله له زیاتو فشارونو او ستونزو سـره مخامخ شول، دغه سړی یې د خپل مشر په توګه وټاکه او هغه بیا دغه چارې په داسې ښه توګه ترسره کړې چې وروسته د دې وړ وګرځېده چې د هغوی ټولواک شي.

کله چې هغه یو عادي وګړی و او سلطنت ته لا نه و رسېدلی زیاتـه وړتیـا یـې درلوده چې یو لیکوال یې په اړه داسې لیکي: "د عادي وګړي په توګـه مخکـې تـر دې چې پاچایی ته ورسېږي، له یوه ټولواک څخه یې له تخت پرته بل څه نه و کم."

دا سړی چې ټولواکۍ ته ورسېد پخوانۍ لښکرې یې له منځه یوووړې او پر ځای یې نوی پوځ رامنځته کړ. ټول پخواني متحدین یې پرېښودل او پر ځای یې لـه خپـل سیاست سره سم نوي متحدین ونیول. له نوي ملي پوځ او نویو متحدینو سره هغـه پـه دې وتوانېد چې پر همدې بنسټونو خپله واکمني په هر ډول چې یې خوښه وه ټینګـه کړي. که هغه د واک او دې څوکۍ د ګټلو لپاره ډېرې ستونزې وګاللې، سـاتل یـې ورته ډېر اسانه و.

اووم څپرکی

د هغو نويو هېوادونو په اړه، چې يو چا د ښه بخت او يا د نورو په مرسته ترلاسه کړي وي

څوک چې د ښه بخت په ملګرتيا له يوې عادي څوکۍ تر ټولـواکۍ رسـېږي، کولی شي دا مقام په ډېره اسانۍ ترلاسه کړي او په خپل پرمختګ کې له ډېـرو لـږو ستونزو سره مخامخ کېږي. خو په دې مقام کې د ځان ټينګـول ورتـه سـتونزمن وي. داسې خلك د موخې پر لور په خپله لار کې هېڅ ستونزې نه لري. ځکه هغوی داسې مثال لري لکه مـخ پورتـه چـې روان وي. خـو کلـه چـې لـوړې څـوکې ((اوج)) تـه ورسېږي، ځان نه شي ټينګولی او لاندې رالوېږي. دا ډله هغـه څـوك دي چـې يـا د نقدي لاملونو ((شتمنۍ)) په بدل کې او يا د يو ټولواك د مرستې او پېرزونې په ترڅ کې ځينې ايالتونه ورببنل شوي وي، لکه يو شمېر چـې د يونـان پـه ايونيـا Ionia او هليسپانت Hellespont ښارونو کـې د داريـوس د پېرزونـې پـه پايلـه کـې واکمـن وټاکل شول. داريوس دغه ښـارونه هغـوی تـه د ښـه امنيـت پـه ټينګولـو او د هغـوی وفادارۍ ته په پام سره د خپل ځانګړي واك د تلپاتېوالي لپاره ورببنلي ول.

همدارنګه د هغو امپراتورانو مثال هم دی، چې د يو هېواد د لښکرو د بېلارۍ او فساد له کبله له يو عادي وګړي تر امپراتـورۍ ورسـېږي. دا ډول ټولـواك پـه بـشپړه توګه د هغه چا پر پېرزونـه او بخت ډډه لګـوي، چـې دی يـې نومـوړې څـوکۍ تـه رسولی دی. خو دا (پېرزونه او بخت) دوه بې ثباتـه او اوښـتونکي څيزونـه دي چـې هېڅکله باور پرې نه شي کېدی. دغه ډول ټولواکي نه اړينه پوهه لري او نه هـم هغـه مهارت، چې دغه څوکۍ ورته اړتيا لري. نو له کبله يې نـه شـي کـولی دغـه څـوکۍ وساتي. ځکه تر هغې چې دغه کسان د يوې سترې وړتيا څښتنان نـه وي، پـه داسـې حال کې چې ټول ژوند يې د يو عادي شخص په توګه تېر کړی دی، د دې څـوکۍ

هغه هېوادونه چې په چټکۍ تر ولکې لاندې راځي د ټولو طبيعي شيانو په څېر چې په چټکۍ وده کوي، رېښې او له نورو هېوادونو سره اړيکي يې دومره ټينګې نه وي چې د ناوړه پېښو لومړی توپان يې له بېخه ونه باسي.

لکه څنګه چې وويل شول، تر هغې چې ټولواک د دې وړتيا ونه لري چې په چټکۍ زده کړي، له هغه هېواده به څنګه ساتنه کوي چې ښه بخت پرې پېرزولی دی، همداراز تر ولکې وروسته د خپلې واکمنۍ بنسټ داسې کلک کړي لکه نورو چې د خپل امنيت او واکمنۍ د تلپاتېوالي لپاره کلک کړی دی، نه شي کولی خپلې لاسته راوړنې خوندي کړي.

د دې دوو لارو، يانې وړتيا او بخت په اړه به زه دوه بېلګې راوړم چې تر اوسه هم زموږ په يادښتونو کې پاتې دي. هغه فرانسېسکو سفورتسا او سيزار بورجيا دي. فرانسېسکو سفورتسا چې يو عادي وګړی و، پرمختګ يې وکړ د ميلان ټولواک شو او په ډېره اسانۍ او لږو ستونزو يې وکولی شول دا هېواد وساتي. په داسې حال کې چې د هېواد د ترلاسه کولو په لار کې يې ډېرې ربړې او ستونزې وګاللې.

له بلې خوا سيزار بورجيا Cesar Borgia، چې د خلکو په منځ کې د ډيوک ولنټينو Duke Valentino په نامه مشهور و، د خپل پلار په واکپېر کې يې دولت ترلاسه کړ او د هغه د واک او نفوذ په پرېوتنه يې له لاسه ورکړ. که څه هم هغه له خپلې وړتيا سره سم ټول ترتيبات ونيول او ټولې هڅې يې وکړې چې د دې څوکۍ د ساتنې لپاره اړينې وې او يو وړ او هوښيار ټولواک يې د هغې واکمنۍ د بنسټ د ټينګولو لپاره کوي چې د نورو بخت پرې لورولی وي، خو هېڅ نتيجه يې ورنه کړه او هېواد يې له منګولو ووت.

لکه څنګه چې مو مخکې يادونه وکړه، هغه چا چې له پيله د خپلې واکمنۍ د ټينګښت لپاره بنسټ نه وي کلک کړی، که د ښه ځواک او فطري وړتيا څښتن وي، ښايي وروسته يې د ټينګولو هڅه وکړي، خو دا وروسته والی بنسټ ايښودونکی له ډېرو ستونزو سره مخ کوي او کېدی شي ودانۍ پرې ړنګه شي.

که د ډيوک ولنټينو ټول تدابير وارزول شي، نو وبه ليدل شي چې هغه د خپلې واکمنۍ د راتلونکي لپاره ډېر پياوړی بنسټ ايښی و او زه يې په اړه دا څېړنه بې ګټې نه بولم. ځکه د هغه ټولواک لپاره چې نوی واک ته رسېدلی وي، د ډيوګ ولنټينو له

شپږم پاپ الکساندر د خپل زوی په سترتوب او واک ته په رسولو کې له ډېرو بېړنیو او ځنډنیو ستونزو سره مخامخ شو. لومړی هغه ونه شو کولی خپل زوی د یوه داسې ایالت واکمن کړي چې د کلیسا په واکمنۍ پورې یې اړه نه درلوده او که یې غوښتي وی په کلیسا پورې اړوند ایالت هغه ته ورکړي، نو د میلان ډیوک او وینیسیانو بـه د دې کـار مخالفـت کـړی وی. ځکـه د فـاینزا Feanza او ریمینـي Rimini ایالتونه په هغه وخت کې د وینیسیانو په واک کې ول او د پاپ د واک او نفوذ له پراختیا څخه یې وېره درلوده. د دې ترڅنګ هغه ایټالوي ځواکونه چې ممکن هغه د خپل ملاتړ لپاره کارولي وی د داسې خلکو په واک کې ول چې د کلیسا لـه سـترتوب او پراختیـا څخـه یـې وېـره درلـوده لکـه اورسـیني Orsini، کولونیـسي Colonesi او نور. نو له همدې کبله یې پرېکړه وکړه چې د هغوی په اوسني حالت کې بدلون راولي او په یوې ګډوډۍ یې بدل کړي چې وکـولی شـي پرتـه لـه کـوم ګواښ څخه ځان د دې هېوادونو د ځو ایالتونو څښتن کـړي او دا کـار د هغـه لپـاره سخت نه و. ځکه هغه د وینیسیانو په یون پوه شوی و چې د خپلو ځانګړو ګټو لپـاره په نویو دسیسو بوخت دي او غواړي چې د فرانسې پاچا یو ځل بیا د ایټالیا خاورې ته راوبولي.

پاپ نه یوازې دا چې د دې کار مخالفت ونه کړ بلکې د لوېي د پخوانی نکاح له لغوه کولو سره یې نوره هـم لار ورتـه اواره کـړه. لـه دې کبلـه د فرانـسې پاچـا د وینیسیانو په مرسته او د پاپ الکساندر په رضایت د ایټالیا خاورې ته ننوت.

میلان ته د پاچا له رسېدو سره سـم پـاپ لـه نومـوړي څخـه د لـښکرو مرسـته واخیسته او د رومانیا Romagna پر لور یې لښکر وایست. دغه ایالت چې د فرانسې د ځواکونو له نوم او غښتلتیا څخه خبر شو، نو سمدلاسه یې پاپ ته ځان وسپاره.

د رومانیا د نیولو او د کولونیسي تر ټکولو وروسته د پاپ زوی ډیوک ولنټینـو هوډ وکړ چې خپل بری پراخ او نیول شوې سیمې هم ټینګې کړي. خو دوه لامله ول چې هغه یې له کبله ونه شو کولی دغه کار ترسره کړي:

لومړی دا چې هغه ته خپلې لښکرې وفاداره نـه ښـکارېدې او دویـم دا چـې د فرانسې د پاچا پر مرستو یې باور نه درلود.

هغه چې د اورسيني له اوسېدونکو څخه د لښکرو په توګه کار اخيست، په دې وېره کې شو، چې نه يوازې به دغه څواکونه تر پايه د هغه ملاتړ نه کوي بلکې د هغه په وړاندې به يو لاس شي او هغه خاوره چې ده تر ولکې لاندې راوستې، له لاسه بـه يې ورکړي، چې د فرانسې له پاچا هم د همدې کار تمه کېده. د اورسيني پر لښکرو يې هغه وخت د بې باورۍ ګومان وکړ، چې د فاينزا د ايالت تر ولکې وروسته يې هغوی د بولونا ايالت د نيولو لپاره ولېږل، خو ويې ليدل چې دغه لښکرې په دې کار کې زړه نا زړه دي او فرانسې د پاچا په هوډ هم ښه پوهېدلی و؛ کله چې يې د اوربينو هېواد ولکه کړ غوښتل يې پر ټوسکانې يرغل وکړي، خو د فرانسې پاچا هغه له دې کاره ستون کړ او د کړنلارې خنډ يې وګرځېد. همدلته ډيوک نور لـه پرديـو لښکرو او پردي بخت څخه نهيلی شو، پر هغوی يې د بې وفايۍ شک راغی او د ده په وړاندې يې اعتماد له لاسه ورکړ. نو لومړی کار چې هغه وکړ دا و چې په روم کې يې د اورسيني او کولونيسي ډلګۍ ((دواړه)) کمزورې کړې او هغه دا سې چې د هغوی ملاتړي يې چې اشرافيان او مخور ول، ځانته راواړول او د خپلـو اشـرافيانو او مخورو يوه برخه يې وګټل... هغوی ته يې ښې تنخواوې وټاکلې، هر يو يې له رتبې او شان سره سم په لويو لويو څوکيو او دندو ونازاوه او په دې کار يې د څو مياشتو په ترڅ کې ټول هغه کسان چې د هغه مخالف ول، ځانته راواړول او د هغوی ټول تړاوونه يې له خپلو ډلو ټپلو سره وشلول چې تر دې وروسته يې خپلې هيلې يوازې په ډيوک ولنټينو پورې وتړلې. له دې وروسته ډيوک د يوې بلې مناسبې موقع په انتظار کېناست، چې د اورسيني اشرافيان او نور مخور له ښې وباسي او ټوټه يې کړي. څکه هغه د کولونيسي د ملاتړو په وېشلو بريالی شوی و، چې په پای کې د اورسيني وار هم راورسېد او له دې مناسبې موقع څخه يې هم ښه او پر ځای ګټه پورته کړه. همدلته بيا د اورسيني وګړو پام شو چې د ډيوک سترتوب او د کليسا د واکمنۍ پراختيا د هغوی د تباهۍ لاملونه دي. همدا و چې د پرورجيا Prurgia د ماجيون Magione په ښار کې يې يوه غونډه راوبلله، چې د همدې ناستې په پای کې پاڅونونه وشول، رومانيا د اړودوړ شاهده وه او ډيوک له سترو ګواښونو سره مخ و، چې بيا د فرانسې په مرسته پر دې ټولو ګواښونو برلاسی او د پخواني اعتبار څښتن شو. خو دا ځل يې نه شو کولی پر فرانسې يا کوم بل هېواد د باور له امله خپلې دغه لاسته راوړنې بيا له ګواښ سره مخامخ کړي. نو له هغوی سره يې پلمې پيل کړې. څکه هغه نه شو کولی چې په ښکاره ډول مخالفت ورسره وکړي، نو دې ته اړوت

له منځګړيتوب Signor Pagolo
څخه کار واخلي. سینور پاګولو له هغو کسانو څخه و چې د راماتولو لپاره یې ډیوک له هیڅ ډول پاملرنې او مرستو څخه دریغ نه و کړی، هغه ته یې ډېر بخشیـشونه لکـه پیسې، جامې، اسونه او نور اسباب ډالۍ کړي ول. هغه اورسیني پخلا کړل ان تـر دې چې د هغوی سادګۍ هغوی سینیګالیا Sinigalia کې د ډیوک لومو ته راوړل او بیا چې کله ډیوک د هغوی مشران ووژل او د هغـوی ملاتـړي یـې ځـان تـه راواړول د خپلې راتلونکې واکمنۍ د ټینګښت لپاره یې ښه پوخ بنسټ کېښود، چـې د اورسـینو هېواد او رومانیا ټول هغه ته تسلیم شول، ټول اوسېدونکي یې د هغه پلویان شول او د هغه بریالیتوب یې د خپلې سوکالۍ یوازېنۍ لار وبلله.

څرنګه چې د هغه د کړنو دغه برخه د ځانګړې پـاملرنې وړ ده او د دې لپـاره چې د نورو له خوا تقلید شي، نه غواړم همداسې یې پرېږدم. نو اړ یـم چـې پـه لنـډه توګه یې وڅېړم.

وروسته تر هغې چې ډیوک رومانیا ونیوله، ویې لیدل چې دغـه هېـواد تـر دې وړاندې د کمزورو او ناوړه واکمنو له خوا اداره کېده. واکمنو د دې هېواد د وګړو او اداري د سمون پر ځای د هغوی لوټ- تالان ته زړه ښه کړی او د هغوی تر منځ یې یووالی له منځه وړی و. چې له کبله به یې تل د دې هېواد پر وګړو ډول ډول تېـري کېدل؛ لوټ ماري، شخړې او نور یې نه دي سپمولي.

د دې لپاره چې په هېواد کې کراري او یو عادلانه حکومت وي، خلک قـانون ته غاړه کېږدي او د پلي کېدو لپاره یې لار پرانیزي، اړینه یې وبلله چې هلته یو پوه او لایق واکمن وټاکي. ځکه یې نو میسر ریمیـرو دارکـو Messer Remiro d'arco چې یو پرېکنده او ظالم سړی و، هلته وګوماره او بشپړ واک یې ورکړ. دې سړي په ډېره لنډه موده کې ټول هېواد ته بیا ټیکاؤ او یووالی راستون کړ.

وروسته د ډیوک پام شو چې یو چاته دومره واک ورکول ښه کار او د سلا وړ نه دی. ځکه هغه وېرېده چې وګړي به یې بیا کرکه ترې کوي. نو له ځان سـره یـې پرېکړه وکړه چې د میسر ریمیرو واک ته د پای ټکی کېږدي. ځکه یې نو د هېواد په مرکز کې د یو لایق او غوره مشر تر څارنې لاندې یـوې محکمـې Court of the Judgment ته دنده وسپارله چې اړوند استازي د خپلو ښارونو د ګټو او روانو چارو په اړه ویناوې وکړي. دې استازو ځانونه د خپلو ښارونو د ګټو ساتندویان بلل. همدا و

Cesena په پیاتسا Piazza نومې لویه
لار کې د عامو خلکو تماشې تـه کېښود چې یـوه وېروونکـې او وحـشتناکه ننـداره رامنځته کړي او خلك بې زړه کړي چې زړونه او رضایت یې ځانته راواړوي.

خو راځئ بېرته هغه ځای ته وګرځو چې پیل مو یې کړی و. وروسته تـر هغـه چې ډیوک تر یوه ځایه غښتلی شو، تر یوې کچې یې له بېړنیو ګواښونو ځخه ځان په امن کړ، د ځان لپاره یې منظمې او خپلې خوښې سره سمې لښکرې تیارې کړې، لـه هغو مخالفو ځواکونو ځخه، چې د هغه په ګاونډ کې پراته ول او کولی یـې شـول د پرمختګ مخه یې ونیسي، بېغمه شو، ورته پکار و چې خپل پام نور د فرانسې پر لـور وګرځوي. ځکه د فرانسې پاچا تر یو ځایـه پـه خپلـو پخوانیـو تېروتنـو پـوه شـوی او ډیوک هم په دې باور و چې فرانسه به نور د هغه مرسـته او ملاتـړ نـه کـوي. نـو لـه همدې ځایه په دې لټه کې شو چې نوي متحدین ونیسي او له فرانسې سره د وخت له غوښتنې سره سم جوړ جاړی وکړي. ځکه نو له فرانسې سـره د ناپـل هېـواد پـر لـور وخوځېده چې پر اسپانویانو چې په هغه وخت کـې د ګیتـا پـر کلابنـدۍ بوخـت ول یرغل وکړي. او له دې یې موخه دا وه چې ځان له هغوی ځخه په امن کړي. که پـه دغه وخت کې د هغه پلار، پاپ الکساندر نه وی مړ شوی، نو په دې طرحـه کـې بـه هم بریالی شوی وی.

دا د هغه تګلاره وه چې د چارو د ترسره کولو لپاره یې خپله کړې وه. خو دی د راتلونکي لپاره ډېر اندېښمن و او وېرېده چې نوی پاپ، چې د هغه د پلار تر مرګ وروسته ټاکل کېده، ښایي نه یوازې دا چې د هغه ملګرتیا به نه کوي بلکـې لـه هغـه ځخه به هغه لاسته راوړنې هم بېرته واخلي چې پلار یې، پاپ الکساندر وربښلې وې. نو په وړاندې یې د ممکنه پېښو د مخنیوي لپاره د څلور ډولـه چـارو د ترسـره کولـو هوډ وکړ:

۱. د ټولو هغو ټولواکو د کورنیو له منځه وړل، چې هېوادونـه یـې تـرې ولکـه کړي ول، چې پاپ ته په دې هېواد کې د لاسوهنې پلمه برابره نه شي.

۲. د روم ټول اشرافیان او مخور ځانته راواړوي، چې د نوي پاپ مخه ونیسي او همداسې وشول.

۳. د کارډینالانو ډلې تر کېدونې بریده ځانته راواړوي.

۴. د پلار د ژوند پر مهال د خپلې واکمنۍ د بنسټ پر کلکوالي د هغو پېښو پر مخنیوي بریالی شي چې د پلار تر مرګ وروسته یې اټکل کړې وې.

هغه نژدې ټول هغه ټولواکي، چې هېوادونه یې ترې نیولي و، ووژل. یوازې یـو څو تنه ترې په تېښته بریالي شـول. د روم ټـول اشـرافیان یـې ځانتـه رامـات کـړل، د کارډینالانو ډله یې هم خپلې ملګرتیا ته چمتو کړه او د هرې نوې لاسـته راوړنـې پـه څېر یې هیله دا وه چې د ټوسکانې ایالت یوازېنی څښتن شي، چې په دې وخت کې نوموړي پروجیا Perugia او پیومبینو خپل کړي او له پیزا د دفاع په حالـت کـې و، چې دا هم ولکه کړي.

فرانسه نوره هغه ته د پام وړ نه وه؛ ځکه له ناپل څخه د فرانسویانو لاس وار له مخه د اسپانویانو له خوا لنډ شوی و او دواړو د ډیوک پېرزونې ته اړتیا درلوده او لـه هغه سره د ملګرتیا او تړلوالې د جوړولو غوښتونکي ول.

هغه نابېره پر پیزا یرغل وکړ او لوکا Lucca او سینا Seina سمدلاسـه ورتـه غاړه کېښوده. ښایي یو څه به د فلورېنسیانو له وېرې و او یو څـه بـه هـم د سـیالۍ او کرکې له امله و چې د ډیوک په خوا کـې ودرېـدل. فلورېـنسیانو بـه هـم د هغـه پـه وړاندې څه چاره نه درلوده، که ډیوک په خپلو طرحو کې هسې بریـالی وی لکـه د پلار د مړینې په کال چې یې و نو هغه به په رښتیا دومره نفوذ او ځواک درلودی چې وروسته په یوازې سر د هرې ناوړه پېښې په وړاندې ودرېږي، پـر خپلـو لـښکرو ډډه ووهي او ځان به یې داسې پیاوړی کړی وی چې د خپل ځواک او بخت پرته به یې د بل چا پر ځواکونو او بخت زړه نه وی تړلی.

خو پاپ الکساندر تر پنځـو کلونـو وروسـته، چـې زوی یـې ډیـوک ولتېنـو د لومړي ځل لپاره خپله توره راویستلې وه، ومړ او خپل زوی یې یوازې لـه یـوه ایالـت رومانیا سره، چې ډیوک ته یې وګړي وفادار ول، پرېښود او نور ټول یې دښمنان ول. ډیوک د دوو ډلو دښمنو لښکرو تر منځ راګیر، له ناځرګنـد راتلـونکي سـره مخـامخ پاتې و او د ناروغۍ پر بستر یې د مړینې انتظار کوو. خو په دې حال کې هم ډیوک

ټول بنسټونه چې ډیوک د خپلې واکمنۍ د راتلونکې لپاره ایښي ول، په ډېر لنډ وخت کې یې داسې ټینګ کړي ول چې که دغه دښمنان د هغه د لارې خنډ نه وی شوي او یایې روغتیایي حالت ښه وی نو ټولې ستونزې به یې لـه منځـه وړې وی. د واکمنۍ کلک بنسټونه یې له دې ځایه ښه څرګندېږي چې رومانیا تر یوې میاشتې هغه ته سترګې په لار وه، ان که د بـاګلیوني Baglioni، ویټیلـي Vetelli او اورسـیني وګړي یې هم په وړاندې د جګړې لپاره روم ته راغلي وی، د ملاتړو د شتون له امله یې د هغه پر واکمنۍ هېڅ اغېز نه شینده او ناکامه به ګرځېدلي وی.

که ډیوک نه شو کولی هغه څوک چې په زړه یې و پاپ وټاکي، لږ تر لږه یې کولی شول د هغه چا له ټاکنې مخنیوی وکړي چې په زړه یې نه و. که هغـه د خپـل پلار تر مړینې وروسته ښه روغتیایي حالت درلودی، بیا به هم هر څه ورته اسانه وی، خو د پاپ الکساندر مړینې د هغه لپاره ټول کارونه ستونزمن کړل.

هغه ورځ چې دویم جولیوس Julious II د پاپ په توګه ټاکل کېـده، خپلـه ډیوک راته وویل چې د هغو ټولو پېښو وړاندوینه یې کړې وه چې د پلار تر مړینـې وروسته به یـې پېـښېږي او د مخنیـوي لپـاره یـې هـم لار لټـولې وه. خـو د یـوه شـي وړاندوینه یې چې د خپل پلار د مړینې پر مهال نه وه کړې دا و چې خپلـه بـه هـم د مرګ په وره کې د ناروغۍ پر بستر پروت وي.

کله چې د ډیوک ټولې کړنې وارزووم، زه نه پوهېږم چې څه ډول یې پړ کړم؟ ځکه زه د هغه په تګلارو کې هېڅ ډول تېروتنې نه وینم او زما په نظر خو د هغه ټولې کړنې له هوښیارۍ ډکې او پر ځای وې. ماته خو داسې برېښي چې د هغه تګلارې د تقلید لپاره ټولو هغو ټولواکو ته د یوې بېلګې په توګه وړاندې کړم چې د نـورو پـر بخت یا مرسته واک ته رسېږي. ځکه هغه وچته روحیه او پراخه موخې چې د هغه په پام کې وې نه یې شو کولی خپله کړون او تګلاره په بل ډول تر سره کړي. ځکه دا د وخت غوښتنه وه. یوازېنۍ خنډ چې د هغه پـه وړانـدې رامنځتـه شـو، د هغـه خپلـه ناروغي وه چې ټولې طرحې یې بې اغېزه کړې او د دې وخت یې ورنه کړ چې هیلې یې بشپړې کړي او په کې بریالی شي.

له دې امله، هغه څوک چې غواړي يوه نوې نيول شوې هېواد تـه د ننوتلـو پـر مهال له دښمنانو په کرار وي او نوي دوستان پيدا کړي، د ټګۍ يا ځواک پـه مرسـته برلاسی شي، وګړي په يوه وخت کې هـم تـرې وېـره او هـم مينـه ورسـره وکـړي، لښکرې يې اطاعت او درناوی وکړي، هغه څوک چې ممکن هغه ته زيان ورسوي له منځه يوسي، زاړه ترتيبات او اصول په نويو بدل کړي، په يوه وخت کې بدچلنـده او زړه سواندی وي، لوړفکری او ازادخيالی وي، خـاينې او يـاغي لـښکرې منحـل او د هغوی پر ځای نوې لښکرې جوړې کړي او له ټولواکو سره داسې دوسـتانه اړيکـې ټينګ کړي چې مرستې ته يې په لېوالتيا تيار وي او خپلې ټولې ګټې په همدې مرسته کې نغښتې ګڼي او پر هغه د تېري په برخه کې محتاط وي، د دې ټولواک لـه کړنـو پرته نورې ښې او ژوندۍ بېلګې نه شو پيدا کولی. هغه يوازې د دويم جوليوس لپاره چې د پاپ په توګه وټاکل شو پړ کېدی شي او دا يوه ډېره ناوړه ټاکنه وه؛ ځکه لکه وړاندې چې مو وويل که هغه نه شو کولی د خپل زړه سړی وټاکي او دې کار ته يې ميلان هم نه درلود، دا خو يې کولی شول چې د خپلو مخـالفينو لـه ټـاکنې مخنيـوی وکړي او بايد هېڅکله نه وی خوښ چې له هغو کارډينالانو څوک د پاپ څوکۍ ته وټاکل شي چې د ډيوک له لاسه يې زيان ليدلی و، او نه يې بايد د هغه چا ټاکنې ته خوښي څرګنده کړې وی، چې د پاپ څوکۍ ته له رسېدو سره سـم يـې هغـه تـه د وېرې اسباب برابرول؛ ځکه وېره هم د غضب او قهر په څېر د انسان له ګواښـه ډکـه دښمنه ده.

ګڼ کارډينالان داسې ول چې ډيوک د خپل سياست د ترسره کولـو پـر مهـل زيان وررسولی و، چې په هغوی کې سان پيټرو اډوينکولا ((پـاپ جوليـوس)) San Pietro Advincula، کولونـا Colonna، سـان جـارجيو San Giargio او اسکانيو Ascanio هم شامل ول. يوازې روين او اسپانوي کارډينالان په دې ډله کې نه راتلل او که له دې دواړو څخه پرته هر څوک د پاپ څوکۍ تـه ټاکـل کېـدل، د ډېرو دلايلو له کبله بايد ډيوک له هغوی وېره کړې وی.

هغه بايد په لومړي ګام کې له اسپانوي کارډينـالانو څـوک د پـاپ پـه توګـه ټاکلی وی او که شونې نه وه نو بايد د روين ټاکنې ته يې خوښي ښکاره کړې وی او د سان پيټرو اډوينکولا له ټاکنې خوښ وی. ځکه څوک چې په دې ګروهه دي چې نوې مرستې او نوې ښېګڼې به د سترو او نامتو څېرو له يادښـته پخـواني زيانونـه هېـر

اتم څپرکی

د هغو په اړه چې د جنایت له لارې واک ته رسېږي

که څه هم یو عـادي سـړی کېـدی شـي پـه دوو لارو پرمختـګ وکـړي او د ټولواکۍ مقام ته ورسېږي، خو هېڅ یوه یې له بخت او وړتیا سره بشپړ تړاو نـه لـري. سره له دې چې له دې دواړو لارو څخه یوه په ولسمشریزو حکومتونو پورې اړه لري، خو بیا هم غواړم چې وې څېړم.

له دې دواړو لارو یوه دا ده چې یـو څـوک د جنایـت او بېرحمـی لـه لارې د ټولواک څوکۍ ته ورسېږي او دویمـه لاره یـې دا ده چې یـو عـادي سـړی د خپلـو هېوادوالو یا همښاریانو په خوښه واکمنۍ ته رسېږي.

که د لومړۍ لار په اړه خبرې وکړو، مخکې له دې چې د موضوع اصلي برخې ته ننوزم دوه بېلګې به راوړم، چې یوه یـې لرغـوني او بلـه یـې اوسـمهالې ده. او کـه چېرې لوستونکي د موضوع په اړه زیاتې څېړنې اړینې بولي، نو زما په اند دغه دواړه بېلګې به د هغوی لپاره بسنه وکړي چې دا مسئله بیا تر دې وروسته وڅېړي.

۱. د سیسیلې اګـاتوکلس Agathocles, the Sicilian چـې د سـیراکوس ټولواک شو، نه یوازې دا چې یو عادي سړی و بلکې د وګړو له یوه سـپک او ټیـټ پوړ پورې یې اړه درلوده. دا سړی چې د یوه کولال زوی و، د خپل عمر په هر پـړاو او د بخت په هر بدلون کې یې یو ډېر رټلی او فاسد ژوند درلود. خو له اخلاقي فساد سره سره هغه د دماغ او بدن پوره وړتیا هم لرله. چې له همدې املـه یـې خپـل ځـان پوځي مسلک ته ورکړ او د رتبو په اخیستلو یې ځـان د سـیراکوس د لـښکرو سـالار ((سردار)) کړ. وروسته تر دې چې په دې څوکۍ کې یې ځان ټینګ کـړ، هـوډ یـې وکړ چې ځان د ټولواکۍ مقام ته ورسوي او ویې غوښتل هغه څوکۍ چې باید خلکو په خپل لاس ورسپارلې وی، په زور او پرته له دې چې د نـورو حقـوق یـې رعایـت کړي وي تر لاسه کړي. نو د دې مـوخې لپـاره لـه امیلکـار Amilcar سـره چـې د

Carthaginian په نامه مشهور او لـه خپلـو لـښکرو سـره يـو ځـای پـه سيسيلۍ کې په جګړه بوخت و، يوې پرېکړې ته ورسېد.

يو سهار هغه د سيراکوس خلك او سنا په دې پلمه راوبلل چې له هغوی سره د هېواد د يوې مهمې موضوع په اړه خبرې کوي او سلا يې اخلي. له راغونډېـدو سـره سم هغه خپلو لښکرو ته اشاره وکړه، لښکرو ټول سناتوران او د دې ښار مخور ووژل. تر دې وژنو وروسته پرته له دې چې د دې ښار د خلکو له کوم پـاڅون يـا مقاومـت سره مخ شي، د ښار يوازېنی څښتن شو او سلطنت يې تـر لاسـه کـړ. کـه څـه هـم د کارتاژي لښکرو له لاسه يې دوه پلا ماتې وخوړه او په پای کې يې ښار کلابند شوی هم و، خو سره له دې يې خپل نيمايي لښکر د ښار په دفاع وګوماره او د نيمـايي پـه مرسته يې پر افريقا يرغل وکړ، چې په دې ډول يې د سيراکوس ښار په ډېر لږ وخت کې له کلابندۍ خلاص کړ. کارتاژيان چې ډېر تش لاسي شوي ول، اړ ول چې لـه اګاتوکلس سره سوله وکړي او د هغه شرايط ومني، چې له دې شرايطو سره سم يـې د سيسيلۍ جزيره اګاتوکلس ته پرېښوده او په بدل کې يې يـوازې د افريقـا پـر منلـو قناعت وکړ.

که څوك اوس د دې سړي پوهه او کړنې وارزوي، وبه ويني چې دې څوکۍ ته د هغه پرمختګ له بخت سره ډېر لږ او يا هېڅ تړاو نـه درلـود او نـه يـې د چـا پـه مرسته ترلاسه کړې وه. يوازې ګام په ګـام او پـه پـوځي دنـده کـې د هغـو رتبـو پـه اخيستلو چې د بې شمېره ستونزو او ګواښونو تر ګاللو وروسته يـې ګټلـې وې لـه يـو عادي سړي سرتېری او بيا له هغه ځايه د ټولواک څوکۍ ته ورسېد، چې وروسته يې هم د دې څوکۍ د ساتلو لپاره ډېرې رېږې او ګواښونه وګالل او په ډېرو ناوړو اعمالو يې هم لاس پورې کړ. که څه هـم د هېوادوالـو وژل، لـه ملګـرو سـره درغلتيـا، بـې وفايي، د حيثيت او شرافت نه لرلو، بېرحمي او بې ديني ته ښه لياقت او وړتيا نـه شـو ويلی. دا هغه ځانګړنې دي چې کېدی شي پـه مرسـته يـې څـوك وچتـو څوکيـو او امپراتورۍ ته ورسېږي، خو هغه ته وقار، حيثيـت او د سـرلوړۍ ويـاړ نـه ورپـه برخـه کوي.

خو که جګړو او ګواښونو ته د ورننوتلو او بيا له هغو څخه د ځان ژغورلـو پـر مهال د اګاتوکلس زړورتيا، د ګواښونو او ستونزو په زغملو کې د هغه روحي ځواك په نظر کې ونيسو، هېڅ دليل نه پيدا کېږي چې هغه ته دې د ډېرو نوميالیو مشرانو پـه پرتله لږ درنښت ورکړل شي. خو له بلې خوا د هغه بې شمېره تېري، سخت زړېتوب،

۲. زموږ په خپل پېر کې د شپږم الکساندر د واکمنۍ پر مهال اولیوروټو دا فرمو Oliverotto da Fermo چې ډېر کلونه پخوا یتیم پاتې شوی و، د خپل ماما ګیواني فوګلیاني Giovanni Fogliani له خوا لوی او وروزل شو او د خپلې ځوانۍ په لومړیو کلونو کې چې عمر یې لا دومره ډېر نه و، د پاګولو ویټیلي Pagolo Vetelli تر کوماندې او سرپرستۍ لاندې جګړې ته واستول شو، چې د نوموړي د تربیت لاندې پوځي فنونه زده کړي او وروسته تر دې چې پاګولو ومړ، د هغه د ورور ویټیلوتسو Vitellozzo تر سرپرستۍ لاندې د پوځي فنونو په زده کړه بوخت شو. اولیوروټو په ډېر لنډ وخت کې د ښه ذکاوت او د بدن او دماغ په غښتلتیا سره خپل مسلک کې لومړی شو او د خپل هېواد یو نومیالی سردار وګرځېد.

کله چې دې ځوکۍ ته ورسېد، د نورو تر امر لاندې خدمت کول یې د ځان سپکاوی وګڼه. نو له دې کبله یې د خپل استاد ویتلیشي Vitelleschi په خوښه او د فرمو Fermo د یو شمېر ښاریانو په مرسته چې د خپل هېواد تر خپلواکۍ یې مریتوب ته غوره والی ورکوو، د فرمو د ولکې طرحه جوړه کړه. نو له همدې امله یې خپل ماما ته په یو استولي لیک کې وویل چې له خپل اصلي ټاټوبي څخه تر کلونو اوږد بېلتون وروسته غواړي خپل ماما او هېواد له نژدې وګوري، تر یوې کچې به په خپلو پلرنیو کارونو کې هم برخه واخلي او د دې تر څنګ به هېوادوالو ته دا هم وښیي چې خپل وخت یې په لټۍ کې نه دی تېر کړی او د عزت او سرلوړۍ د ترلاسه کولو پرته یې پر بل څه زیار نه دی ایستلی. نو هیله یې وکړه چې له هغو سلو تنو سرتېرو سره چې ملګري یې ول او د بدرګې لپاره ورسره دي، اجازه ورکړي او له خپل ماما ، ګیواني، څخه یې د دې هیله هم وکړه چې داسې ترتیبات ونیسي چې د فرمو د ښار د اوسېدونکو له خوا یې بشپړ هرکلی وشي چې د سرلوړۍ لامل یې وګرځي، او دا کار به نه یوازې د هغه اعتبار زیات کړي بلکې د ماما لپاره به یې هم ښه وي چې وښیي د خوریي په روزلو کې یې ګاللي زحمتونه بې نتیجې نه ول. له همدې کبله ګیواني فوګلیاني د خپل خوریي د اعتبار لپاره د هېڅ ډول تیاري له نیولو

د څو ورځني ارام او د ناوړه پلان لپاره يې د اړينو توکو له چمتو کولو وروسته په دې لټه کې شو چې هوډ ته يې عملي بڼه ورکړي.

څکه يې نو يوه پرتمينه مېلمستيا برابره کړه، ګيواني او د فرمو ښار مخور مشران يې راوبلل. کله چې خواړه او ګردې لوبې چې په داسې مېلمستياؤ کې دود وې، پای ته ورسېدلې، اوليوروټو په ډېره هوښيارۍ د پاپ الکساندر او د هغه زوی په اړه ټاکلې په زړه پورې خبرې پيل کړې. کله چې ګيواني او نورو برخوالو د هغه خبرو ته ځان ورګډ کړ او مجلس تود شو، نو اوليوروټو د مجلس له ګډون کوونکو هيله وکړه چې دا يوه ټوليزه خونه ده او د داسې خبرو لپاره مناسبه نه ده، دا خبرې بايد له دې هم په يوه ځانګړي ځای کې وشي چې وکولی شو دغه موضوع په ازادانه ډول وڅېړو او له دې خبرې سره سم يوې خونې ته ننوت، چې ګيـواني او نـور ښـاريان هـم ورپـسې ورغلل. هغوی لا ناست نه ول چې له پټو ځايونو څخه د هغه سپاره ملګري، چې پـه کمين کې ناست ول خواره شول، ګيـواني او نـور يـې ووژل. تـر دې وژنـو وروسـته اوليوروټو پر اس سپور او په ښار کې ښکته- پورته وګرځېد، د ښار د حاکم ماڼۍ يې کلابنده کړه، تر دې چې خلکو له ډاره هغه ته غاړه کېښوده او په دې توګه اوليوروټو د دې ښار واکمن شو.

هغه ټول ناراضيان، د خپلې عقيدې مخالفين او هغه څوک چې ممکن وروسـته يې د لارې خنډ ګرځېدلي وی، ووژل او د يو کال په ترڅ کې چې د فرمـو د ښـار واکمني د هغه په لاس کې وه، نظامي او ملکي ترتيبات يې داسې سم کړي ول چـې نه يوازې په واکمنۍ کې يې ځان ټينګ او کرار کړی و بلکې ګاونډيو هېوادونو تـه هم يو ګواښ وګرځېد. که د سيزار بورجيا د پلمو په دام کې نه وی بند شـوی او لـه دې ډله ييزو وژنو يو کال وروسته يې مخه نـه وی نيـول شـوې، راپرځـول بـه يـې د اګاتوکلس په څېر ستونزمن وی. خو سيزار بورجيا هغه له خپل استاد ويتيليتسو سره يو ځای، چې په دې جنايت کې يې لاس درلود، ونيو او دواړه يې زنديۍ کړل.

اوس کېدی شي ځينو ته د ارياننتيا له مخې دا پوښتنه راپورته شـي چـې څنګـه کېدی شي اګاتوکلس او د هغه په څېر نور له بې شمېره ټګيو او درغليو وروسـته بيـا هم په هېواد کې سوله ييز ژوند تېروي او پرته له دې چې د خپلو ښاريانو تر دسيـسو لاندې راشي، له سختو بهرنيو يرغلونو ځان ژغـوري، پـه داسـې حالـ کـې چـې ګـڼ

زما په ګروهه دا کار دې پورې اړه لري چې وژنې او بېرحمي په ښه نيت ترسره شوي او که په بد نيت. هغه چې په ښه نيت ترسره شوې وي دا ده چې يوازې يو ځل ترسره شي او هغه هم که د خپل مقام او واکمنۍ د ټينګښت او امنيت لپاره وي، چې تر دې وروسته په هېڅ وجه بيا نه تکرارېږي، خو يوازې هغه وخت چې د خپل ولس په ښېګڼه او سمون يې پای ته ورسېږي.

د ناوړه نيت په موخه عملي شوې بېرحمۍ او وژنې هغه دي چې که څه هم په پيل کې لږ او کوچنۍ وي، خو د دې پر ځای چې لا زيات کموالی په کې راشي، د وخت په تېرېدو زياتېږي. څوک چې د اګاتوکلس په څېر لومړني اصول کاروي، کېدی شي د پاک خدای او يا د خلکو په مرسته يې پايله نهيلي رامنځته نه کړي او لږ سزاوار وګڼل شي. خو د دويمې لارې لاروپانو ته ناشونې ده چې د هغې له زيان رسونکو پايلو څخه ځان وژغوري.

نو اوس ممکن له دې ځايه زده کړو چې د يوه نوي هېواد د ولکې پر مهال ((فاتح)) ټولواک ټولې ژوبلې او زيانونه، چې د دې هېواد وګړو ته يې رسوي، بايد مخکې له مخکې وارزوي او په يو وار يې وروروسوي؛ داسې چې ورځنې تکرار او بيا بيا ارتکاب ته يې اړ نه وي او بايد د دې وړتيا هم ولري چې د دې کار په پرېښودلو د خلکو فکرونه ډاډه او کرار کړي. څوک چې د وېرې يا ناوړه سلا له مخې بل ډول کړنې ترسره کوي، ورته په کار ده چې تل خپله توره تياره په لاس کې ولري؛ ځکه د هغه د پرله پسې او مکررو تېروتنو له امله نه خپله ټولواک پر رعيتونو زړه تړلی شي او نه رعيتونه د هغه ملاتړ کولی شي. نو هر تېری او سختي چې ترسره کوئ، ښه ده چې يوازې يو وار ترسره شي. نو په دې صورت کې د هغه ترخې اغېزې، څرنګه چې يو ځل ترسره شوی دی، دومره دوام نه کوي او که فاتح ټولواک له اوسېدونکو سره په تدريجي ډول لږ لږ مرستې وکړي او ګټې وروروسوي، مثبتې اغېزې يې تر ډېره د هغوی په يادښت کې پاتې کېږي او منفي اغېزې له منځه وړي.

پر دې سربېره، يو ټولواک بايد له خپل ولس سره داسې چلند وکړي، چې وروسته بيا په هر ډول ښو او ناوړه بدلونونو کې دې ته نه وي اړ چې د ولس په وړاندې خپل سياست ته بدلون ورکړي او يا پرې له سره غور وکړي؛ ځکه که چېرې

مها

نهم څپرکی

د متمدن سلطنت په اړه

خو چې دې بل ټکي ته راشو، کله چې د ناوړه چلند او نه زغمېدونکي تېري له لارې نه بلکې د هېوادوالو په خوښه او مرسته یو وتلی ښاري د خپل هېـواد ټولـواک ټاکل کېږي، دې ته متمدن سلطنت وايي.

دې څوکۍ ته د رسېدو لپاره نه ورتیا او نه هم بخت ته اړتیا شته بلکې یو ډول فطري ذکاوت په کار دی. نو داسې ویلی شم چې دا سلطنت د خلکو یا د اشـرافیانو په مرسته رامنځته کېږي؛ ځکه دغه دوه مخالفې ډلې په ټولو هېوادونو کې شته دي او سبب یې دا وي چې خلک نه غواړي اشرافیان دې حکومت او یا تېری پرې وکړي، خو اشرافیان غواړي چې پر خلکو ولکه ولري او تېـری پـرې وکـړي. نـو د دې دوو مخالفو هیلو له امله له لاندېنیو پایلو څخه یوه رامنځته کېږي:

ســـــلطنت Principality، خپلـــواکي Self-government او ځانځـــاني Anarchy.

یو سلطنت موقع ته په پام سره د خلکو یا اشرافیانو پـه مرسـته رامنځتـه کېږي. ځکه کله چې اشرافیانو ته څرګنده شي چې د خلکو په وړاندې درېدی نـه شـي، پـه خپلو کې یو ټولواک ټاکي، چې د هغه تر سـیوري لانـدې خپلـې واکپـالنې تـه دوام ورکړي. کله چې خلک وپوهېږي اشرافیانو ته د ټینګېدو نه دي، هغوی هم په خپلـو کې یو واک ته رسوي چې د هغه واک یې له اشرافیانو خوندي کړي.

څوک چې د اشرافیانو په مټ واک ته رسېږي، د هغو ((واکمنو)) په پرتله چې د خلکو په مرسته واک ته رسېدلي دي، د واکمنۍ په ټینګښت او د څوکۍ په سـاتلو کې ډېرې ستونزې لري. ځکه نور اشرافیان له هغه سره سربرابري کـوي او ځانونـه د هغه برابر ګڼي، نو له دې امله ټولواک نه پر اشرافیانو امر چلولی شي او نه یـې خپلـې خوښې ته را ماتولی او اداره کـولی شـي. هغـوی چـې د خلکـو پـه مرسـته واک تـه

باید دا هم زیاته کړم چې یو ټولواک نه شي کولی خپلـه څـوکۍ د نـا خوښـو خلکو په منځ کې وساتي. ځکـه د هغـوی شـمېر ډېـر لـوړ دی، خـو کېـدی شـي د اشرافیانو د مخالفت په وړاندې بې اعتنايي وښيي. ځکه د هغوی شمېر ډېر لږ دی.

خو بیا هم ناخوښه خلک به یوازې ستاسو له ملاتړ څخه لاس واخلي، ناخوښـه اشرافیان نه یوازې دا چې له تاسې ملاتړ نه کوي بلکې په وړاندې مو درېږي. خلـک یوازې د ستاسې د پلوۍ په نه کولو بسنه کوي. په بله وینا: تر ټولـو نـاوړه توقـع چـې ټولواک يې له ناخوښو خلکو لري، دا ده چې هغه به یوازې پرېږدي، خو له ناخوښـو اشرافیانو څخه به نه یوازې پر نه ملاتړ وېرېـږي بلکـې لـه دې بـه هـم وېرېـږي چـې اشرافیان به يې په وړاندې راپورته شي. ځکه هغوی په دې چارو کې ډېر ژور فکري او هوښیار دي. د خپلې څوکۍ او ځان د خوندیینې او د هغه چا د پېرزونـې د ګټلـو لپاره، چې د هغوی په اند به واک ته رسېږي، تل پر وخت چمتووالی کـوي. پـر دې سربېره ټولواک تل کولی شي له ولس سره نږدې اړیکي وساتي او له خلکو سره یـو ځای ژوند وکړي، خو دا نه ده ورته په کار چې له ورته اشرافیانو یا د اشرافیانو له یو ځانګړي شمېر سره یو ځای ژوند وکړي. ځکه ټولـواک کـولی شـي چـې د هغـوی شمېر ډېر یا لږ کړي او هر وخت که وغواړي، کولی شي د هغوی واک کم او یا يې ور ډېر کړي، چې یو څواکمن ټولواک په دې کار کې له سـتونزو سـره نـه مخـامخ کېږي.

د دې لپاره چې دغه ټکی ښه روښانه کړم، وایم چې باید اشرافیان دوه ټکو تـه په پام سره وارزول شي. په دې مانا چې ایا هغوی خپل کړون ته داسـې بڼـه ورکـوي چې خپل برخلیک د ټولواک هغه پورې وتړي او کنه. هغوی چې په دې ډول ځانونه ټولواک پورې وتړي، ډېر ځانپاله او لوټ مار نه وي، ټولواک باید مینه ورسره وکړي او ویې نازوي.

خو څوک چې دغه ډول نه دي او خپل برخليک د ټولواک برخليک پورې نه تړي، نو دوه ډوله چلند يې په وړانـدې ممکـن دی. کېـدی شـي هغـوی د جرئـت د طبيعي نشتوالي او بې زړه توب له امله د ټولواک له ملاتړ څخه لاس وانه خلي او نـه هم د هغه په وړاندې راپورته شي. په دې صورت کې ټولواک کولی شي چې ګټـه ترې پورته کړي په تېره بيا له هغو څخه چې هوښيار او محتـاط دي او ښـې سـلاوې ورکولی شي.

په دې توګه، کله چې په نېکمرغۍ او خوښۍ کې د ستاسو درنښت کوي نو په بده ورځ مو هم په وړاندې نه درېږي او د هغوی له خوا تاسو تـه کومـه وېـره نـه ده متصوره.

خو هغوی چې د اخلاص له مخې نه بلکې د واکپالنې په موخه ځان ټولواک ته نژدې کوي، ښکاره ده چې له هغو سره د ټولواک د ګټو په پرتله د ځاني ګټو اندېښنه ډېره ده. نو په دې صورت کې بايد خپله ټولواک له هغوی څخـه ځـان وژغـوري او داسې ترې ووېرېږي لکه هغوی چې يې ښکاره دښمنان وي. ځکه همدغه خلـک بـه په بده ورځ کې د دښمنۍ له مخې ستاسو په له منځه وړلو کې ونډه اخلي.

نو هغه څوک چې د خلکو په مرسته واک ته رسېږي، ورته په کار ده چې تل له خلکو سره ښه اړيکي وساتي او له ولس سره د ښو اړيکو ټينګول، دومره ستونزمن کار نه دی. ځکه د خلکو هيله تل يوازې دا وي چې پـر هغـوی دې څـوک ظلـم او تېری نه کوي. همداراز هغوی چې د اشرافيانو په مرسـته واک تـه رسـېږي، تـر ټولـو لومړی دې له خلکو سره ښه اړيکي ټينګ کړي او دا کار هم په ډېره اسـانی ترسـره کولی شي. هغه داسې چې ټولواک د خلکو ملاتړ وکړي او د اشرافيانو له تېري څخه يې وساتي. ځکه هغو خلکو چې له خپل ټولواک څخه د نـاوړه چلنـد او تېـري تمـه لرله، خوټولواک يې په وړاندې له ښه چلند څخه کار اخلي او ښېګڼې ورسره کوي، د خلکو ښه احساسات د هغه په وړاندې راپارېږي او نژدې تړاو ورسره ساتي. په دې توګه خلک د هغه ټولواک په پرتله چې د خلکو په مرسته واک ته رسېدلی وي، لـه هغه سره چې د اشرافيانو په مرسته واک ته رسېدلی دی ډېره مينه کوي او داسې يـې ګڼي لکه په خپله خوښه چې يې ټاکلی وي.

ټولواک کولی شي د خلکو پېرزونه او ښې هيلې له بېلابېلو لارو ځانته رامـاتې کړي، خو څرنګه چې حالاتو ته په پام سره دغه کار توپير کوي او څوک يوه سـمه پرېکړه نه شي پرې کولی نو زه هم دا بحث په همدې ځای پای ته رسوم.

خو بیا هم وایم چې یو ټولواک باید له خلکو سره ښه اړیکي وساتي، که نه په بده ورځ کې به هېڅ امنځای ونه لري.

د سپارټ ټولواک، نبیس Nabis، د یونان د ټولـو ډلـو، توکمونـو او د روم د بریالیو لښکرو تر سختو یرغلونو لاندې راغی. دې ټولواک په یوازې سـر او د پردیـو لښکرو له مرستې پرته له خپلې څوکۍ، هېواد او واکمنۍ څخه دفاع وکړه. کله چې دا ګواښ نژدې و، د هغه په ولس کې یوازې د ګوتو په شمېر داسې خلک پیـدا کېـدل چې هغه ترې اندېښنه درلوده او وېره یې ترې کوله. خو پاتې ټول ولس د هغه پلوی و او که چېرې ډېری ولس د هغه پر ضد وی، نو هېڅکله به یې دومره بریاوې نه وی ترلاسه کړې.

ښه به دا وي له هغې عقیدې سره چې زه یې لرم، نور مخالفت ونه کړئ، هغـه لرغوني او ډېر استعمال شوي متل ته د اشارې په کولو، چې وایې: "څـوک چـې پـر خلکو ډډه وهي، پر خام بنسټ ودانۍ جوړوي"، داسې وایم چې کېدی شـي دا متـل سم وي، خو یوازې د هغه چا په حق کې چې له یو عادي شخص څخـه د ټولـواک څوکۍ ته رسېدلی وي، او بیا د خلکو د ملاتړ او پلوۍ تمه کوي. کله چې د غلیم د یرغل او ګواښونو یا قضایي قوې تر فشار لاندې راشي، نو خلک مـخ تـرې اړوي او یوازې یې پرېږدي چې راوپرځېږي. داسې خلک تل تېروتلي دي. د بېلګې په توګـه: پـه روم کـې د ګراکـي Gracchi او پـه فلـورېنس کـې د میـسر ګیورګیـو سـکالي Messer Giorgio Scali برخلیک همدا و. خو که همدغه ټولواک یو وړ سړی، د نفوذ څښتن د ناوړه پېښو پر مهال زړور او د ټینګـې ارادې څـښتن وي او هراړخیـز احتیاط یې کړی وي، نو د ولس له خوا هېڅ ډول درغلتیا نه ورسره کېږي او په ناوړه حالاتو او پېښو کې به ورته جوته شي چې خپلې واکمنۍ ته یې پیاوړی بنسټ ایـښی و.

دا ډول سلطنتونه هغه وخت له ګواښ سره مخ کېږي چې ټولـواک وغـواړي خپل مدني سلطنت یو مطلق سلطنت تـه واړوي. ځکـه پـه دې ډول سـلطنتونو کـې د هېواد چارې یا خپله ټولواک اداره کوي، یا دا چـې د ټولـواک فرمانونـه قاضـیان یـا حاکمان پلي کوي. که په دویمه بڼه وي، نو د ټولواک واک لږ او حکومت یې خورا کمزوری، ناکرار او له ستونزو ډک دی. ځکه ټولواک په بشپړه توګه د خلکو د هغې طبقې تر نفـوذ لانـدې دی او پـر پېرزونـه یـې ډډه لګـوي چـې د هېـواد قـضاوت او حکومت ورته سپارل شوی. دا خلک کولی شي په ناوړه حالاتو کې په ډېره اسانۍ له

نو یو هوښیار ټولواک باید داسې تګلاره غوره کړي چې ولس په هر ډول ښو او ناوړه شرایطو کې هغه او دولت ته یې اړتیا ولري. بیا به تل هغه ته وفادار وي. په بله وینا: که یو هوښیار ټولواک د خپلې واکمنۍ د تلپاتېوالي هیله لري او غواړي چې ولس یې په وړاندې وفادار پاتې شي، نو تل باید داسې شرایط او حالات رامنځته کړي، چې ولس هغه ته محتاجوي.

لسم څپرکی

څنګه کولی شو د ټولو سلطنتي هېوادونو څواک وارزوو؟

اوس پکار ده چې د سلطنتي هېوادونو د ځانګړتیاؤ په ارزولو کې یو بـل ټکـی هم په پام کې ونیسو، هغه دا چې ایا ټولواک کافي وس لري چې د ګـواښ او اړتیـا پر مهال د خپلو تدابیرو په کارولو سره د دښمن په وړاندې ځان وساتي او کـه تـل د پردیو مرستې ته اړ وي؟

د دې لپاره چې دا ټکی یو څه روښانه کړو، نو وایم هغه ټولواکي په یوازې سر یا د پردیو له مرستې پرته د مقاومت جوګه دي او ځان ساتلی شي، چې د خپلو ډېرو وګړو یا پانګې په مرسته یو داسې لښکر تیار کړي چې د یرغلګر دښمن په وړاندې د جګړې ډګر ته ودانګي او په پوره زړورتیا د غلـیم پـه وړانـدې د خپـل هېـواد دفـاع وکړي. خو برعکس؛ هغه ټولواکي تل د پردیو لـښکرو مرسـتې تـه اړتیـا لـري، چـې دښمن ته د جګړې په ډګر کې ځان نه شي ښودلی او تل اړ دي چې د ښار دېوالونو او سنګرونو ته پناه یوسي او په دفاع بوخت شي.

لومړی حالت یو څه وڅېړل شو، چې په هر ځـای کـې مناسـبه وه، بیـا بـه هـم خبرې پرې وکړو.

د دویم حالت په اړه څه ویل لازم نه بولم، پرته له دې چې دغه ډول ټولواکي د امکان تر بریده د ښار په منځ کې د زېرمو، خوراکي توکـو د راغونـډولو، پـه ښـار کې د برجونو او نظامي کلاګانو جوړولو ته وهڅوم، په تېره بیا هغه ښار، چې ټولواک په کې استوګن دی او د هېواد نورو سیمو ته دومره پاملرنه ونه کړي. څکه ټولـواک چې خپل ښار په لښکرکوټونو، سنګرونو او کلکو برجونو سنبال کړی وي، لـه خپلـو وګړو سره یې چلند او اړیکي ښه وي، هېڅکله به د یرغلګر له خوا د پوره احتیاط او غور پرته تر یرغل او تېري لاندې نه راځي. څکه بشر تل د هغو ګامونو مخـالف دی چې ستونزې او ربړې رامنځته کوي، چې ممکنه نه ده پر یو داسې ښـه سـنبال شـوي

د جرمني ښارونه په بشپړه خپلواکۍ کې ژوند کوي او د ښار په چاپېريال کې ډېرې لږې داسې سيمې لري چې په ښار پورې تړلي او کله چې مناسبه ورته برېښي، د خپل امپراتور اطاعت کوي، په داسې حال کې چې نه له امپراتوره وېرېږي او نه په خپل ګاونډ کې له کوم بل غښتلي ځواک څخه وېره لري. ځکه هغوی خپل ښـارونه داسې سنبال کړي چې هر غليم ته ښکاره ده د دې ښارونو نيول څـومره سـتونزمن او ستومانوونکي دي. هغوی خپل ښارونه په ژورو خندقونو، کلکو دېوالونو، حصارونو او درنو توپخانو سنبال کړي او ټولې ډيپوګانې يې د يو کال لپاره د خوراک، څښاک او سون توکي لري. پر دې سربېره د دې لپاره چې خلک غلـي او پرتـه لـه کـوم زيانـه وساتي، ټولنې ته پېټي نه وي، له ټوليزې پانګې څخه يې د ټـولنې هغـو کـارګرو تـه، چې د ښار روح او ځواک دی، د کار وسايل او اړين توکي برابر کړي دي، چې لـه امله يې خلک په کارونو بـوختېږي او د دې تـر څنـګ هغـوی د پـوځي فنونـو ډېـر درناوی کـوي، تـل پـه تمـرين کـې وي او د دې مـشقونو لپـاره ځـانګړي اصـول او مقررات لري، چې په کلکه يې پلي کوي.

نو داسې پرېکړه کولی شو هغه ټولواکي چې ښارونه په حصارونو او سـنګرونو پياوړي کړي او په خپلو وګړو کې هم کرغېړن نه وي، يرغل پرې شونی نه دی. خو که بيا داسې دښمن پيدا هم شي چې يرغل پرې وکړي، يرغلګر به په خورا مختورۍ پر شا شي او ښه پايله به ترلاسه نه کړي. خو بيا هم څرنګه چې د دې نړۍ چارې تل د بدلون په حالت کې دي، ممکنه نه ده چې يوازې دې يو کس لښکر د يو کال لپاره په ډګر کې تر کلابندۍ لاندې وساتي او هېڅ ډول ګډوډي په کې رامنځته نه شي.

کېدی شي پوښتنه راپورته شي چې د کلابند شوي ښار وګړي ممکن لـه ښـار څخه په بهر سيمه کې کښت او شتمني ولـري. کلـه چـې ووينـي د غلـيم لـښکرې د هغوی ټوله شتمني سوځي، زغم به يې پای ته ورسېږي، له يوې خوا د ځاني ګټو لپاره او له بلې خوا د ښار د اوږدې کلابندۍ له امله به تر ډېـرو سـتونزو او ربـړو وروسـته باالاخره ستړي شي او خپل ټولواک به هېر کړي.

زه ځواب ورکوم چې يو غښتلی او زړور ټولواک به دغه ټولې سـتونزې خپـل رعيت ته د دې هيلې او ډاډ په ورکولو چې دا ستونزې به تر ډېره همداسې نه وي، په ډېرې اسانۍ اوارې کړي او په بل وار بيا د دښمن د تېري يادونـه ورتـه وکـړي چـې

پر دې سربېره دښمن له لومړي يرغل سره ښار او د ښار شا و خوا سيمه سوزي او ړنګوي، څرنګه چې دا کار د جګړې په پيل کې رامنځته کېږي نو د ښار د اوسېدونکو روحيه په دې وخت کې لوړه وي نور هم هڅول کېږي او له خپل هېواد يا ښار څخه په ښه ډول دفاع کوي. خو که اوس يې روحيې سړې هم شي، هر ورانی چې د ښار په چاپېره سيمه کې کېدونکی و، دمخه پېښ شوی دی، هر زيان چې بايد رسېدلی وی ورسېد، شوی کار بېرته نه راګرځي، نو خلک بله لار نه لري، پرته له دې چې له خپل ټولواک سره يو لاس شي او خپل برخليک د ټولواک هغه پورې وتړي. لکه څنګه چې د هغوی کورونه او شتمنی د هېواد او د ټولواک له څوکی څخه د دفاع په لار کې سوځول شوي او له لاسه يې تللي دي، نو پوهېږي چې ټولواک له هغوی څخه ډېر خوښ او د هغوی پوروړی دی. ټولواک هم اړ دی چې تر دې وروسته د هغوی په وړاندې خپله مينه وښيي، ځکه بشر يو داسې طبيعت لري چې تل د کړي خدمت بدل کې د يو څه تمه کوي، نو ټولواک بايد هغوی ته د ګټو په وررسولو يا د هغوی د ملاتړ په کولو هغوی ته بدله ورکړي. نو که په دې موضوع کې ښه دقت وکړو، يوه هوښيار ټولواک ته به ستونزمنه نه وي چې له پيله تر پايه پورې د خپل ولس روحيه پياوړې او اراده يې ټينګه وساتي، خو په دې شرط چې خوراکي توکي او د دفاع نور وسايل يې زيات او منظم وي.

يوولسم څپرکی

د هغو سلطنتونو په اړه چې د کليسا تر واکمنی لاندې دي

اوس راپاتې ده چې يوازې د هغو سلطنتونو په اړه خبرې وکړم چې د کليسا تر واکمنی لاندې اداره کيږي او هغه ستونزې وڅيړم چې د دې ډول سلطنتونو د ولکې په پيل کې رامنځته کيږي. ځکه د هغوی نيول، د ښـه بخـت او يـا د وړتيـا لـه مخـې شوني دي، خو ساتل يې له دې دواړو په يوه پورې هم اړه نه لري بلکې د لرغونو او سپېڅلو مذهبي احکامو په مرسته پر مخ بېول کيږي، چې د درناوي وړ دي. سـلطنت يې له داسې ځانګړتياوو څخه برخمن دی چې که ټولواک هـر ډول ژونـد، چلنـد او کړه وړه خپل هم کړي، په بشپړ امن او هوساينې کې وي. داسې ټولـواکي هېوادونـه لري خو له هغوی څخه هېڅکله دفاع نه کوي، بې شمېره رعيتونه لري خو حکومـت پرې نه کوي، سره له دې ټولو بيا هم دا هېوادونه له هغوی څخه چا نه دي نيـولي، د دفاع وسايل نه لري نو د رعيتونو په اړه يې هم کومـه انديـښنه نـه شـته. څرنګـه چـې حکومت پرې نه کوي، رعيت هم پاڅون نه کوي، داسې واک او وړتيا هم نـه لـري چې ياغيان شي. له دې امله دغه هېوادونه په بشپړه سوله او هوساينه کې ژوند کـوي. ځکه د هغوی اداره د داسې قدرت په لاس کې ده چې سړی يې په اړه څـه نـه شـي ويلی او د بشر له تصور څخه پورته ده چې زه بايد د هغوی په اړه نورې خبـرې ونـه کړم. ځکه هغوی د پاک خدای په مرسته ساتل کيږي او په دې صورت کې بـه يـوه سرغړونه ((ګناه)) وي چې زه دا بحث روان وساتم.

خـو کـه بيـا هـم څـوک لـه مـا وپوښـتي چـې ولـې د کليـسا دنيـاوي واک Temporal Power تر شپږم پاپ الکساندر وړاندې ډېر بې ارزښته و او پـه ايټاليـا کې د نفوذ ټولو ښښتنانو ((ټولواکو)) هغـې تـه پـه سـپکه سـترګه کتـل، ان کوچنيـو بارونانو او نورو چې که څه هم څوکی يې دومره لوړې نه وې، څه اعتنا يې ورتـه نـه لرله. خو څنګه کليسا د ځمکني واک له پلوه دومره پراخـه او سـتره شـوه، او داسـې

مخکې تر دې چې د فرانسې ټولواک، شارل، د ایټالیا خاورې تـه ننوځي، دا هېواد د پاپ، وېنېسیانو، د ناپل د ټولـواک، د مـیلان ډیـوک او وېنېـسیانو تـر ولکـې لاندې و. دغو هېوادونو تل دوه موضوعګانې په نظر کې درلودې:

لومړی دا چې د هېڅ بهرني هېواد وسله وال ځواکونه دې د ایټالیا خاورې ته نه ننوځي. دویم دا چې له دغو هېوادونو څخه به یـو هـم د خپلـې سـیمې یـا خـاورې د پراختیا په موخه ګام نه پورته کوي.

هغوی چې په کار ول په داخل کې یې په اړه اندېښمن وي، پـاپ او وېنېـسیان ول. د دې لپاره چې د وېنېسیانو څارنه وکړي او مخه یې ونیسي، د نورو ټولو یووالي یا ټلوالې ته اړتیا وه، چې پرې نږدې د هغوی له خوا د نورو پر خـاوره تېـری وشـي، لکه د فرارا د دفاع په مسئله کې چې یې هم داسې ټلوالـه جـوړه کـړې وه او د دې لپاره چې د پاپ څارنه او مخنیوی وکړي، په کار وه چـې د روم لـه اشـرافیانو څخـه کار واخلي. دې اشرافیانو په روم کې د اورسـیني او کولونیـسي دوه مخـالفې ډلګـۍ جوړې کړې وې، چې تل به یې له یو بل سره د دښمنۍ او د ګډوډۍ د رامنځته کولو منلې پلمې له ځانه سره درلودې، تل به د پاپ د سـترګو پـه وړانـدې وسـله پـه لاس درېدل، او د پاپ د قلمرو د ضعف او بې ثباتۍ اسباب به یې برابرول.

که څه هم کله کله به د سیکسټوس Sixtus په څېر یو زړور پاپ هلته واکمن و، خو سره له دې به بیا هم نه ښه بخت، نه وړتیا او نـه هوښـیارۍ هغـه لـه دې ربـړو څخه ژغورلی شو. د کمزورۍ بل بنسټیز لامل د پاپ د دنـدې لنـډ عمـر و، پـه لـسو کلونو کې چې د یو پاپ د دندې وروستی عمر دی، پـه سـختۍ کولی شـي لـه دغـو ډلګیو څخه یوه کمزورې او د ځان تابع کړي. د بېلګې په توګه: تر څو چې بـه یـوه پاپ د کولونیسي ډلګۍ له منځه وړله، د هغه د دندې وخت پای ته رسېده او پـه دې وخت کې به نوي پاپ د هغه ځای ونیو. څرنګه چې به نوی پاپ د اورسیني د ډلګۍ دښمن و، فرصت یې نه درلود چې د کولونیسي ډلګۍ په بشپړه توګه له منځه یوسي، نو په دې صورت کې به د کولونیسي ډلګۍ له سره بیـا وده وکـړه، نـوي پـاپ بـه د اورسیني د ډلګۍ د له منځه وړلو لپاره پوره وخت نه درلود او پر ځای به یې بل پاپ

له هغوی وروسته شپږم پاپ الکساندر د پاپ دنده په لاس کې واخیسته، هغه د ټولو پاپانو برعکس چې مخکې تېر شوي ول، وښودله چې یو پاپ څنګه کولی شي د پانګې او وسلې په مرسته ستړې کارنامې ترسره کړي. دې پاپ ډیوک ولنټینو د لاس آله وګرځوله، او د ایټالیا خاورې ته د فرانسې له راتګ څخه یې ګټه پورته کړه او ټولې هغه بریاوې یې ترلاسه کړې، چې وړاندې د ډیوک ولنټینو په کړنو کې وځېړل شوې. که څه هم د هغه موخه د کلیسا د واکمنۍ پراختیا نه وه بلکې د ځوی هغه یې وه، خو سره له دې د هغه ټولو کارونو د کلیسا د واکمنۍ په پراختیا او سترتوب کې مرسته وکړه، او د کلیسا په ګټه پای ته ورسېدل.

وروسته تر دې چې پاپ الکساندر ومړ او زوی یې ډیوک له منځه لاړ، هر څه یې ځایناستو ته د میراث په توګه پاتې شول. تر دوی وروسته پاپ جولیـوس Pope Julious د پاپ په توګه وټاکل شو، چې په دې وخت کې کلیسا ډېـر زیـات واک درلود او ټوله رومانیا یې په لاس کې وه. د روم اشرافیان نور ستړي او کمزوري شوي ول، د هغوی ډلې د الکساندر د ګوزارونو په پایله کې له صـحنې وتلـې وې او پـاپ الکساندر کلیسا ته ډېره زیاته پانګه غونډه کړې وه چې تر الکساندر وړانـدې د هـېڅ یوه پاپ په پېر کې یې ساری نه و لیدل شـوی. پـاپ جولیـوس نـه یـوازې دا چـې د الکساندر پر پله لاړ او دا پانګه یې ونه لګوله بلکې نور یې هـم زیـات والـې پـه کـې راوست، او د بولونا د ولکې، وېنېسیانو د له منځه وړلو او د ایټالیا له خاورې څخـه د فرانسویانو د شړلو تکل یې وکړ، چې دغه ټول پورته شوي ګامونه له هغه سره بریالي شول. باید د هغه په ویاړ دا هم ووایو چې هغه دغه هر څه یوازې د کلیسا د واکمنۍ د پراختیا لپاره وکړل او هېڅکله یې د اشخاصو د سترتوب لپاره ګام نه پورتـه کـاوه. سربېره پر دې هغه د اورسیني او کولونیسي ډلګۍ په هماغو حدودو کې چې موندلې یې وې وساتلې، که څه هم د هغوی تر منځ د اطاعت نه کولو ځینې نظریې پیدا شوې وې، خو سره له دې هغه دوه چارې په نظر کې ونیولې:

لومړی د کلیسا د واکمنۍ پراختیا، چې هغوی یې پرې له وېرې سره مخ کړل. دویم هغوی ته د خپلو کارډینالانو د درلودلو اجازه نه ورکول و، چې د ټولو ګډوډیو بنسټیز لامل یې جوړاوه. ځکه که دې ډلګیو خپل کارډینالان درلودی، هېڅکله به په کرار نه وی ناست. په دې چې کارډینالانو له یوې خوا د دې ډلګیو په منځ کې اور

Pope Leo کلیسا د واک

او برم په لوړه څوکه کې ویني او داسې هیله کیږي چې کـه مخکښنیـو، د وسـلې او تورې په زور کلیسا ته سترتوب وروباښه. پاپ لیو به کلیسا په خپلو ښو اعمالو او بې شمېره نورو فضیلتونو نوره هم ستره او درنه کـړي، چـې زمـوږ هـم همـدا تمـه تـرې کیږي.

دولسم څپرکی

د لښکرو د بېلابېلو ډولونو او د اجیرو لښکرو په اړه

څرنګه چې د سلطنتي هېوادونو د ډولونو او ځانګړتیاؤ په اړه، چې د دې کتاب له پیله مو راخیستي دي، پر هغوی د حکومت لارې چارې، د ځواک او بې وزلۍ لاملونه، او د هر یوه د نیولو او ساتلو پر وسایلو په ځانګړي ډول خبرې وشوې، اوس غواړم د دغو هېوادونو د یرغل او دفاع د وسایلو په اړه خبرې وکړم.

مخکې مو یادونه وکړه چې څومره اړینه ده یو ټولواک د خپلې واکمنۍ بنسټ کلک جوړ کړي او که نه د ټولواکۍ له منځه تلل یې حتمي دي.

ټول سلطنتونه، که نوي، زاړه او یا مرکب سلطنتونه وي، بنسټ یې ښه قانون او ښې لښکرې دي. څرنګه چې یو هېواد د لښکرو په نشتوالي کې ښه قانون نه شي لرلی او که ښې لښکرې ولري، حتمي ده چې ښه قانون به هم لري. نو زه قوانین پـر ځـای پرېږدم او دلته یوازې د لښکرو په اړه خبرې کوم.

هغه لښکرې چې یو ټولواک یې د خپلې ځواک سیمې د ساتنې لپاره ګماري، یـا د ټولـواک لـه خپلـو وګـړو ((ملـي لـښکرې)) جـوړې، یـا مرسـتندویه لـښکرې Auxiliaries او یا هم اجیرې لښکرې Mercenaries وي، او یا داچې د اجیـرو او مرستندویه لښکرو له یو ګډ نظام Mixed Soldiery څخه جوړې شوې وي.

اجیرې او مرستندویه لښکرې، دواړه، بې ګټې او لـه ګواښـه ډکـې دي. هغـه ټولواک چې خپل هېواد په اجیرو او مرستندویه لښکرو ساتي، هېڅکلـه یـې واکمنـي نشي ټینګېدی او نه هم د دولت چارې په یوه سوله ییز چاپېریال کـې پـر مـخ بیـولی شي. ځکه دغه ډول لښکرې یو موټی نه وي او یووالی نه لري. ځانپالـه، ګـډې وډې، سر غړونکې او درغلګرې دي. ملګرو ته زړورې او دښمنانو ته بـې زړه دي او همـدا چې ستاسو سلطنت تر یرغل لاندې راغی، یوازې مو پرېږدي. له دې امله په سوله کې ستاسو شتمني او زېرمې لوټوي او د جګړې پر مهال دښمن ته وار ورکوي، چې تاسو

ســره •

ونیوله. څوک چې وايي((د دې تباهۍ)) اصلي لامـل زمـوږ تېروتنـې دي، خبـره يـې پرځای ده، خو په دې شرط چې "زموږ له تېروتنو" هدف هماغه تېروتنې وي، چې ما نغوته ورته کړې ده، مانا دا هغه تېروتنې نه وې چې هغـوی يـې تـصور کـاوه بلکـې يوازې هغه دي چې مـا يـې يادونـه کـړې ده او لکـه څنګـه چـې دا تېروتنـې د دې ټولواکو د اعمالو پایله وه، نو زيان يې هم يوازې هغوی ګاللی دی.

اوس غواړم چې له دې لښکرو راولاړ شوي زيانونه لږ څه نور هم روښانه کړم:

د اجيرو لښکرو مشران ((قوماندانان)) يا وړ خلك وي، يا نه وي. که لايق او وړ خلك وي، تاسو باور نه شئ پرې کولی. ځکه هغوی تل د خپل سترتوب او ښه نـوم

• دا د پاپ الکساندر له ټوکو څخه ده او هغې اسانۍ ته اشاره کوي چې د فرانسې پاچا اتم شارل وکولی شول ايټاليا ولکه کړي. هغه په دې وينا داسې ښکاروله چې اتم شارل يواځې په دې بسنه و کړه چې د پوځ زېرموال ايټاليا ته ولېږي چې د تباشير په مرسته خپلو لـښکرو ته پنډغالي او چاونۍ ګانې په نښه کړي او په دې توګه دهغه لښکرې هلته مېشت شي او دغه هېواد تر ولکې لاندې راولي. لارډ بکن Lord Bacon په خپل کتاب *داتم هينري تاريخ* کې وايي چې شارل د ناپل هېواد داسې په چټکۍ ونيوه او بيا يې ژر له لاسه ورکړ لکه خوب چېويني؛ هغه ټوله ايټاليا پرته له کوم ټينګاوه (مقاومته) څخه ونيوله. له دې امله پاپ الکساندر په خپله خبره کې ربښتنی و چې فرانسويان له تباشير سره راغلي ول چې ځان ته پنډغالي په نښه کړي نه له تورې سره چې جګړه وکړي.

له بلې خوا که چېرې د دې لښکرو مشران ماهر او وړ خلـک نـه وي، بیـا هـم ستاسو په زیان دي او له تاسو سره د هېواد په ساتنه کې هېڅ مرسته نه شي کولی.

او که څوک ټینګار وکړي چې لښکرې اجیرې او که نورې وي، خو یـو ځـل چې د لښکرو په توګه ونیول شوې خپله دنده یو ډول ترسره کوي.

زه ځواب ورکوم: هرکله چې یو ټولواک یا ولسمشر د لښکرو په کار اچول او بیارغول غواړي، که هغه ټولـواک وي اړ دی چې د لـښکرو مـشري پـر خپلـه غـاړه واخلي، چې دا د جګړې ګټلو تر ټولو ښه لار ده او که ولسمشر وي، خپل یو باوري سردار دې د لښکرو د مشرۍ لپاره وټاکي. که په دې صـورت کـې نومـوړی سـردار خپله وړتیا ونه شي ښودلی، کولی شي هغه بدل کړي او که یو وړ او ماهر شخـصیت وي، کولی شي د قانون په مرسته یې دې ته اړ کړي چې دنده پرې نږدي.

تجربې ښودلې چې د سلطنتي او جمهوري هېوادونو له منځـه هغـه هېـواد چـې خپلې ملي لښکرې یې درلودې، د هغو هېوادونو په پرتله چې پـر اجیـرو لـښکرو یـې زړونه تړلي، ډېرې بریاوې یې ترلاسه کړې دي. څا چې په اجیرو لښکرو زړه تړلی او تکیه یې پرې کړې پایله یې ماتې ده.

سربېره پر دې هغه جمهوري هېوادونه چې خپلې ملي لښکرې لري، د هغـو پـه پرتله چې یوازې پر اجیرو لښکرو ډډه وهي، په ګرانه د پردیو تر نفوذ لانـدې راتلـی شي، په دې مانا چې د هېواد د ساتنې لپاره تر ټولـو ښـه لار دا ده چـې یـو څـوک د خپل هېواد له اوسېدونکو څخه د سرتېرو په ښه کار واخلي او مـشر یـې هـم د خپـل هېواد اوسېدونکی وټاکي.

د روم او سپارټ هېوادونه په پېړیو پېړیو وسله وال ول او خپلـې لـښکرې یـې درلـودې، پـه بـشپړه خپلـواکۍ کـې یـې ژونـد کـاوه او همدارنګـه د سـویس هېـواد اوسېدونکي هم ګرد وسله وال دي، خپلې لښکرې لري او تر ټولو خپلواک ولس بلل کېږي. د لرغونو اجیرو لښکرو بېلګه موږ د کارتاژیانو په تاریخ کې لرو، چې که څه هم د دې لښکرو مشران د کارتاژیانو خپل سرداران ول، خو له روم سره یې د لومړۍ جګړې په پای کې نږدې د همدې لښکرو له امله ماتې خوړلې وه.

د تـبس اوسـېدونکو د ايپـي مېنونـډاس Epiminondas تـر مړينـې وروسـته مقدوني فلېپ د خپلو لښکرو سردار وټاکه، خو دې سردار د جګړې تر پای او فتحې وروسته د هغوی خپلواکي شنډه کړه. همدارنګه د میلان اوسېدونکو د ډیـوک فلیپـو Duke Filippo تر مړينې وروسته فرانسېسکو سفورتسا د خپلې سردارۍ لپاره اجیر کړ، چې میلان د وېنېسیانو له یرغل څخه وژغوري، خو وروسته تر دې چې د هغوی دښمن يې مات کړ، له همدې دښمن سره بېرته يو لاس شو او میلانیان يې چې د هغه څښتنان بلل کېدل، تس نس کړل... د دې سړي پلار سفورتسا هم چې کله د ناپـل د ملکــې، جوهانــا Johanna، لــه خــوا اجيــر نيــول شــوی‌و، ملکــه يــې د کراواګژيو Caravaggio په جګړه کې بې دفاع او بې لښکره پرېښوده، چې په پایله کې ملکه دې ته اړه شوه چې د خپـل هېـواد او سـلطنت د ژغـورنې لپـاره د اراګـون Aragon ټولواک ته پناه یوسي او د هېواد ساتنه د اراګون لښکرو ته وسپاري.

کېدی شي څوک ووايي چې په لرغوني پېر کې خو وېنېسیانو او فلورېنسیانو د همدې لښکرو په مرسته خپله خاوره پراخه کړې ده، او د دې لښکرو مشران پرتـه لـه دې چې د ځانپالنې کوم فکر له ځانه سره ولري او يا ځانونه د دې هېوادونو ټولواکي کړي، د هغوی په چوپړ کې وه او د هغوی ساتنه يې کړې ده.

زما ځواب دا دی چې په دې صورت کې له فلورېنسیانو سره بخت ملګـری و. ځکه د اجیرو لښکرو ځینې سرداران، چې ممکنه وه د هغوی د وېرې اسباب يې برابر کړي وی، فاتح نه شول. ځینو يې په خپل منځ کې له يو بل سره سيالي کوله او نورو يې د خپلې ځانپالنې حس نورو خواوو ته اړولی و. د هغو سردارانو له منځه، چې فاتح نه شول، يو هم ګيواني اکوتو Giovanni Acuto و. څرنګـه چـې دغـه سـړی پـه جګړه کې بریالی نه شو، نو هېڅکله يې وفاداري تر ازمېښت لاندې رانغله. خو ټول دا مني چې که هغه بريالی شوی وی، نو ټول فلورېنسیان بـه د هغـه تـر نفـوذ او اقتـدار لاندې راغلي وی.

سفورتسا هم د ځان په وړاندې براکسيشي Braccechi درلود او يو بل ته يې پام و. فرانسېسکو خپله ځانپالنه لمباردې ته اړولې وه، او براکسيو Braccio د کليسا او د ناپل د سلطنت پر ضد و او د ځانپالنې حس يې هم هغوی ته وراړولی و.

خو راځئ چې خپل پېر ته راشو او وګورو چې په دې وروستيو کې څـه پـېښ شوي دي:

پکولو ویټیلي، چې یو هوښیار او تجربه کاره سړی و، د فلورېنسیانو لـه خـوا د لښکرو سردار وټاکه. دغه سردار چې لومړی عادي او ساده سړی و د وخت په تېرېدو یې پرمختګ وکړ، سردارۍ ته ورسېد او نوم یې وایست. کـه دغـه سـردار د پیـزا لـه جګړې بریالی وتلی وی، بې له شکه به د فلورېنسیانو ټول هېـواد د هغـه تـر واکمنـۍ لاندې راغلی و او که له دښمن سره یو لاس شوی وی، د فلورېنسیانو هېواد به ړنګ او وران شوی وی او د هغه په وړاندې به یې د مقاومت هېڅ اسباب نه درلودل. او که غوښتلي یې وی چې د خپلو لښکرو د سردار په توګه یـې وسـاتي نـو اړ بـه ول چـې هرې غوښتنې ته یې غاړه کېږدي.

که موږ د وېنېسیانو پرمختګونه پـه نظـر کـې ونیـسو، وبـه وینـو چـې د هغـوی سترتوب، سرلوړي او بریالیتوبونـه تـر هغـو روان ول چـې یـوازې یـې د خپـل هېـواد اوسېدونکي، که مخور، شتمن، بیوزلي او یا د وګـړو لـه ټیـټ پـوړه ول، وسـله وال جګړې ته لېږل، چې ټول په مینه روان ول. دا کار په هغوی کې له صـحرایي جګـړو څخه مخکې دود و او د صـحرایي جګـړو لـه پیـل وروسـته یـې پخواني دودونـه او فضیلتونه هېر کړل او د ایټالیا دودونه یې خپل کړل. نو د دې کار پـه پیـل کـې چـې هغوی وغوښتل خپل هېواد ته په وچه کې پراختیا ورکړي، څرنګه چې زیات شهرت او لږې سیمې یې درلودې، له خپلو سردارانو څخه یې د وېرې احساس نه کاوه، خو د خاورې له پراختیا وروسته په تېره بیا د کارمګنولا Carmignola تر مـشرۍ لانـدې یې د دې تېروتنې زیان ولید او پرې پوه شول. ځکه وېنېسیانو ته د دې سړي زړورتیا او تجربه جوته شوې وه، په ځانګړي ډول هغه وخـت چـې تـر مـشرۍ لانـدې یـې د میلان ډیوک ته هم د جګړې په ډګر کې ماتې ورکړه، چې په دې ډول د وېنېـسیانو په منځ کې ډېر نوم وایست، خو له بلې خوا په اوسنیو جګړو کې ډېر یخ او زړه نازړه و او د پخوا په څېر یې جګړه نه کوله، نو وېنېسیان پوه شول چې هغه نورې بریاوې نه شي ورپه برخه کولی. ځکه دې سردار نور نه غوښتل چې هغوی لپاره په کلکه جګړه وکړي. وېنېسیانو هم د دې وس نه درلود چې واک ترې واخلي. ځکه نو د دې لپاره چې خپلې لاسته ورغلې سیمې بېرته له لاسه ورنه کړي او ځانونه وژغوري، اړ شـول چې هغه ووژني.

تر دې وروسـته یـې بـارټولومیو دا برګـامو Bartolomeo da Bergamo ، روبرټو دا سان سیورینو Roberto da San Severino او د پټیکلیانو کونټ the count of Pitigliano او د هغوی په څېر نور د سردارانو په توګه اجیر کړل.

د دې سردارانو په پېر کې د وېنېسيانو يوازېنۍ اندېښنه د لاسته ورغليو سيمو له لاسه ورکول ول، نه نورې برياوې. د بېلګې په توګه: هغوی وروسته د ويلا Vaila په جګړې کې ټولې هغه سيمې، چې په اتو سوو کلونو کې يې د بې شمېره ستونزو په ګاللو تر واک لاندې راوستې وې، له لاسه ورکړې... له همدې ځايه څرګندېږي، هغه ګټې چې د اجيرو لښکرو له جګړې ترلاسه کېدې، ډېرې کمې او ورو ((سستې)) وې، خو زيان يې ډېر چټک او د زغملو نه و.

دغه خبرې بيا زموږ پام ببرته ايټاليا ته اړوي. هغه هېواد چې په کلونو کلونو يې ځان په اجيرو لښکرو ساتلی دی، نو په کار ده چې دا موضوع ښه وڅېړم، چې د دې لښکرو پيل او پرمختګ په ښه توګه روښانه شي او که بيا څوک د هغوی د سمون په موخه ګام پورته کوي ښه مالومات به هم په کې ولري او په خورا اسانۍ بـه يـې پـه سمون لاس پورې کړي. وروسته تر هغې چې په دې وروستيو کې د ايټاليا له خاورې د امپراتورۍ لاس لنډ شو او پاپ د کليسا واکمني په دنياوي واک نوره هـم پيـاوړې کړه، ايټاليا پر نورو کوچنيو هېوادونو ووېشل شوه. ځکه چې د زيـاترو لويـو ښـارونو اوسېدونکو د خپلو اشرافيانو پر ضد وسله راپورته کړه، له هغه ځايه چې دغه اشرافيان د امپراتور له مرستې برخمن ول، نو تل به يې پـر خلکـو واکمنـي چلولـه او د کليـسا کشيشان هم د دې لپاره چې دنياوي واک ترلاسه کړي، له هغوی سره يې د مرسـتې لېوالتيا ښودله، نو په پايله کې د دې ښارونو ډېرو اوسېدونکو، چې عـادي ژونـد يـې درلود، د ټولواکۍ مقام ته ورسېدل او له همدې ځايه داسې پـېښې شـول چې ايټاليـا نيمايي د کشيشانو او نيمايي د جمهوريت په لاس کې ولوېږي. څرنګه چې د کليـسا واکمنان کشيشان ول او د جمهوريـت مـشران داسـې ښـاريان ول چـې پـه جګـړو او لښکريزو موضوعاتو کې يې هېڅ تجربه نه درلوده او لـه وسـلې سـره روږدي نـه ول. همدا وه چې په ايټاليا کې يې د اجيرو لښکرو خبر رابرسېره کړه، چې د دې کار لپاره بهرنۍ لښکرې په کار وګومارل شوې.

لومړنی شخص، چې دې ډول لښکرو ته يې نوم ورپه برخه کړ او نړيوالو ته يې وروپېژاندې، رومانيايي البريګو دا کونيو Alberigo da Conio و، چې براکسيو او سفورتسا هم د دې سړي د لارې لارويان او د هغه پـه جګـړه ييـزه ښـوونځي کـې د روزل شويو کسانو په ډله کې راځي. دغه دواړه څېرې په خپلو وختونو کـې د ايټاليـا يوازېني واکمنان تېر شوي دي. تر هغوی وروسته ګڼ شمېر سرداران راپيدا شول، چې تر دې دمه يې د ايټاليا د لښکرو مشري پر غاړه اخيستې ده، چې د تورې او زړورتيـا

Ferdinand له خوا ړنګ او د سويسيانو Suitzers لـه خـوا يـې سپکاوی وشو.

د اجيرو لښکرو د ارونو لومړنی موخه دا وه چې د پلي نظام اهميت لـه منځـه يوسي، چې په دې کار وکولی شي د خلکو په نظرونو کې خپل کسان کـاري او وړ وښيي او دا کار يې د دې لپاره ترسره کاوه، چې هېڅ يـوه سـيمه او ملکيـت يـې پـه اختيار کې نه درلود، يوازې د خپلې لښکريزې دندې په تنخا يې د خپلو سرتېرو ټول لګښت نه شو برابرولی او يو څو پليو سرتېرو هغوی ته بشپړ واک نه شو ورپـه برخـه کولی او که غوښتې يې وی چې د پليو شمېر زيات کړي، په واک کې يې نه وه. نو هغوی سپرې لښکرې په کار وګومارلې. څرنګه چې سپرو لـښکرو تـه يـې ډېـر لاس رسی نه درلود، نو د دې لښکرو د يو منځني يا نسبتاً کم شمېر په مرسته هغوی ځان يو څه ټينګ کړ، يو څه وياړ او درناوی يې پيـدا کـړ او د دې لـښکرو اداره کـول هـم دومره ستونزمن نه ول. خو وروسته بيا دا ترتيب دومره دود شو چې په يو شـل زريـز لښکر کې به دوه زره پلي سرتېري هم نه ليدل کېدل. دې سردارانو تـل هڅـه کولـه، چې خپل ځانونه او سرتېري له ستړياوو او ګواښونو وژغوري، هېڅکله يې څوک پـه جګړه کې نه وژل بلکې اسيران کول يې او بيا به يې تر بريا وروسته پرته له کوم قيد او شرطه پرېښودل. د شپې له خوا يې پر ښارګوټو يرغل نه کاوه او هغوی چـې بـه د ښار په چوڼيو کې ميشت ول، له ښاره بهر نه وتل، چې پر يرغلګرو لښکرو د شپې لـه خوا يرغل وکړي. هغوی له خپلـو چـاوڼيو يـا لـښکرکوټونو خندقونـه او مـورچې نـه تاوولې، په ژمي کې يې جګړه نه کوله او د دې ټولو ترتيباتو لپاره يې خپل ځانګړي نظامي ارونه ټاکلي ول، چې هغوی لکه مخکې چې وويل شول، له ستونزو او سـختو کارونو خلاص وي. په دې توګه دې لښکرو د ايټاليا هېواد لـه مريېتـوب او بـدمرغۍ سره مخ او د پرديو په ذهن کې سپک او حقير کړ.

دیارلسم څپرکی

د مرستندویه، ګډو او ملي لښکرو په اړه

د ناکاره ځواکونو یو بل ډول مرستندویه لښکرې یا Auxiliaries دي او هغه وخت کارول کیږي چې یو ټولواک خپل بل سیال لـه لـښکرو سـره یوځـای خپلـې مرستې او دفاع ته راوبولي. لکه چې په دې وروستیو کـې د پـاپ جولیـوس لـه خـوا ترسره شول. کله چې یې د فرارا په جګړه کې ولیـدل چـې اجیـرې لـښکرې دومـره اغېزمنې نه دي مرستندویه لښکرو ته یې مخه وکړه. د دې کار لپاره یـې د اسـپانیا لـه پاچا فردیناند سره تړون لاسلیك کړ، یو شمېر پلې او سپرې لښکرې یې له سـردارانو سره یو ځای خپلې مرستې لپاره واخیستې.

مرستندویې لښکرې ښایي د خپل ځان لپاره ښې او ګټورې وي. خو د هغه چا لپاره چې د خپلې مرستې لپاره یې رابللې دي، له زیان او ګواښه ډکې دي. که هغوی ماتې خوري نو ښکاره ده چې تاسو جګړه بایلئ یا ماتې خورئ او که هغوی جګړې ګټي، نو تاسو د هغوی تر اسارت لاندې راځئ.

که څـه هـم لرغـونی تـاریخ لـه داسـې بېلګـو څخـه ډك دی، خـو زه د پـاپ جولیوس د دې نوې پېښې یادونه کوم. دا هغه پېښه ده چې ډار یې تر اوسه هم زموږ په ذهن کې دی.

د فرارا ولکې ته د پاپ جولیوس دومره بیړه وه چې پرته له دې چې لـه ځانـه سره څه فکر وکړي ځان یې د پردیو غېږ ته واچاوه. خو سره له دې بخت له هغه سره ملګری شو او درېیمه پېښه شوه، نو له دې کبله یې د دې بې ځایه تېوپ تـریخ خونـد ونه څاکه. څکه وروسته تر دې چې د هغه مرستندویو لـښکرو پـه راونـا Ravenna کې ماتې وخوړه، سویسي لښکرې د ناڅاپي برید په ترڅ کې راپاڅېدلې او د پاپ او نورو د هیلو برخلاف یې فاتحین وشړل او له منځه یې یووړل او داسې پېښ شول چې که څه هم د هغه ((پاپ)) لښکرو ماتې خوړلې وه، خو هغه د دښمن تر اسارت لاندې

فلورېنسيانو په داسې حال کې چې ملـي لـښکرې يـې نـه درلـودې، لـس زره فرانسوي سرتېري يې راوسـتل او پيـزا يـې کلابنـده کـړه دې کـار هغـوی تـه داسـې ګواښونه پيښ کړل چې زغمل يې له بل هريوه ستونزمن حالت څخه سخت و. د دې لپاره چې د قسطنطنيې امپراتور ځان د ګاونډيو له شر څخه خلاص کړي، د ترکيې له لښکرو څخه يې لس زره سرتېري د خپلې مرستې لپاره يونان ته راوبلل او څه وخـت چې جګړه پـای تـه ورسـېده، د ترکيـې لـښکرې لـه يونـان څخـه ونـه وتلـې او دا د لامذهبانو Infidels تر لاس لاندې د يونان د غلامۍ پيلامه وه.

نو هر څوک چې هيله لري له فتحې او بري څخه بې برخې پاتې شي، پرېږدئ چې له مرستندويه لښکرو څخه کار واخلـي. ځکـه د هغـوی خطـر او زيـان د اجيـرو لښکرو په پرتله څو ځلې ډېر دی. بلونکي ته تياره تباهي له ځـان سـره راوړي. ځکـه هغوی ټول يو لاس دي او د خپلو سردارانو امر تـه پـه بـشپړه توګـه غـاړه ږدي. خـو اجيرې لښکرې تر فتحې وروسته د مرستندويو لـښکرو پـه پرتلـه ډېـر اوږد وخـت او مساعدو فرصتونو ته اړتيا لري، چې ناوړه ګام پورته کړي او تاسو ته زيان درورسوي. سربېره پر دې هغوی په يوې ټولنې پورې اړه نه لري، بلکې ډلې ډلې دي. هغـوی لـه ټولواک څخه اجوره ترلاسه کوي، د ټولواک له خوا په کار اچول کېږي او د هغوی پر سر سرداران ټاکل کېږي. نو ممکنه نه ده چې په دې چټکتيا او اسانۍ دومره واک ترلاسه کړي چې ټولواک له ګواښ سره مخ کړي.

لنډه دا چې د ټولواک لپاره د اجيرو لښکرو خطر، د هغوی بې زړه تـوب او د مرستندويه لښکرو خطر د هغوی زړورتيا ده. هوښيارو ټولواکو تل لـه داسـې لـښکرو څخه ډډه کړې او يوازې يې پر ملي لښکرو ډډه وهلې او که يې په داسې يـو حالـت کې ماتې هم خوړلې، هغه ماتې يې پر هغې فتحې پورته ګڼلې ده چې د پرديو لښکرو په مټ ورپه برخه کېږي. او ورته جوته شوې چې کومې فتحـې د پرديـو لـښکرو پـه مرسته يو ټولواک ته ورپه برخه کېږي، حقيقي فتحې نه دي. نو پکار ده چې پـه دې ځای کې سزار بورجيا او د هغه اعمال يو ځل بيا تکرار کړم:

ډيوک رومانيا ته د فرانسوي مرستندويه لښکرو په مرسته ننوت او د هغـوی پـه مرسته يې ايمولا Imola او فورلي Forli ولکه کړل. خو وروسته ورته جوتـه شـوه چې دا لښکرې د باور وړ نه دي او په دې فکر چې له اجيرو لښکرو له خوا ورته لږ

اوس که تاسې د ډیوک بورجیا مقام او اعتبار د فرانسوي، اورسـیني او ویټیلـي سرتېرو په پېر کې ((چې مرستندویې او اجیـرې یـې نیـولې وې)) او هغـه مهالـ چـې یوازې یې له خپلو کسانو څخه پر جوړو شویو لښکرو باور کاوه وارزوئ، نو وبه وینئ چې له دې لښکرو سره څومره توپیر لري، هغه د ملي لښکرو پر وفادارۍ او ربښتینولۍ ویاړ ي او د نورو لښکرو په پرتله یې څو ځلې غوره بولي. اوس یې هر څوک د ملي پوځ په درلودلو څومره درناوی کوي.

ما نه غوښتل چې د ایټالویانو له پېښو او موضوع څخه لیرې لاړ شم، په تېره بیا هغه پېښې او بېلګې چې په نژدې وختونو کې ترسره شوي یا اوس هم روانې دي. خو د سیراکوس اتل Hero the Syracusan هم باید د یوې بېلګـې پـه توګـه راولـم چې له تېرو یادو شوو کسانو څخه دی.

دا سړی د سـیراکوس د اوسـېدونکو لـه خـوا د لـښکرو سـردار وټاکـل شـو او سملاسي یې جوته کړه چې اجیرې لښکرې ((هغه لښکرې چې موږ یې په ایټالیا کې لرو)) بې ګټې دي. ځکه خو نه شو کولی د خدمت تمه ترې وکړو. نو څرنګه چې نه یې شو کولی هغوی وساتي یا یې منحل کړي، له ناچارۍ یې ټول له تورې تېر کـړل او هوډ یې وکړ چې نور به له بل چا څخه د مرستې تمـه نـه کـوي او بایـد لـه خپلـو خلکو څخه د جوړو شو لښکرو په کارولو سره جګړه پیل کړي.

په دې ځای کې غواړم چې د لرغـوني مـتن Old Testament ((د اوسـني انجیل هغه برخه چې د یهودو ژوند ته بېله شوې ده)) یوې پېښې ته اشاره وکړم، چې مطلب یې زموږ له موضوع سره ډېر نژدې تړاو لري:

کله چې حضرت داود[علیه السلام] David په خپلخوښي توګه طالوت Saul تـه ځان حاضر کړ چې له فلسطیني پهلـوان جـالوت Goliath سـره بـه جګـړه کـوي. طالوت د تشویق لپاره هغه ته خپله وسله ورکړه. خو حضرت داود [علیه السلام] دغه وسله وانه خیسته او ویې ویل: "له دې وسلې څخه چې تر اوسه پورې یې ازمویلې نه ده، نه

نو دې پايلې ته رسېږو چې د نورو وسلې پر سرې غتې او يا درنې وي، يا سړی ډېر ټينګ نيسي چې په هر حالت کې ستاسو له عملياتو څخه مخنيوی کوي.

د يوولسم لوبې پلار اووم شارل، چې په خپلې زړورتيا او لښکرو يې انګريـزان له فرانسې څخه وشړل، ښه ورته جوته شوه چې ترڅو ملي لښکرې ونه لري پر دښمن يې برلاسي ناشونې ده ، نو له همدې امله يې فرمان صادر کړ چې په ټول هېواد کـې دې سپرې او پلې ملي لښکرې برابرې شي.

تر هغه وروسته يې زوی د پلار دود مات کړ، ملي لښکرې يې منحل کـړې او له سويس څخه يې اجيرې لښکرې راونيولې چې د هغه ځای ناستو هم همدا تېروتنـه وکړه او اوس يو داسې حالت ته رسېدلي دي چې سلطنت يـې لـه ګـواښ سـره مـخ کړی او د خطر د يوې سرچينې حيثيت ورته لري.

ځکه هغوی دا ټول وياړ او شهرت سويسي اجيرو لښکرو ته ورپه برخه کـړ او خپلې ملي لښکرې يې په بشپړه توګه بې ارزښته کړې او څرنګه چې يې پلې پوځونه په بشپړه توګه له منځه وړي او سپرې لښکرې يې د پرديو تر لاس لاندې ورکړې. نو د فرانسې لښکرې د سويس له لښکرو سره ګډې ((څنګ په څنګ)) جګړې ته داسې روږدې شوې دي چې فکر کوي د سويسي يا نورو بهرنيو لښکرو له مرستې پرته يـې بری ناشونی دی. ان تر دې چې د سويسي لـښکرو سـيالي هـم نـه شـي کـولی او لـه مرستې پرته يې هم د دې جوګه نه دي چې پر دښمن برلاسي شي.

په دې ډول د فرانسې لښکرې له دوو ډلو څخه جوړې شوې، چې نيمـايي يـې اجيرې او نيمايي يې ملي لښکرې وې. که څه هم د دواړو ګډون له يوازې مرستندويه يا يوازې اجيرو لښکرو څخه ښو ځلې ښه دی. خو بياهم د ملي لښکرو په پرتله ډېرې بې ارزښته او د ټيټې کچې دي.

ښکاره ده چې که د فرانسې هېواد د ملي لښکرو په اړه د اووم شارل له مقرراتو څخه سرغړونه نه وی کړې او نوره يې هم پراختيا ورکړې او ساتلې يې وی، نو هېواد به يې هېچاته غاړه نه وی ايښې. خو د انسان ناکافي عقل سړی په داسې چـارو کـې ښکېلوي، چې په پيل کې ښې او بريالی ښکاري، خو په هغو کې نغـښتي زيانونـه نـه شي تشخيصولی. لکه مخکې چې مو اشاره ورته وکړه، دا د تودې تبې پـه شـان دي چې نه شو کولی په اسانی سره يې تشخيص کړو.

له دې ځايه داسې ويلی شم: هوښيار ټولواک مصيبتونه تر ودې دمخه ښېلوي او دا لرليد او ځيرکتيا يوازې لېږو خلکو ته ورکړل شوې ده.

که موږ د روم د امپراتورۍ د لومړي ړنګ راپرځېدنې علتونـه وارزوو، وبـه وينـو چې اصلي علت يې د اجيرو ګوتي Goths لښکرو په کار وړل ول. چې لـه همـدې ځايه د روم د امپراتورۍ نفوذ او قدرت د ضعف خوا ته لاړ او هغه ټوله مېړانه يا ښېګ صفتونه، چې روميان يې دې مقام ته رسولي ول، نورو ته ولېـږدول شـول او د روم د امپراتورۍ د له منځه وړلو اسباب يې برابر کړل. ځکه داسې لښکرې يې نـه درلـودې چې په وروستيو ورځو کې ترې دفاع وکړي.

لنډه دا چې له ملي لښکرو پرته هېڅ هېواد په امن کې نـه دی. خـو کـه خپلـې باوري ملي لښکرې او هغه زړورتيا چې له هېواد څخه د دفاع کولو لپاره يې پـه کـار ده ونه لري، نو ځان دې خپل بخت ته وسپاري. د هغه چا اقتدار او شـهرت ډېـر لنـډ عمری او بې ثباته دی چې بنسټ يې پر يو حقيقي ځواک نه وي ولاړ. چې دا ځواک ملي لښکرې دي. له ملي لښکرو څخه هدف هغه لښکرې دي چې د ټولواک د خپل هېواد له اوسېدونکو، د ولکې لانـدې وګـړو او نـورو تـر لاس لانـدې کسانو څخه جوړې شوې وي او له دې پرته نورې ټولې لښکرې يا اجيرې او يا مرستندويې دي.

که پر هغو ارونو او مقرراتو چې ما يې وړانديز کړی دی، په کلکه عمل وکړئ په اسانۍ کولی شئ يو ملي لښکر چمتو کړئ او که د لـوی سـکندر د پـلار، فلېـپ، ځانګړو طرحو ته چې د ملي لښکرو د چمتوالي لپاره يې په کار وړي پاملرنه وشي او هغو وسايلو څخه چې نورو سلطنتونو او جمهوري هېوادونو د خپلو ځانونو د سمبالولو او د لښکرو په جوړولو کې کارولي دي ګټه واخلئ، کولی شئ په اسانۍ ملي لښکرې تيارې کړئ. زه پر دې اصولو پوره باوري يم.

څوارلسم څپرکی

د جګړه ییز هنر په برخه کې د ټولواک دنده

یو ټولواک باید تل د جګړې د وسایلو د نظم او ترتیب په اړه فکر وکړي. ځکه چې دا کار د یوه ځواکمن لښکر د رامنځته کولو لپاره اړین دی. او له دې پرته نور څه د خپلې زده کړې لپاره ونه ټاکي او نه بل هوډ ولري. ځکه دا یوازېنی فن دی چې له هر یوه ټولواک څخه یې د زده کړې تمه کېږي. دا فن له داسې ارزښت څخه برخمن دی چې نه یوازې میراثي ټولواکي په خپله څوکۍ هماغسې ټینګ ساتي بلکې عادي خلکو ته یې هم د یوې اغېزمنې وسیلې په بڼه دا توان ورکړی چې پرمختګ وکړي او دا څوکۍ ترلاسه کړي.

له بلې خوا موږ په وار وار لیدلي هغو ټولواکو چې خپل وخت د دې پر ځای چې د لښکرو په ترتیب او تنظیم کې تېر کړي، په هوساینې او راحت کې تېر کړی دی، خپل هېواد او څوکۍ یې له لاسه تللې او نورو ته ورپه برخه شوې ده. څرنګه چې له دې هنر څخه غفلت کول د دې بدمرغۍ یوازېنی سبب دی، نو په دې هنر کې مهارت هم د ټولواکۍ مقام ته د رسېدو ډاډمنه لار ده.

فرانسېسکو سفورتسا د لښکریزو چارو په فن کې د خپل مهارت له امله له یوه عادي او ساده سړي څخه پرمختګ وکړ مارشال شو او د میلان هېواد د ټولواکۍ مقام ته ورسېد. زامنو یې چې د پوځي ژوند له ستونزو او سختیو څخه ډډه کوله، په داسې حال کې چې د یوه ټولواک زامن ول، له دې څوکۍ څخه عادي وګړو ته راټیټ شول.

د بدمرغۍ له نورو لاملونو سره سره، چې د لښکرو او وسلو د نه لرلو له امله رامنځته کېږي، یو دا هم دی چې ټولواک له حقارت او کرکې سره مخ کوي او دا له هغو بلاګانو څخه ده چې باید ټولواک پخپله ترې لکه لاندې چې ویل شوي، په کلکه ځان وساتي.

بې وسلې له وسله وال سره ډېر توپير لري او معقوله نه ده چې وسله وال سړی دې په مينه او خوښۍ بې وسلې ته غاړه کېږدي، يا دا چې بې وسلې دې د خپلـو يـو شمېر وسله والو پلويانو تر منځ سوله ييز ژوند ولري. ځکه يوه خوا په خـواره سـترګه ګوري او بله بې اعتماده وي، چې ممکنه نه ده په دې توګه په خپلو کې سره يو ځای په ښه ډول کار وکړي. له دې امله د جګړې له هنر څخه نـاخبره ټولـواک لـه نـورو بدمرغيو او نيمګړتياوو سره سره چې وړاندې يې يادونه وشوه، د خپلو لښکرو په منځ کې د درناوي وړ نه دی او خپله ټولواک هم نه شي کولی چې په دې توګه پر هغوی اعتماد وکړي او زړه ورپورې وتړي. نو ټولواک ته په کار نه ده چې لـه جګـړې او لښکريزو چارو پرته خپل فکر په نورو مسايلو بوخت کړي او د جګړې له وخت څخه ورته ښه ده چې د سولې او کرارۍ پر مهال ډېر ارزښت ورکړي او له تمرين سره يې ځان روږدی کړي، او دا کار هغه له دوو لارو ترسره کولی شي: لـومړی د عمـل لـه لارې او دويم د تيورۍ له لارې.

د عمل په طريقه کې خپله ټولواک اړ دی چې خپلې لښکرې په مشق او بـدني روزنه کې منظمې او چابکې وساتي، تل لـه لـښکرو سـره پـه ښـکار کـې واوسـي او تعقيب يې کړي، چې له دې لارې يې بدن له سختيو، سـتونزو او زغـم سـره روږدی کېږي او بيا له خپل سيمه ييز طبيعت څخه پوره ځان خبر کړي.

هغه بايد مطالعه کړي چې غرونـه څـومره هـسک، واديـانې څـومره پراخـې او دښتې يې څه ډول پرتې دي؟ او بيا د ټولو ځايونو موقعيتونه پـه بـشپړ دقـت وارزوي. ځان له سيندونو، ځنګلونو او جبه زارو څمکو سره ښـه اشـنا کـړي، د خپـل هېـواد د ځمکې په اړه پوره جزيات او اړين معلومات پيدا کړي.

دغه ډول معلومات ټولواک ته د دوو ټکو له مخې ارزښت لري: لومړی دا چې خپل هېواد به په ښه توګه وپېژني او دا ځواک به ورکړي چې په ښه توګه يـې دفـاع وکړي.

دويم دا چې د هېواد ټولو نقطو، سيمو او د هغوی لـه وضـعې سـره تـر اشـنايۍ وروسته په اسانۍ کولی شي د نورو ايالتونو او هېوادونو موقعيت او څرنګوالی نظر تـه راولي. ځکه د ټوسکاني تپې، درې، دښتې، سيندونه او جبـه زارې ځمکـې نـژدې لـه هغو سره، چې په نورو هېوادونو کې پرتې دي څرګند ورته والی لري.

نو له دې امله د يوه هېواد د سيمه ييز طبيعت او څرنګوالي د څرګندې ښې پـه اړه له پوهې او خبرتيا څخه کولی شو په ډېرې اسانۍ د يو بل هېواد سيمه ييز طبيعت

نو هغه ټولواک، چې دغه ډول معلومات او مهارتونه نه لري، د يوه وړ ټولواک له مهمو ځانګړنو څخه بې برخې دی. ځکه د دغو معلوماتو په لرلو کولی شي د خپل دښمن لښکرې په نابېره برید هکې پکې کړي او پر هغوی برلاسی شي.

د خپل پنډغالي ((کیمپ)) لپاره یو مناسب ځای وټاکي، لښکرې له جبه زارو او ځنګلونو څخه په امن ځای کې تمې کړي، لښکرو ته څه ډول لارښوونه وکړي، پـه څه ډول او چېرته لښکرې په لیکو کې ودروي او جګړه سنبال کړي، څه ډول، کوم ځای کې، په کومه لار له دښمن څخه کړۍ راتاو کړي او په جګـړه کـې پرمختـګ وکړي؟

د اکیانیانو د واکمن فیلوپویمین Phillopeomen، له نورو سـتاینو سـره سـره چې مؤرخینو پرې پېرزولي دي، یوه دا ده چې هغه به تل د سولې پر مهالـ د جګـړه ییزو نقشو پر مطالعه بوخت و او د جګړې د اړوندو چارو پرته به یې بـل څـه تـه پـه ذهن کې ځای نه ورکاوه. او څه وخت چې به له خپلو ملګرو سره د خپل هېـواد پـر سیمو ګرځېده، زیاتره به درېده او له هغوی سره به یې دلایل ویل او پوښتنې بـه یـې ترې کولې، چې که دښمن د هغې تپې پر سر ځای پر ځای شوی وي او موږ له خپل لښکر سره په دې ځای کې تم یو، له دې دوو ډلو څخه کومه یوه د جګړې د ارونـو له مخې ښه موقعیت لري او د پرمختګ په حال کې ده؟ څنګـه کـولی شـو پرتـه لـه مرګ- ژوبلې پر هغوی برید وکړو؟ او که هغوی پر شاتګ ته اړ شي، څنګه کـولی شو هغوی پسې واخلو؟ په دې توګه یـې ټـول نظـامي مـسایل لـه خپلـو ملګـرو سـره رابرسېره کول او د ټولو پېښو په اړه، چې ممکن د جګړې پر مهال رامنځتـه شـي، لـه هغوی سره خبرې کولې، او په خورا دقت یې د هر یوه نظر اورېده، بیا یې خپل نظـر او خپله ګروهه په ډېره ساده توګه هغوی ته بیانوله او د دغو نظریو د اثبات لپـاره بـه یې کافي دلایل وړاندې کول.

له هغه ځایه چې هغه ((فېلوپویمین)) مخکې له مخکې په جګړه ییزو چارو کې ښه فکر کاوه او د لښکرو مشري یې تل پر خپله غاړه اخیسته، نو هېڅکلـه بـه داسـې پېښه نه رامنځته کېده چې هغه به له وړاندې ورته چاره نه وه سـنجولې، یـا بـه یـې د اواري لار نه وه ورته پیدا کړې.

د تیورۍ یا فکري روزنې په طریقه کې یو ټولواک ته پـه کـار ده چـې تـاریخ ولولي، او د نومیالیو او سترو څېرو کړنې په پام کې ونیسي او ځان پرې پوه کړي چې دغو نومیالیو د جګړې پر مهال څه ډول کړنې ترسره کړي او څـه ډول لارې چـارې یې کارولي دي؟ د هغوی د فتحې وسایل او ماتې علتونه وارزوي، چې له ماتې څخه مخنیوی او د فتحې تقلید یې وکړي.

پر دې ټولو سربېره یو بل کار هم شته چې باید ترسـره یـې کـړي او دا کـار د لرغوني پېر نومیالیو هم کړی دی. هغه دا دی چې له تاریخي او نومیالیو څېـرو څخـه یوه د نمونې په بڼه وټاکي، بیا یې د کړنو تقلید وکړي او د دې نومیـالي سـړي ټـولې کړنې، بریاوې او د ژوند پېر تل په نظر کې ونیسي او د خپلو ټولو کارونو د سرمـشق په بڼه یې وکاروي. د بېلګې په توګه لـوی سـکندر تـل د اکـیلس Achilles تقلیـد کاوه، د روم قیصر به له سکندر او سیپیو Scipio به بیا د لوی کوروس تقلید کاوه.

که څوک د لوی سکندر هغه تاریخ چې ګزېنوفون Xenohone کـښلی دی ولولي، د سیپیو په ژوند کې به وګوري چې کړنې یې د لوی کـوروس سـره څـومره ورته وې او دې کړنو د هغه جلال، سترتوب او ویاړ څومره زیات کړی و. پـه پـاک لمنی، ادب، مهربانی، سخاوت او نورو ځانګړنو کې یې له لوی کـوروس سـره بـشپړه ورته والی درلود، چې ګزینوفون یې د دې ځانګړنو ډېره ستاینه کړې ده.

نو په کار ده چې یو هوښیار ټولـواک دا ټـول ترتیبـات او تـدابیر پـه پـام کـې ونیسي، په تېره بیا د سولې پر مهال بېکاره پاتې نه شي او غفلت ونـه کـړي بلکـې لـه سولې څخه بشپړه ګټه پورته کړي چې پر ټولو ګواښـونو برلاسـی شـي او کلـه چـې بخت پاڅون پرې کوي، په وړاندې یې تیـاری ولـري او د نـاوړه بخـت د یرغـل پـه وړاندې ودرېږي.

پنځلسم څپرکی

د هغو ځانګړنو په اړه چې له امله یې وتلې څېرې په تېره بیا ټولواکي ستایل کېږي یا پړ بلل کېږي

اوس د دې وخت رارسېدلی چې د یو ټولـواک د چلنـد او اړیکـو پـه اړه څـو خبرې وکړم، چې له خپل ولس او ملګرو سره باید کـوم اصـول او مقـررات مراعـت کړي؟

لکه چې پوهېږو ډېرو پر دې ټکي لیکنې کړې دي، چې ټولواک باید څه ډول چلند خپل کړي، چې د ستاینې وړ وګرځي او زه په دې باور یم چې د دې موضـوع بیا یادول به زما له خوا د نورو په ذهن کې څه ځانښودنه تصور کـړي او مغـروره بـه ښکاره شم، په تېره بیا کله چې په دې موضوع کې زما نظر، د هغو نظرونو سرچپه وي چې تر اوسه نورو وړاندې کړي دي.

خو زما موخه تل د داسې مطالبو لیکل دي چې که څوک یـې د لوسـتلو مینـه وال وي ګټه ترې پورته کړي. نو ښه به دا وي چې تر تصوره د موضوع ریښتیني اړخ ته غوره والی ورکړم. ځکه نورو یو شمېر جمهوري او سلطنتي حکومتونه د خیال پـه نړۍ کې انځور کړي او داسې یې مجسم کړي دي، چې هېڅکله په ریښتیني ډول نـه دي رامنځته شوي او نه چا لیدلي دي. ځکه په کومه طریقه چې بشر ژوند کوي او په کومه طریقه چې باید ویې کړي، ډېر توپیر سره لري او هغه څوک چې په خپل چلند کې له هغې طریقې څخه چې اړتیا ورته لري، او باید وې کاروي، غفلت کوي، خپلې تباهۍ ته لار اواروي. نو له دې امله هغه څوک چې په ټوله ریښتنولی او پاک زړه هر یوه کار ته ملا تړي، ډېر ژر به د هغو په منځ کې چې زیان رسـونکي دي، لـه منځـه ځي. ځکه نو یوه ټولواک لپاره چې غواړي په خپله څوکۍ کې پاتې شي، حتمـي ده

د دې لپاره چې د يو ټولواک د کړنو په اړه بې بنسټه خيالات يو څنګ ته کړو او يوازې يې رښتينی اړخ وڅېړو، وايم ټولې هغه سترې څېرې چې تر دې دمه ستايل شوي، په تېره بيا هغه واکمن چې په لوړو څوکيو کې ول، يو به يې سخي و او بل بخيل، يو به کازمن (حريص) او بل بېکازه، يو ظالم بل زړه سواندی، يو به بې وفا و او پر ژمنه نه درېده، بل به يې وفادار او پر ژمنه ولاړ و، يو به ښځنوک او بې زړه و، خو بل زړور، يو به دوديال او بل به بې ډبه، يو چړچمار او بل پاک لمنی، يو خواخوږی او رښتينی، بل ټګمار او چالاک، يو ټينګ او بل اوښتونکی، يو درونـد او بل سپک، يو ديندار او بل بې ګروهې او بېدينه او همداسې نور.

پوهېږم هر څوک به دا ومني چې کـه يـو ټولـواک د ټولـو پورتنيـو ځـانګړنو درلودونکی وي، بې له شکه چې ټول به يې ستايي. خو څرنګه چې د دې ټولو نېکو ځانګړنو په بشپړه توګه درلودل او دا چې هر يو د موقع پر وخت رعايت کړي، د بشر تر وسه پورته ده، ځکه د بشر وضعه دا اجازه نه ورکوي.

نو په کار ده يو هوښيار ټولواک زيات ځانساتی وي او له هغو ځـانګړنو څخـه چې د کرکې احساس راپاروي او پايله يې د هغـه راپرځېـدل دي، مخنيـوی وکـړي. همداراز که ممکنه وي د دې لپاره چې خپله څوکۍ يې ساتلې وي، لـه ځانـه داسـې ځانګړنې وښيي چې څوکۍ او مقام يې پرې له لاسه نه ځي.

خو سره له دې ټولو، که ناوړه حالات او غيرعادي پېښې يـې دې تـه اړ کـړي چې په ځينو توندو اعمالو لاس پورې کړي، نو په ترسره کولو کې دې هېڅ زړه نـه وهي. او له هغې پړتيا او سزا څخه، چې د دغو اعمالو د ترسره کولو لـه املـه ممکـن ورسره مخامخ شي، هم هېڅ ونه ويرېږي، ځکه که دا اعمال ترسره نه کړي نو د خپل هېواد او مقام په ژغورلو کې به له ډېرو ستونزو سره مخامخ شي.

نو اوس که دا موضوع په بشپړه پاملرنه او دقت وڅېړل شي، نو جوتـه بـه شـي چې ځينې اعمال، که څه هم يوه ښېګڼه ښکاري، خو که په پرله پسې توګـه ترسـره شي نو د ټولواک په تباهۍ تماميږي. له بلې خوا ځينې نور اعمال او ځانګړنې، که څه هم په ظاهره کې ډېرې بدې برېښي، خـو کـه پـه پرلـه پسـې توګـه ترسـره شـي، نـو ټولواک ته به ډېر برياليتوبونه ورپه برخه کړي او له ګواښونو به يې وساتي.

شپاړسم څپرکی

د ټولواک د سخاوت او بخیلۍ په اړه

که له پورتنیو یادو شویو ځانګړنو څخه د لومړنۍ په اړه خبرې پیل کړو، نو وایم ښه به وي چې یو ټولواک سخي وپېژندل شي، خو سخاوت پرته له شهرته هغه ته زیان رسوي .که سخاوت پر ځای او په موقع هم وکارول شي او په کې مشهوره نه شي او څوک یې درک نه کړي، بیا به هم ټولواک د بخیل په نامه تورن وي. نو له همدې امله د دې ځانګړنې لرل په دې شرط چې هر سړی یې ومني، په یوه ټولواک کې ډېره د ستاینې وړ ده.

خو که ټولواک غواړي ټول خلک په دې وپوهوي چې سخي دی، اړ کېږي چې خپله ټوله شتمني په دې لاره کې ولګوي او د شتمنۍ له پایته رسېدو وروسته، د دې لپاره چې خپل نوم وساتي، اړ کېږي چې پر ولس لوړې مالیې ولګوي او دخلکو د مالونو او شتمنیو په ولکه کولو او په بې شمېره نورو هلو ځلو لاس پورې کړي چې له لارې یې پیسې ترلاسه کولی شي، خو په دې کړون ډېر ژر د ځان په وړاندې د ولس کرکه راپاروي. او که نېستمن او تش لاسی پاتې شي، هم د خلکو په ذهن کې حقیر معلومېږي، په دې توګه په خپل سخاوت د ډېرې ولس حق تر پښو لاندې کوي او یوازې یو څو تنه خوشالوي، او ځان له سختو ګواښونو سره مخ کوي، خو کله چې یې دې ګواښونو ته پام شي، او غواړي چې له دې اعمالو لاس واخلي او خپل چلند ته بدلون ورکړي، سملاسي د خلکو د شتمنۍ د غاصب په نوم تورن کېږي.

نو یو ټولواک پرته له دې چې زیانونه ونه ګالي، نه شي کولی خپل ځان مشهوره کړي. له دې کبله ښه خبره داده چې یو هوښیار ټولواک په دې ځانګړنه ځان روږدی نه کړي، که څه هم دغه کار ټولواک د بخیل په نوم مشهوروي. ځکه هغه وخت چې ولس ته څرګنده شي چې د ټولواک د سپما له امله مالیې د هېواد ټول لګښتونه پوره کوي، همدارنګه پرته له دې چې د خپل ولس پر اوږو کوم پېټی

موږ په خپل عصر کې هـم ډېـر ټولـواکي ليـدلي دي، چـې هـېڅ ډول سـترې کارنامې يې نه دي پرېيښې، پرته له هغو ((ټولواکو)) چې د بخيل په نامه مشهور ول، نور ټول له ماتې سره مخ شوي دي.

دويم پاپ جوليوس ځان په سخاوت مشهور کړ، چې د پاپ څـوکۍ تـه ځـان ورسوي، خو وروسته له هغې چې دغه څوکۍ يې ترلاسه کړه، نور يې هڅه نه کولـه چې په دې ځانګړنو مشهور شي او د فرانسې له ټولواک سره يې د جګړې پـه اوږدو کې هېڅکله پر ولس ماليې ونه لګولې او زياتره لګښت يې له هغو زېرمو څخـه چـې مخکې يې سپما کړې وې پوره کړ.

که د اسپانيا اوسني ټولواک ځان د سـخاوت پـر ځانګړنـه مـشهور کـړی وی، هېڅکله به يې په هغو جګړو کې، چې پيـل کـړې يـې وې، بريـاوې نـه وې ترلاسـه کړې. ځکه نو که يو ټولواک د خپل ولس له لوټولو ډډه وکړي، خپل هېواد د دښمن له ګواښه وژغوري، خپل ځان له حقارت او بېوزلۍ خلاص کړي، له دې وروسته لـه لوټمارۍ څخه ځان وژغورلی شي او نور نه ورته اړکېږي، بايـد د بخيـل پـه توګـه د خپل شهرت اندېښنه په زړه کې ونه ساتي.

سخاوت له هغو ځانګړنو څخه دی چې لرونکی يې په پای کې د ټوالواکۍ لـه مقام څخه لاس اخيستنې ((استعفا)) ته اړباسي، او بخيلي کـه څـه هـم يـو عيـب يـا نيمګړتيا ده، خو بيا هم ټولواک ته د حکومت کولو وس ورکوي او په خپله څوکۍ کې يې ساتي.

که څوک ووايي چې ((د روم)) قيصر Caesar د خپل سخاوت او بخشيشونو له امله امپراتورۍ ته ورسېد او ګڼ نور ځکه لوړو څوکيو ته ورسېدل چې پر سخاوت مشهور ؤ.

زه ځواب ورکوم چې يا خو تاسو ټولواک ياست او يا غـواړئ چـې ټولـواک شئ. که تاسو ټولواک ياست، سخاوت تاسو ته زيان رسوي، خو که چېرې غـواړئ

که څوک ټینګار وکړي چې ډېر خلک که څه هم سخیان بلل کېدل ټولواکي شول او په خپلو لښکرو یې ډېرې لویې کارنامې هم ترسره کړې، زه په ځـواب کـې وایم چې هغه شتمني او مالونه چې یو ټولواک یې لګوي، یا د ټولواک خپله شـتمني وي یا د ټولواک د رعیت مال وي او یا د پردیو. که دغه شتمني یې خپله یا د رعیت وي، له بخیلۍ څخه باید کار واخلي او که د پردیو شتمني وي بیا نو هېڅ ډول رخـې او بخیلۍ ته اړتیا نشته او باید د سخاوت دا موقع له لاسه ور نه کړي.

هغه ټولواک چې د خپل لښکر مشري پر خپله غاړه اخلي او د دې لښکر ساتنه د لوټ تالان، تاړاک، شوکو او له نورو څخه په زور زیاتي د قلنګ په اخیستلو کوي، ښکاره ده چې باید د دغه ډول شتمنیو او مالونو په لګولو کې سخاوت وکړي، که نه لښکرې به د خپل مشر ملاتړ ونه کړي. او هغه شتمني چې نه پـه ټولـواک او نـه هـم رعیت پورې اړه ولري، ټولواک کولی شي د لوی کوروس، قیصر او سکندر په څېر یې په ازادانه ډول خلکو ته وبښي . دا په دې چې دلته تاسو د بل چا پر مال سخاوت کوئ، ستاسو قدر او قیمت نه لږوي بلکې نور یې هم ډېـروي. دا یـوازې د ستاسـو د خپلې شتمنۍ بېځایه لګول دي چې زیان دررسوي.

سخاوت د نورو ځانګړنو په پرتله تاسـو ژر کمـزوري او بـې وسـه کـوي. مانـا شتمني مو په چټکۍ ضایع کوي. ځکه کله چې تاسو پر سخاوت بوخت یاست، خپل ټول هغه وس، چې باید تر پایه خپل سخاوت پرې وساتئ، له لاسه ورکوئ، چـې پـه دې توګه بېوزلي او تش لاسي کېږئ، د ولس پـه نظرونـو کـې حقیـر او بـې ارزښـته ښکارئ. که وغواړئ چې ددې مخنیوی وکړئ او خپل سخاوت وساتئ، نو اړ کېږئ چې خپلې ځانپالنې ته وده ورکړئ، په زور زیاتي د نورو مالونه واخلئ او پـه ازادانـه ډول یې ولګوئ، چې دغه ګام تاسو له کرکې سره مخامخ کوي او باید ټولواک ترې ځان خوندي وساتي.

بخیلي که څه هم د غندنې وړ ده، خو د ولس په زړونو کې کرکه نه راپاروي. نو هوښیاري په دې کې ده چې د بخیلۍ شهرت ته غوره والی ورکړل شي، کـه څـه

اوولسم څپرکی

د ټولواک د تېرې او زړه سوي په اړه
داچې کوم يو ښه دی؟
ټولواک سره مينه ښه ده او که ترې وېره؟

که د تېرو شويو ځانګړنو له لړۍ څخه د يو شمېر نورو په اړه خبرې وکړو، نو وايم چې هر ټولواک بايد تل زړه سواند او ښېونکی وي نه سخت زړی، خو بايد تل يې پام وي چې له دې زړه سوي يې څوک ناوړه ګټه پورته نه کړي.

که څه هم سيزار بورجيا په بېرحمۍ مشهور و خو د هغه تېرې پـه رومانيـا کـې سوله ټينګه کړه او يووالی يې ورووباښه. که حقيقـت تـه پاملرنـه وکـړو، دا سـړی لـه فلورېنسيانو څخه ډېر زړه سواندی و، ځکه فلورېنسيانو په دې هوډ چې ظالمـان ونـه بلل شي، پرېښوده چې د پيسټويا Pistoia ښار د اړوپېچ او خپل منځي دښمنيو له امله ړنګ شي.

نو ټولواک بايد د ظالم د ځانګړنې څه پروا ونه کړي چې نسبت به يې هغه تـه وشي. په تېره بيا هغه وخت چې خپل ولـس پـرې يـو مـوټی، مطيع او ځانتـه وفـادار وساتلی شي. ځکه کله چې ګډوډۍ او ناامنۍ د څو ګامونو په پورته کولـو لـه منځـه يوسي او سوله ټينګه کړي، تر دې بـه ډېـر زړه سـواند او بـښونکی وبلـل شـي، چـې پرېږدي د ډېر زړه سوي له امله يې ګډوډۍ او اړودوړ رامنځته شي او په پای کې يې د سولې او ټيکاو ځای په بشپړه بې نظمۍ، وژنو، چورتالان، شوکو او داړو بدل شـي. ځکه دغه ګډوډۍ او بې نظمۍ د ټول ولس د ژوبلې سبب کېږي. خو هغه سختۍ چې د ټولواک له خوا ترسره کېږي، يوازې څو کسانو ته متوجه وي.

د ټولواکو له منځه بيا د هغه چا لپاره چې نـوی دې څـوکۍ تـه رسـېدلی وي، شونې نه ده چې د بېرحمۍ له دې تور څخه ځان وساتي، ځکه نوی هېواد له ګواښونو ډک وي.

لکه ويرژيل Virgil چې د ډيډو Dido پر خوله د خپل پېر تېـری پـر ځـای بولي او دليل وړاندې کوي چې سلطنت يې نوی ؤ.

'Res dura, et regni novitas me talia cognut
Moliri, et late Fines Custode tueri

زما د هيلې او تقدير برخلاف، يو نوی تخت او نوی هېواد ما اړباسـي چـې لـه خپل قلمرو څخه د دفاع لپاره خپل ټول ځواک وکاروم او د خپل هېواد پولې په دې بېرحمۍ او سخت زړيتوب وساتم.

نو يو نوی ټولواک بايد نه ډېر ژر باوری وي او نه په ډېرې اسانۍ تحريک شي او نه داسې وي چې له ګواښونو وډار شي بلکې د احتياط او اعتمـاد پـر يـوې ګـډې لارې خپلې چارې پر مخ بوځي، داسې چې نه ډېر اعتماد هغه له خپلې ځان ساتنې بې پروا کړي او نه ډېره بې باوري او بدګماني هغه داسې کړي چې زيـاتي د زغملـو نـه وي.

په دې ځای کې دا پوښتنه راپورته کېږي چې ايا له يوه ټولواک سره مينـه ښـه ده او که داچې وېره ترې وشي؟

د دې پوښتنې ځواب داسې دی چې ټولواک بايد لـه دواړو بـرخمن وي. خـو څرنګه چې نه شو کولی مينه له وېرې سره يو ځای په يوه سړي کې راغونډه کړو، نو که داسې شي چې له دواړو څخه يوه وټاکو، نو وېره لـه مينـې څخـه څـو ځلـې بـې خطره او خوندي ده. ځکه بشر په ټوليز ډول ناشکره، اوښتونکی، غدار، له خطـره پـه ځان ژغورلوکې هځاند او تل د شخصي ګټو په فکر کې وي، تر هغو چې لـه تاسـو څخه استفاده کوي او تاسو ګټه وررسوئ، په وړاندې مو وفادار دی او په دې وخـت کې تيار دی چې خپل ځان، شتمني، ژوند او خپل اولاد تر تاسو ځار کـړي، پـه دې شرط چې تاسو بېړنۍ اړتيا ورته ونه لرئ، خو چې د ازمـوينې وخـت راورسـېږي او هغوی ته اړتيا پيښه شي، ټول مخونه اړوي او ستاسو په وړاندې درېږي.

له دې کبله هغه ټولواک چې له نورو لارو چارو څخه غفلت کوي او يوازې د هغوی پر ژمنو ډډه وهي، خپله واکمني ړنګوي. ځکه هغه ملګرتيا چې د ښو افکـارو او سترتوب له لارې نه بلکې د سوغاتونو او پيسو له لارې رامنځته کېږي، بې له شکه

خلك د هغه چا په پرتله چې وېره ترې کيږي، له هغه چا سره په درغلتيا کې چې زړه سواندی وي او مينه ورسره کېږي، لږ زړه وهي. ځکه مينه د اړتيا او مجبوريت د يوه نازکه اړيکي په واسطه ساتل کيږي او د بشر مجاز ته په پام سره دغه اړيکی له خپل وار سره سم د يوې شخصي ګټې په تحريك شليږي، خو وېره تل د هغوی په ذهن کې وي او د سزا په وړاندوينې پورې تړلې ده، چې دا اړيکی هيڅ وخت نه شليږي.

په هر حال، يو هوښيار ټولواك بايد له وېرې څخه په داسې هوښيارۍ کار واخلي، چې که ځانته محبوبيت جلب نه کړي، خلك کرکه هم ترې ونه کړي. کله چې له يو چا څخه وېره کيږي او د کرکې وړ هم نه وي، ښه زغمل کيږي او تر هغې په واك کې پاتې کيدی شي، چې د خپل ولس شتمنۍ او ناموس ته يې لاس نه وي غزولی، خو که چېرې دې ته اړ وي چې څوك ووژني، وژنې لپاره يې بايد سم قضاوت، روښانه دلايل او علتونه له ځان سره ولري.

پر دې ټولو سربېره، ټولواك بايد د ولس شتمنۍ ته لاس ونه غزوي، ځکه خلك د پلار مړينه هېروي، خو له پلاره ورپاتې شتمني يې له زړونو نه وځي. او هسې هم د خلکو د شتمنيو د ولکې لپاره پلمې څه لږ نه دي. ځکه هغه چا چې يو ځل د نورو پر شتمنيو او شوکو داړو ژوند کړی وي، تل کافي دلايل له ځانه سره لري او بيا بيا يې ولکه کوي، په داسې حال کې چې وژنو او د وينې تويولو لپاره يوازې د ګوتو په شمېر دلايل موندل کيږي او هغه هم ژر له کاره لويږي، مانا بيا بيا يې نه شو کارولی.

خو کله چې يو ټولواك له خپلو لښکرو سره يو ځای وي او يا يې ګڼ شمېر لښکرې لاس لاندې وي، هېڅکله بايد د تېري له نسبت څخه چې هغه ته به ورکړل شي، وېره ونه لري بلکې د دې ځانګړنې په وړاندې بشپړه بې اعتنايي وښيي. ځکه د يو لښکر مشر، چې په دې ځانګړنه مشهور نه وي، نه شي کولی لښکرې يو موټی وساتي يا يې دندې ته تنظيم کړي او د هرې ستونزمنې پېښې لپاره يې په کار واچوي. د هانيبال Hannibal د عجيبو کارنامو له منځه دغه يوه ډېر شهرت لري؛ ګڼ شمېر لښکرې، چې د هغه تر قوماندې لاندې وې، په بېلابېلو ملتونو پورې يې اړه درلوده او ټول په دې نيت ورسره تللي ول چې په بهرني هېواد کې جګړې وکړي. خو بيا هم نه

خو که هانیبال په دې بېرحمۍ او سخت زړیتوب مشهور نه وی، نو د هغـه بـې شمېره نورو فضیلتونو او نېکو ځانگړنو به د دې اغېزې په رامنځته کولو کې بـسنه نـه وی کړې.

لنډنظرو لیکوالانو چې کله د هغه د کارنامو ستاینه کړې، دا یوه ځانگړنه، چـې د هغه د نورو ځانگړنو د بریالیتوب یوازېنی علت دی، تر نیـوکې لانـدې راوسـتې. دا چې له دې ځانگړنې پرتـه بـه د هغـه نـور فـضیلتونه بـې اغېـزې شـوي وی، د سـیپیو Scipio په پېښه کې یې لیدلی شو. سیپیو نه یوازې دا چې د خپلې دورې یو نومانـد او غوره شخصیت گڼل کېږي بلکې د بشر په تاریخ کې هم ځانگړی ځای لري. خـو سره له دې کله چې په اسپانیا کې و، لښکرو د هغه پـه وړانـدې پـاڅون وکـړ او دې پاڅون د هغه له زښتې زیاتې مهربانۍ او نرمښت پرته کوم بل دلیـل نـه درلـود. ځکـه لښکرو ته یې داسې خپلواکي ورکړې وه چې له لښکریزو مقرراتو او اصولو سـره نـه وه برابره، او د همدې اخلاقي ځانگړنې په لرلو سره د روم د سنا په ناسته کې فابیوس ماکسیموس Fabius Mximus پر هغه تور ولگاوه چې د روم لښکرې یې فاسدې کړې دي. بیا چې کله لوکریانیان Locrians د یو شمېر لښکرو له خوا، چې د هغـه د یوه صاحب منصب تر قوماندې لاندې ؤ، د ظلم او تېري ښکار شول، هغه نه د دې تېریو پور ورکړ او نه یې خپل دغه صاحب منصب په دې سرغړونه پـه سـزا محکـوم کړ. د هغه د دې بې اعتنایی علت هماغه نرمښت او زړه سوی ؤ. د سنا د غونـډې پـر مهال چې یو چا د هغه ملاتړ کاوه، وویل: "ډېرو خلکو د نـورو پـر تېروتنـو د گـوت نیونې پرځای دا ښه زده کړي چې له خپلو تېروتنو څه ډول مخنیوی وکړي؟".

که سیپیو په دې حال پاتې وی او قومانده یې په لاس کې درلودی، ارومرو بـه یې دغه سترتوب او نېک نوم له منځه تللی وی، خو څرنگه چې هغه خپله د سـنا پـه واک کې و، نه یوازې دا چې د هغه دغه زیان رسوونکی طبیعت همداسې پټ وساتل شو بلکې هغه ته یې یو ډول ویاړ هم وروباښه.

خو که بېرته د مينې او د وېرې سوال ته وګرځو، زه دې پايلې ته رسېږم چې خلک مينه په خپله خوښه او وېره د ټولواک په هغې کوي. نو يو هوښيار ټولواک بايد هغه اړخ ټينګ کړي، چې په خپل لاس کې يې دی، نه هغه چې د نورو په لاس کې وي.

خو لکه چې مخکې مو هم يادونه وکړه، دومره دې وکړي چې د ولس کرکه د ځان په وړاندې ونه پاروي.

اتلسم څپرکی

ټولواک باید خپله ژمنه څه ډول وساتي؟

ټول مني چې ځانګړنې لکه وفاداري، سپېڅلتوب او له چالاکۍ او چل ول څخه ځان ساتنه په یوه ټولواک کې څومره د ستاینې وړ دي، خو سره له دې زموږ تجربې او هغه پېښې چې زموږ په وخت کې تېرې شوې دي ښیي هغه ټولواکي چې د خپلې ژمنې په ساتلو کې پابند نه و او د نورو پر پـوهې یـې د غلبـې راز یـوازې درغلـي او چالاکي ګڼلې ده، ستر کارونه یې سرته رسولي دي او پایله یې تر هغـو کـسانو ډېـره ښه وه چې له نورو سره یې په معامله کې له رښتینولۍ څخه کار اخیستی دی.

نو تاسې باید پوه شئ، چې موخې ته د رسېدو لپـاره پـر دوو لارو تـګ کـولی شئ: یو د قانون له لارې او بل د ځواک یا زور زیاتي له لارې. لومړۍ لار له انسانانو سره ښايي او دویمه له ځناورو سره. څرنګه چې لـومړنۍ لار ډېـره کارنـده نـه ده نـو دویمې ته اړتیا پیدا کېږي. نو ټولواک باید ددواړو لارو سمه او پر ځای کارونـه زده کړي او د دواړو لارو د کارونې موقع لاسته راولي. لرغونو لیکوالانو له خوا په کنایې ډول ټولواکو ته ښوول شوې، چې څرنګه اکیلس Achilles او د لرغـوني پېـر نـور ټولواکي سنټور چیرون ته سپارل شوي ول؟

دا چې هغوی باید نیم انسان او نیم ځناور ښوونکی ولري، په دې مانا و چې یو ټولواک باید د یادو شویو دواړو خویونو کارونه زده کړي او پوه شي چې دغه دواړه خویونه یو له بل پرته نشي پاتې کېدی.

ددې لپاره چې ټولواک په څه ډول د ځناورو له خوی څخه په بشپړ ډول ګټه واخلي، باید د ځناورو له منځه د کیدړې او زمري ځانګړتیـاوې غـوره کـړي. ځکـه زمری تل په جال کې نښلي او ګیدړه له لیوانو ځان نشې ساتلی. نو د کیـدړې خـوی باید ولري چې جال وپیژني او زمری وي چې لیوان وویروي. هغه څوک چې یوازې د زمري پر ځانګړنو ډډه وهي هوښیار نه دی.

نو که یوه هوښیار واکمن ته د ژمنې ماتول ډېر په ګټه وي یا یې د ژمنې په وړاندې پراته لاملونه نور له منځه تللي وي ټولواک نه شي کولی او نه ورته پکار ده چې خپله کړې ژمنه وساتي.

که خلک په زړونو کې پاک وی، نو زما دغه سلا به پر ځای نه وه، خو څرنګه چې انسان په باطن کې زیان رسونکی دی او له چا سره وفا نه کوي، نو هېڅوک اړ نه دي چې د هغوی په وړاندې وفادار او رښتینی پاتې شي او نه ټولواک له خپلې ژمنې څخه د اوښتو لپاره د منلو دلایلو د وړاندې کولو څه کمی لري.

له همدې څخه د اوس مهال بې شمېره بېلګې درکولی شم چې څومره ژمنې او کلکې وعدې د ټولواکو د تخلف یا له ژمنې څخه د بې اعتنایی له امله ماتې او ناچله شوې دي او د دغو ټولواکو له منځه چې چا د ګیدړې رول په ښه توګه لوبولی شو، پر ګردو بریالی وتلی دی. خو باید پوه وي چې د دې ځانګړنو بڼې ته څه ډول بدلون ورکړي؟ او باید په دوه مخی او د درواغو په ادعا کې ښه روږدی وي.

خلک سادګان دي او تل دې ته لار اواروي چې څوک یې تېر باسي . نو هغه څوک چې د تېراېستلو په لټه کې وي تل یې په چاپېریال کې داسې څوک پیدا کوي چې تېروتلو ته تیار وي.

نه شم کولی له یوې اوس مهالې بېلګې څخه تېر شم: شپږم پاپ الکساندر په خپل ټول عمر کې د خلکو له تېرایستلو پرته بل څه هوډ نه درلود او له دې امله هغه سادګان چې تیار و تېروځي، په چاپېریال کې یې ډېر پیدا کېدل.

هېڅا د هغه هومره پر قسم پیاوړې شوې ژمنې نه ورکولې او نه څوک د هغه په څېر د ژمنو د ساتلو مینه وال ښکارېدل. خو څرنګه چې هغه د بشر فطرت په ښه ډول پېژندلی و، ټولې تېرایستنې او له ژمنو څخه سرغړونې د هغه له هیلو سره سمې بریالی کېدې.

له دې کبله، یوه واکمن لپاره د ښو ځانګړنو لرل چندان مهم نه دي. اړینه دا ده چې د دې ځانګړنو د تش په نامه ښودلو فن یې په ښه توګه زده وي. په جرئت ویلی شم که هغه په رښتینې توګه د ښو ځانګړنو خاوند وي او پر هغو عمل وکړي په زیان یې تمامېږي، خو د دې ځانګړنو تش په نامه ښودل بې له دې چې په رښتیني مانا یې ولري ورته ګټور دي. د بېلګې په توګه: ډېره ښه ده چې سړی زړه سواندی، وفادار، خواخوږی، عادل، پر مذهب ولاړ ځان وښيي او په باطن کې هم همداسې وي، خو د سړي فکر باید داسې عیار وي چې که چېرې یوه ورځ د دې ځانګړنو متضادو هغو

په کار ده ټول په دې وپوهيږي چې يو ټولواک، په تېره بيا نوی هغه نه شي کولی ټولې هغه ځانګړنې چې يو څوک پرې قدرمن ښکاري تل له ځانه وښيي. کله کله د دې لپاره چې خپل دولت وژغوري، اړکېږي چې د صداقت، ملګرتيا، خواخوږۍ او ديندارۍ خلاف کارونه ترسره کړي. له دې کبله اړينه ده چې خپل فکر ته هسې بدلون ورکړي چې د بخت توپاني څپې او ګرځېدنه يې ورته اړباسي.

نو ټولواک اړ دی چې له دې پنځو ځانګړنو څخه پرته بل څه په ژبه رانه ولي، داسې چې که سړی هغه ووينې او يا څه ترې واوري، د ټولواک د زړه سوي، وفا، خواخوږۍ او ديندارۍ په اړه هيڅ شک هم ورته پيدا نه شي، په تېره بيا د وروستۍ ځانګړنې ځان ښودنه له بلې هرې ځان ښودنې څخه ډېر ارزښت لري. ځکه د نړۍ خلک په سترګو قضاوت کوي، نه په لاس، په دې مانا چې ډېری خلک يوازې هغه څه چې ښکاره دي، په سترګو ويني، ډېر لږ خلک کولی شي د سړي باطن لمس کړي.

خلک خپل ټولواک هسې چې د سترګو په مخ کې يې ښکاري ويني او يوازې د ګوتو په شمېر د هغه له اصليت څخه خبر دي او همدا لږ خلک هم د اکثريت له عقيدې سره د مخالفت کولو جرئت نه کوي. ځکه هغوی پوهيږي چې اکثريت د سلطنت له ملاتړ څخه برخمن دي.

سربېره پر دې د ټولو خلکو اعمالو، په تېره بيا د ټولواکو هغو لپاره يوه داسې محکمه نه شته، چې په اړه يې سړی د وړانديز غوښتنه وکړي، نو خلک يې پر پايله قضاوت کوي.

نو په کار ده چې ټولواک يوازې د خپلې خاورې او ځان د ژغورنې په فکر کې وي. هرکله چې يو ټولواک وکولی شي خپل واک په خپل قلمرو کې ټينګ کړي، هر عمل چې د دې موخې د لاسته راوړلو لپاره له هغه ترسره کيږي، په پوره ستاينه او درناوي يې په اړه قضاوت کيږي او ټول يې تايدوي . ځکه عام خلک په ظاهره تېروځي او د دې نړۍ اوسېدونکي هم له همدې عامو خلکو څخه جوړ شوي دي. لږکي په اکثريت کې هيڅکله د پښو ځای نه شي پيدا کولی.

•یو ټولواک، چې نه غواړم نوم یې یاد شي، پر وفا او سولې بانـدې لـه ټینګـار پرته بل هېڅ څه نه کوي، خـو کړنـې یـې د دواړو بـرعکس دي او کـه هغـه لـه دې ځانګړنو څخه یوه هم رعایت کړې وی، نو له سلطنت، اعتبار او ښه نوم څخه به یـې بې برخې کړی و.

• د اسپانیا ټولواک فردیناند دی، کله چې مکیاوېلي د دې کتاب په لیکنه بوخت و، د یوه داسې ټولواک نوم اخیستل د هغه لپاره له ګواښه ډک کار و.

نولسم څپرکی

له کرکې او حقارت څخه په څه ډول باید ځان وساتي؟

څرنګه چې د غوره ځانګړنو په اړه مو مخکې خبرې وکړې، پاتې برخه یې غواړم په لنډه توګه په دې ډول وڅېړم:

لکه چې په مخکېنۍ برخه کې هم وارزول شول، یو ټولواک باید تل په دې فکر کې وي چې د خپل ځان په وړاندې کرکه ونه پاروي. که له دې کاره په مخنیوي کې بریالی شي، نو خپله دنده یې په ښه توګه سرته رسولې ده. که څه هم ممکن له نورو پېرتیاؤ سره مخامخ شي، خو له ګواښه یې باید هېڅ وېره ونه لري.

لکه چې وویل شول یو ټولواک تر ټولو لومړی په دې له کرکې سره مخامخ کېږي چې لوټمار وي او د خپل ولس شتمنۍ او ناموس ته لاس غځوي. تر نورو ټولو لارو له دې لارې په ځانګړي ډول ډېر له کرکې سره مخامخ کېږي، چې باید له دواړو څخه ځان وساتي.

خلک داسې دي چې کله یې څوک شتمنۍ او نا موس ته لاس نه وراوړدوي، ځانونه خوښ او سوکاله ګڼي او ټولواک اړ دی چې یوازې د څو کسانو له ځانپالنې سره سیالي وکړي، چې د هغوی مخنیوی به هم بېلابېلو لارو ور اسانه کړي.

یو ټولواک هغه وخت حقیر او د کرکې وړ شمېرل کېږي چې بې ثباته، سپک، ښځنی، تنګ نظری، بې تکله او پرېکنده ونه ګڼل شي. نو یو ټولواک باید د دې ځانګړنو په وړاندې په کلکه مبارزه وکړي، ځان په خورا دقت ترې وژغوري او هڅه وکړي چې په خپلو کړنو کې ځان ځواکمن، دروند، زغم لرونکی، پرېکنده او هوښیار وښیي. باید له ولس سره په ځانګړو معاملو کې داسې وښیي چې قضاوتونه یې نه ګرځېدونکي دي او ځان داسې مجسم کړي چې څوک یې د تېرایستلو خیال په زړه کې ونه ګرځوي او نه ځان ترې تېر کړي.

که يو ټولواک په دې بريالی شي چې د ځان په وړاندې د ولس دغه ګروهه رامنځته کړي، نو په حقيقت کې يې ځان د ولس په نظر کې ډېر زيات محترم کړی او هغه ټولواک چې ولس ته په دې کچه محترم وي راپرځول او پـه وړانـدې يـې د دسيسو جوړول خورا ستونزمن کار دی. همداراز کله چې پـه ولـس کـې محبوبيـت ولري او د يوه غوره شخصيت په نظر ورته کتل کيږي، له بهر ه به په اسانی تر يرغل لاندې را نه شي. ځکه يو ټولواک تل د دوه ډوله ګواښونو په منځ کې دی: يو دننه د رعيت له خوا او بل له بهر څخه د بهرنيو ځواکونو يا هېوادونو له خوا.

له بهرنيو ځواکونو څخه د ښو لښکرو او وفادارو متحدينو په مرسته کولی شـي دفاع وکړي. ځکه که ښې او منظمې لـښکرې ولـري، تـل کـولی شـي ښـه ملاتـړي ((متحدين)) ترلاسه کړي. کله چې بهرني اختلافات په ښه توګه حل شي، نو کورنۍ چارې هم په خپله سمېږي. خو په دې شرط چې وار له مخه د دسيسو له لارې زياتې ګډې وډې شوي نه وي او ناکرارۍ په بشپړ ډول وده نه وي کړې.

که هغه ګامونه چې لازم دي او ما يې په پرله پسې توګه يادونه کړې ده، په ښه توګه واخيستل شي او پر هغه لار، چې ما ورښودلې ده، تګ وکړي، که بهرنۍ چارې ترېنګلې هم وي تر هغې چې له خپلې دفاع څخه نهيلی شوی نـه وي، د سـپارټ ((د ټولواک)) نبيس، په څېر چې تفصيل يې مخکې تېر شـو، د دښـمن د هـر يرغـل پـه وړاندې به درېږي.

خو د خپل ولس په اړه بايد ووايم: کله چې بهرنۍ چـارې ترينګلـې وي، بايـد ټولواک له هغو څخه، چې ممکن په داخل کې په پټه د دسيسې پـه جوړولـو بوخـت وي وېره وکړي او ټولواک له دې دسيسو څخه هغه وخت ژغورل کېدی شي چې په خپل ولس کې کرغېړن او حقير نه وي بلکې ښه اړيکي ورسره ولري او له ځانه يـې خوشاله وساتي. د دې ځانګړي ټکي رعايت لکه چې مخکې مو په تفصيل سره وويل يو ټولواک لپاره ډېر اړين دی.

همداراز د دسيسو په وړاندې چې ممکـن پـه سـلطنت کـې ګـډوډي رامنځتـه کړي، د ټولواک لپاره يوه اغېزمنه لار دا ده چې د خپل ولس په مـنځ کـې حقيـر او کرغېړن نه وي. ځکه څـوک چـې دسيـسه جـوړوي هيلـه يـې دا وي چـې خلـک د ټولواک پر وژنه خوښ کړي. خو کله چـې ټولـواک کرغېـړن نـه وي او د دسيـسې جوړوونکي ته جوته شي چې د دسيسې په جوړولو د خلکو د خوشالتيا پـر ځـای پـر هغوی تېری کوي او کرکه يې راپاروي، هېڅکله به د دې تګلارې خپلولو ته زړه ونه

کله چې د دسیسې جوړوونکی له یوې خوا د دې کار پایله وارزوي او له بلې خوا یې د شکمنو ناراضیانو له خوا مخامخ ګواښ ته پام شي، د ټولواک د یوه نـژدې ملګري یا د هغه د یوه سر سخته دښمن په بڼه اړ دی چې د ټولواک په وړاندې خپله وفاداري وساتي.

لنډه دا چې د دسیسې د جوړوونکي پر مخ بې شـمېره سـتونزې پرتـې دي. د بېلګې په توګه: د هغوی په منځ کې بې باوري، له یو بل څخه وېـره، کینـه او د سـزا وړاندوینه د دې سبب کرځي چې هغه له دسیسې څخه وګرځـوي او د ټولـواک پـه خوا کې د ټولواک پلویان، قانون، دولت او د سلطنت سترتوب او جلال ولاړ دي او ملاتړ یې کوي. کله چې د ټولواک په وړاندې د ولس مینـه او پېرزونـه هـم پورتنیـو عواملو ته ورزیاته شي، هغه به ډېر بې غوره او بې سرښتې سړی وي چې لا به هـم د دسیسې د جوړولو هیله کوي. څکه چې د دسیسې جوړوونکي په ټولیز ډول د خپلې دسیسې له عملي کولو څخه د یوه جرم د رامنځته کېدو وېره لري. پـه دې مانـا چـې هغوی په خپله دسیسه ځان ته د ولس غضب راماتوي او ځانته په کې دښمنان ګوري له دې کبله له هغوی څخه د تېښتې لار هم نه لري. نو د دې لپاره چې ولس له ځانـه ناخوښه نه کړي، اړ دی چې له دسیسې څخه لاس واخلي.

دا موضوع په تاریخ کې بې شمېره بېلګې لري، خو زه یې دا یوه را اخلمه چې زموږ د پلرونو له یادښت څخه تر مـوږه رارسـېدلې ده او دا د اوسـني انیبالـ د نیکـه، میسر انیبال بنتي وګلي Messer Annibale Bentivogli کیسه ده چې د بولونـا ټولواک و. هغه د یوې دسیسې په ترڅ کې د کانېشي Canneshi لـه خـوا پـه یـوه غلچکي برید کې ووژل شو. له میسر ګیواني Messer Giovanni پرته چې په هغه

نو کله چې یو ټولواک د خپل رعیت له ملاتړ څخه برخمن وي او په وړاندې یې درناوی لري، باید له وړو دسیسو وېره ونه کړي. خو کله چې ولس له ټولواک څخه ناخوښه وي او په وړاندې یې د کرکې احساس کوي، باید له هرې چارې او هر سړي وېره وکړي.

ښه سنبال شویو او منظمو هېوادونو او ټولواکو هراړخیزه پاملرنه کړې او داسې ترتیبات یې نیولي دي چې هېڅکله د دې هېوادونو مخور او اشرافیان د نهیلۍ تر پولې ونه رسوي او خلک هم خوښ او قانع وساتي. ځکه دا له هغو مهمو مسایلو څخه دي چې ټولواک یې باید په پوره دقت په پام کې ونیسي.

د اوسمهالو تر ټولو منظمو او ښو سنبال شویو هېوادونو له منځه یو هم د فرانسې هېواد دی. په دې هېواد کې ډېر داسې تاسیسات شته چې د ټولواک خپلواکي او امنیت ورپورې تړلی دی؛ تر ټولو مهم یې پارلمان دی چې له ډېر واک څخه برخمن دی. ځکه هغه چا چې د دې ودانیو بنسټ ایښی دی، د اشرافیانو د ځانپالنې، واکپالنې او د هغوی له زړورتیا ښه خبر ول او داسې یې ګڼلې ده چې د هغوی په خوله کې د یوې مسالې ورکول اړین دي چې مخه یې پرې ونیسي او له بلې خوا څرنګه چې د اشرافیانو په وړاندې د عامو وګړو له کینې څخه هم خبر ول او ښه پوهېدل چې دا کینه له اشرافیانو څخه د وېرې په پایله کې رامنځته شوې ده، نو وې غوښتل داسې کار وکړي چې وګړي هم په امن کې وي او تر ډېره یې نه غوښتل چې د دې ګام پېره د ټولواک په غاړه واچول شي. ځکه نو د دې لپاره چې د اشرافیانو ناوړه پوهاوی له منځه یوسي، یانې ټولواک د وګړو پر پلوۍ تورن نه شي، یا برعکس وګړي داسې

موږ کولی شو له دې بېلګې څخه یو بل ښه درس هم زده کړو. هغه دا چې د دې تاسیساتو په لرلو ټولواک کولی شي هغه چارې چې لـه مـسوولیته ډکـې دي، د نورو پر اوږو واچوي او هغه چې په مینه، ښښنه او ښېګڼه کې راځي په خپل لاس کې واخلي. او پرې نه ږدي چې د خلکو د کرکې وړ وګرځي.

ښايي ځینې خلک داسې فکر وکړي چې کـه د روم د امپراتورانـو د ژونـد او مړینې علتونه په بشپړه توګه وڅېړل شي، ډېرې بېلګې بـه ترلاسـه شـي چـې زمـا لـه نظریاتو سره توپیر لري. ځکه، سره له دې چې زیاترو یې په خورا درنښت ژوند کړی او د اوچتې روحیې خاوندان ول، خو بیا هم له سلطنت څخه ګوښه شوي او یا هـم د خپل ولس له خوا د دسیسو په ترڅ کې وژل شوي دي.

دغو ګتنیونو ته د ځواب په موخه به زه د ځینو امپراتورانـو ځـانګړنې او چلنـد راوسپړم او په زبات به یې کړم چې د هغوی د راپرځېدنې علت له هغـو اسـبابو پرتـه چې ما یې دعوه کړې ده بل څه نه دي. او په همدې لړ کې به د تاریخ هغه برخـې د مطالعې لپاره وړاندې کړم چې هغو ته د پـام وړ دي چـې غـواړي اوسـمهالې چـارې وڅېړي. زما په اند ددې مقصد د روښانولو لپاره بسنه کوي چې ټول هغه امپراتـوران، چې د امپراتـورۍ دوره یـې د وتلـي فیلسوف مـارکس Marcus څخـه پیـل او پـر ماګزیمینوس Maximinusپای ته رسېږي، راواخلم. چې په دې ډول دي: مارکس او د هغـه ځـوی کومـوډوس Commodus، پرټینـاکس Pertinax، جولیـانوس Julianus، سیوروس Severus او د هغه زوی انټونینوس کاراکالا Antoninus Caracalla، ماکرینوس Macrinus، هلیوګابـالوس Heliogabalus، الکـساندر Alexander او ماکزیمینوس Maximinus.

لومړی باید یادونه وکړم چې په نورو هېوادونو کې پکار وه چې ټولواکي بایـد یوازې د اشرافیانو له ځانپالنې او واکپالنې او د عامو وګړو له پاڅون او سرغړونې سره سیالي وکړي. خو د روم امپراتورانو درېیمه ستونزه هم درلوده چې باید ویې زغمـې. او هغه د روم د لښکرو لوټماري، پـه شـتمنۍ پـسې هڅـه، سـپکاوی او وژنـې وې. دا

نو له دې امله هغو ټولواکو يا امپراتورانو، چې دا فطري ورتيا نه درلوده او يا يې نه شو کولی د هغه ځواک يا نفوذ لاسته راوړل زده کړي چې د سرتېرو مخنيوی پرې کېده، تل راپرځېدلي دي. په تېره بيا زياتره ټولواکي چې تازه سلطنت ته رسېدلي ول او کافي تجربه يې نه لرله، کله چې بـه يـې لـه دې دوو متـضادو پوړونـو ((ولـس او لښکرو)) ستونزې پرتله کړې، نو د دې لپاره چې له اوسـني ګـواښ څخـه پـه کـراره شي، سرتېري به د خلکو په پرتله ځواکمن ورته ښکارېدل او خپله خوښي به يې ورته ښکاره کړه. خو د خلکو ناخوښۍ او ځورونې ته يې چندان ارزښت نـه ورکـاوه او د همدې چلند له مخې يې د سرتېرو له خوا ملاتړ کېده.

ټولواکي نه شي کولی د يو شمېر خلکو له کرکې څخه ځان خوندي کړي. نو لومړی خو ورته په کار ده چې د هر يوه له کرکې څخه ځان وژغـوري او کـه بيـا د دې کار په ترسره کولو کې پاتې راځي، هڅـه دې وکـړي چـې د ټـولنې تـر ګـردو غښتلي او ستر پوړ دښمني پرغاړه وانه خلي.

له همدې امله هغو ټولواکو، چې ځانګړې مرستې ته يـې اړتيـا لرلـه، د دې پـر ځای چې د ولس پلوي وکړي، د ناوړه تجربې له مخې يې د سرتېرو هغې ته زړه ښه کړی دی. د دې کارونو ګټې او زيانونه د دې ټولواکـو د څرګنـدونې پـر بنـسټ ول چې پوهېدل او که نه، خو د خپل نفوذ او واکمنۍ د سلامتۍ او خونـديينې لپـاره يـې ترسره کول.

د دغو لاملونو له مخې دې پرېکـړې تـه رسـېږو چـې کـه څـه هـم مـارکس، پرټيناکس او الکساندر د منځني ژوند او ځانګړنو خاوندان، د نياومنيتا او عدالت مينـه وال، د تېري دښمنان، په خواخوږۍ او زړه سوي مشهور ول خو له مارکس پرته ټولو

خو پرټيناکس د لښکرو د هيلو بر خلاف امپراتورۍ ته ورسېد. ځکه لښکرې چې د کوموډوس په پېر کې په چړچمارۍ او بد اخلاقۍ روږدې شوې وې، چمتو نه وې هغو سختو ترتيباتو ته چې پرټيناکس ورته ټاکلي ول خپله خوښي ښکاره کړي. له همدې امله په لښکرو کې د کرکې احساس راوپارېده او څرنګه چې پرټيناکس خپل زيات عمر خوړلی و نو په سپکه سترګه يې هم ورته کتل او همدا وه چې په يو څو ورځو کې يې سلطنت راوپرځېده.

همدلته بايد يادونه وکړم: کرکه څومره چې له بدو کارونو راپارېږي هومره له ښو کارونو هم راپورته کېدی شي. لکه مخکې چې يادونه وشوه ټولواک د خپل دولت او واکمنۍ د ساتلو لپاره زياتره اړ کيږي چې په بدو کارونو لاس پورې کړي. دا ځکه، کله چې يې اړتياوې اړباسي، په واک کې د پاتې کېدو لپاره له دې دريو پوړونو يانې ولس، لښکرو او اشرافيانو څخه يوې ته مخه کوي. نو هره طبقه چې وټاکي ارومرو به فاسده وي. خو په کار ده چې د وخت له اړتيا سره سم چلند ورسره وکړي د هغوی غوښتنو ته غاړه کيږدي او له ځانه يې خوښ وساتي. او په دې وخت کې ښې ځانګړنې ټولواک ته زيان رسوي.

خو راځئ چې اوس الکساندر ته راشو. الکساندر د داسې ښو ځانګړنو څښتن او نياومن ټولواک و چې له نورو ټولو ستاينو سره سره چې پر هغه پېرزول شوې دي يوه يې دا وه چې د خپل څوارلس کلن سلطنت په اوږدو کې يې د چا د وژنې حکم له محکمې پرته نه دی ورکړی. خو سره له دې بيا هم په ښځينه توب ((زن صفتی)) مشهور شو او داسې تصور کېده چې مور يې پرې واکمنه ده. ځکه يې نو لښکرو په وړاندې دسيسه جوړه کړه او ويې واژه.

که اوس د کوموډوس، سيوروس، کاراکالا او ماکزيمينوس اخلاقو او ځانګړنو ته پاملرنه وکړو وبه وينو چې ټول بې رحمه او لوټماران ول او د دې لپاره چې لښکرې له ځانه خوښې وساتي، د خلکو په وړاندې يې له هيڅ ډول بې انصافۍ څخه

سیوروس د روم د امپراتور جولیانوس Julianus له سست عنصرۍ او لټۍ ښه خبر و. هغه وخت چې په سکلاوونیا Sclavonia کې د لښکرو مشر و، لښکرې یې دې ته بېلارې کړې چې روم ته ولاړې شي او د پرټیناکس غچ واخلي. پرټیناکس د پروټوران د ساتونکو له خوا وژل شوی و. په دې پلمه یې خپلې لښکرې د روم پر لور وخوځولې او پرته له دې چې د سلطنت د لاسته راوړلـو لپـاره خپلـه هیلـه څرګنـده کړي، یا یې له حرکت څخه څوک خبر شي، روم ته ننوت. روم ته له ننوتو سره سم د مشرانو د جرګې غړو له وېرې هغه امپراتور وټاکه او جولیانوس یې وواژه.

له دې پیښو څخه څه موده وروسته د سیوروس پام شو چې د روم امپراتورۍ ته په خپله لار کې دوه لوی خنډونه لري، باید له منځه یې وړوسي چـې د روم یـوازینی امپراتور شي. یو نیژر Niger و چې په اسیا کې یـې ((د ختیځـو چـارو)) مـشري پـر غاړه وه او خپلو لښکرو ته یې په ډاګه ویل چې امپراتور ورته وواېـي او پـه لوېـدیځ کې البینوس Albinus و، چې ده هم دې ګډۍ ته زړه ښه کړی ؤ.

کله چې سیوروس امپراتورۍ ته ورسېد، ویې لیدل چې له دواړو سـیالانو سـره په یو وار د جګړې اعلان هوښیاري نه ده او له ګواښ سره یې مخامخ کـوي. نـو پـه دې هوډ شو چې له نیژر سره جګړه وکړي او د البینوس په حق کې له چل څخه کار واخلي. ځکه یې نو البینوس ته ولیکل:

"څرنګه چې زه د مشرانو جرګې په ټاکنه امپراتور شوی یم، هیله لرم چې دغه مقام او درنښت له تاسې سره شریک کړم"، د قیصر لقب یې ور واستوو او هغه یې د

خو کله چې سیوروس نیژر ته ماتې ورکړه، ویې واژه او ختیځې اسیا تـه یـې امنیت ورپه برخه کړ، روم ته وګرځېد او سنا ته یې له البینوس څخه سر وټکاوه چې د هغو ټولو مرستو او ګټو په بدل کې چې د البینوس په حق کې یې کړي، البینوس په پټه د دسیسې په جوړولو بوخت دی او د هغه د وژنې په لټه کې شوی دی. نو اړ دی هغه ته د دې نه منني په بدل کې سزا ورکړي. بیا فرانسې ته ولاړ او د البینوس په لټه کې شو، چې هلته یې بیا له مقامه لرې او وواژه.

اوس که هر څوک د دې ټولواک کړنو ته ځیر شي، جوته به یې کړي چې د هغه په طبیعت کې هم د زمري وحشت او زړورتیا او هم د ګیـدړې مکـر پـروت و؛ خلکو په یو وخت کې هم وېره ترې کوله او هم یې درناوی کاوه. لښکرو هم له هغه کرکه نه کوله او سره له دې چې نوی واک ته رسېدلی و او دومره تجربه یې هم نـه لرله، په دې وتوانېد چې د روم په څېر یو سـتر هېـواد وسـاتي. د اقتـدار سـترتوب او شهرت هغه تل د خلکو له کرکې څخـه خونـدي سـاته، کـه نـه ممکنـه وه د هغـه د توندۍ او لوټمارۍ په وړاندې یوه ورځ خلکو خپله کرکه ښودلې وی.

د هغه زوی انټونینوس کاراکالا هـم د غـوره شخـصیت او ځـانګړنو خاونـد و. سترې کارنامې یې سرته ورسولې چې هغه یـې د خلکـو پـه مـنځ کـې د درنـاوي او لښکرو په منځ کې د منلو وړ وګرځاوه. هغه یو جګړه مار ټولواک و، چې د سـختیو او سترپاؤ د زغملو ډېر زیات وس یې درلـود. سـاده خـواړه بـه یـې خـوړل، تجمـل، چړچې، خوندور خواړه او تفریح یې نـه خوښـوله، چـې همـدې ځـانګړنو یـې خپلـو لښکرو ته د مینې وړ ګرځولی و. سره له دې ټولو بیا هم د هغه بېرحمي او تریخ خوی ډېر سخت وه. په روم کې یې تر څو ډله ییزو وژنو وروسته په بېلابېلو وختونو کې د روم زیات شمېر خلك ووژل او د سکندریې اوسېدونکي یې هم په ډله ییـز ډول لـه تورې تېر کړل چې وروسته یې بیا په دې ځانګړنو کې داسې نوم وایست چې د ټولې نړۍ کرکه یې د ځان په وړاندې راوپاروله او په خلکو کې یې داسې وېره خپره کړې وه چې ان نژدې ملګري یې هم ترې وېرېدل چې په پایله کې د خپلو لښکرو له منځه د یوه سل مشر پوځي Centurion له خوا ووژل شو.

د یادونې وړ ده چې ټولواکي نه شي کولی له دې ډول وژنو څخه چې په خورا سنجش، کلك هوډ او جرئت ترسره کېږي ځان وساتي. ځکه هر څوک چې له ځانه

انټونينوس د خپل قاتل په برخه کې بې پرواېي وکړه. لومړی هغه د خپل قاتل يا سل مشر ورور په خورا سپکاوي وواژه او وروسته يې دا افسر هم څو ځلې پـه مړينـه ګواښولی و. خو بيا يې هم هغه ته په خپل ساتونکي ګارډ کې دنده ورکړې وه. د هغه دغه عمل لکه ښېښه چې يې موږ ته راښيي ډېر له ګواښه ډک و.

راځئ چې اوس کوموډوس ته راشو. دې سړي چې سلطنت پـه ميراثـي توګـه ترلاسه کړی و، ورته په کار وه چې په هماغه اسانۍ يې ساتنه هم کړې وی. ځکه د مارکس زوی يو امپراتور و او هغه ته په کار وه چې له خپل پلار څخه تقليد وکړي، خلك او لښکرې له ځانه خوښ وساتي. څرنګـه چـې يـو وحـشي، تونـد او لوټمـار طبيعت يې درلود، غوښتل يې چې خلك لوټ کړي او خپله حريـصه طبعـه خوشـاله وساتي. ځکه يې نو خپل ټول وخت د سـرتېرو خواهـشاتو او د هغـوی فاسـدولو تـه ورکړ، چې په راز راز تېريو او فجايعو اخته شول. له بلې خوا پرته له دې چـې خپلـې څـوکۍ او حيثيـت تـه څـه پاملرنـه وکـړي، زيـاتره بـه تيـاتر تـه ښـکته کېـده او لـه ګلاډياټورانو Gladiators سره به يې جګړه ييزې سيالۍ کولې او ددې تر څنګ به يې داسې بې ارزښته او سپك کارونه کول، چـې د ټولـواکۍ لـه مقـام سـره ډېـر لـږ ښايېدل. له همدې کبله د لښکرو په نظر کې حقير شو او محبوبيت يې له لاسه ورکړ. څرنګه چې له يوې خوا د کرکې وړ وګرځېد او له بلې خوا په سـپکه سـترګه ورتـه کتل کېدل، په وړاندې يې دسيسه جوړه شوه او ووژل شو.

اوس د دې وخت دی چې د ماکزيمينوس د ژوند لپاره هم لږ څه تم شو . ددې سړي جګړه ييزه روحيه د ستاينې وړ وه او د الکساندر تر مړينې وروسته چې تفصيل يې مخکې تېر شو، د لښکرو له خوا چې د الکساندر له ارام طبيعت څخه تنګ شوي ول، امپراتور وټاکل شو. خو دې مقام له هغه سره دومره دوام ونه کړ. ځکه دوه ټکي د دې سبب شول چې د هغه پـه وړانـدې کرکـه راوپـارېږي او حقيـر وشـمېرل شـي: لومړی دا چې په يوې مشهورې کورنۍ پورې يې اړه نه درلوده او يو وخت په تراس Thrace کې د رمې ((مېږو)) په پېولو بوخت و چې له دې کاره يې ټـول خبـر ول. ځکه نو ټولو په سپکه سترګه ورته کتل. دويم: کله چې ټولواک وټاکل شو تـر ډېـر

په پایله کې ټولو د هغه پـه وړانـدې پـاڅون وکـړ؛ د نـسب ټېټـوالی، د خلکـو کرکه، بې شمېره خونرېزۍ ټول سره یو شول او ټوله نړۍ یې له هغه سره دښمنه کړه. داسې چې لوېړی افریقا، بیا د روم سنا او وروسته ټولې ایټالیا د هغه په وړاندې پاڅون وکړ. په دې ترڅ کې یې خپل لښکر هم په وړاندې راپورته او له نورو سره یو ځـای شو: په دې وخت کې دغه لښکر د اکیلیا Aquileia په کلابندۍ بوخت و. څرنگـه چې کلابندۍ ډېر وخت ونیو او هغوی ونه شو کولی دغه ښار فتحه کړي. او له بلـې خوا د هغه له سپکوالي او بېرحمۍ هم پوزې ته راغلي ول. کلـه چـې یـې د هغـه پـه وړاندې د نورو پاڅون ولېده د هغه وېره یې له زړه ورکه شوه او زړه یـې وکـړ چـې امپراتور ووژني.

ددې اړتیا نه وینم چې د هلیو گابالوس، ماکرینوس او جولیانوس په اړه نور څه ووایم. ځکه هغوی ټول بې نـسبه، سـپک او د ټیټـې کچـې خلـک ول. د کرکـې وړ وگرځېدل او خلک یې ژر له شره خلاص شول. خو پورټنیو مسایلو ته یوازې دا یـوه برخه ورزیاتوم چې اوسني ټولواکي د یوه منظم لښکر د رامنځته کولو په برخه کې دا ډول ستونزو او دسختیو گاللو ته ډېر لږ اړ کېږي. که څه هم په کار ده له هغوی سره نرم، معتدله او په احتیاط چلند وشي. خو دومره اړین هم نه دی. ځکه اوسني ټولواکي یو هم د روم د امپراتورۍ په څېر داسې لښکرې نه لري چې سرتېري یې د ایالتونو په اداره کولو او واکمنۍ د چلولو مهارت ولري. نو که په هغه وخت کې په کار وه چې لښکرې د خلکو په پرتله ډېـرې خوښـې وسـاتل شـي، یـوازې د دې لپـاره و چـې د لښکرو نفوذ د خلکو په پرتله ډېر و. خو اوس له عثمـاني ټولـواک او ((د مـصر)) لـه سلطان Soldan پرته ټولو ټولواکو ته پکار ده چې خلک له ځانه خوښ وساتي، نـه لښکرې. ځکه قدرت او سترتوب د خلکو په لاس کې دی، نه د لښکرو په لاس کې. په بله وینا خلک د لښکرو په پرتله غښتلي دي.

ما له پورټنیو ټولواکو څخه عثماني ټولواک ځکه مستثنا کړ چې هغـه تـل ۱۲ زره پلې او ۱۵ زره سپرې لښکرې له ځان سره گرځـوي. چـې د هېـواد امنیـت او د سلطنت ځواک ورپورې تړلی دی. پکار ده چې له هغوی سره ښه اړیکـي وسـاتي. د

د یادونې وړ ده چې د سلطان هېواد پـه داسـې حالـ کـې چـې لـه هـېڅ یـوې ټولواکۍ سره ورته والی نه لري، خو بیا یې هم د پاپ له حکومت سره پرتلـه کـولی شو. نو په داسې یو حالت کې هغه نه یو داسې هېواد ګڼلی شو چې نوی پـه سـلطنت بدل شوی وي او نه یې د میراثي سلطنتونو په کتار کې راوستلی شو. ځکه د سلطان تر مړینې وروسته د هغه زوی ځایناستی نه شي کېدی. دې څوکۍ ته یوازې داسې سړی ګمارل کېږي چې هغه څوک یې وټاکي چې د نوي سلطان د ټاکلو واک لري. او دا ترتیب د دې هېواد له پخوانیو مقرراتو څخه دی. نو نه شو کولی د نوي سلطنت نـوم ورکړو. ځکه هغه ستونزې چې په نوي سلطنتي هېواد کې رامنځته کېږي په دې هېواد کې نه شي راپورته کېدی. دغه مقررات چې له پخوا څخه ورپاتې دي ټاکلې یـې ده چې نوی ټاکل شوی ټولواک ټولو ته داسې د منلو وړ دی لکه سلطنت چـې یـې پـه میراثي توګه ترلاسه کړی وي.

چې بېرته اصلي موضوع ته وګرځو نو وایم چې که پورتنۍ پېښې وارزول شي، جوتېږي چې د روم د امپراتورانو، چـې نومونـه یـې پورتـه یـاد شـول، د راپرځېـدنې یوازېنی لامل حقارت او کرکه وه. او په همدې لړ کې دا هم څرګندېږي چې له دې امپراتورانو څخه چې یوې ډلې یې یوه لاره غوره کړې وه او یو ډول کړنې یې ترسره کړې او بل شمېر یې بله لاره غوره کړه چې له لومړۍ هغې سره یې توپیر درلود، ولې له هرې یوې څخه یوازې یو کس نېکمرغه شو او نورو پای یې درلود او نـور ټـول لـه بدمرغۍ سره مخ شول او پایله یې زیان رسونکې وه؟

دا ځکه چې الکساندر او پرټیناکس دواړه تازه کاري او نوي امپراتوران ول، د مارکس په څېر ورته په ارثي توګه سلطنت نه و رسېدلی، نـو هغـو لپـاره د مـارکس تقلید زیانمن و. همدارنګه د انټونینوس، ماکزیمینوس او کوموډوس ته په زیان وه چې د سیوروس د کړنو تقلید وکړي. ځکه هغوی هغه ذاتي وړتیا او استعداد نه درلود چې د هغه عمل په بشپړه توګه تعقیب کړي.

لنډه دا چې نوی واک ته رسېدلی ټولواک د مـارکس د کړنـو تقلیـد نـه شـي کولی او دا هم اړینه نه ده چې د سیوروس د ټولو کړنو تقلید وکړي. خو له سیوروس څخه یوازې باید د کړون هغه برخه زده کـړي چـې د سـلطنت د بنـسټ او اسـاس د ایښودلو لپاره یې اړینه بولي او له مارکس څخه دومره بسنه کوي چـې د ټولـواکۍ د

شلم څپرکی

ايا کلاګانې او يو شمېر نورې لارې چارې چې ټولواکي يې کاروي، ګټور دي که زيانمن؟

1. د دې لپاره چې د سولې په چاپېريال کې سلطنت وکړي، ځينو ټولواکو خپل ولس بې وسلې کړی، نورو د خپلې واکمنۍ په ښارونو کې د ډلګيو په جوړولو تفرقه اچولې ده او حکومت يې پرې کړی دی، ځينو د ځانونو په وړاندې دښـمني راولاړه کړې ده او نورو بيا هڅه کړې هغه څوک چې د سلطنت په پيـل کـې د بـاور وړ نـه ول، ځانته راواړوي. چا ځانته پـوځي کلاګـانې ودانـې کـړي او چـا همـدا کلاګـانې راغورځولې او ويجاړې کړي دي.

که څه هم څوک وروستی پرېکړه نه شي کولی چې د ډلګيو، کلاګانو او نورو لاروچارو کارول څومره اغېزمن دي، څو د هغه هېواد يا ايالت له حالاتو او شـرايطو پوره خبر نه وي، چې دا پرېکړې په کې کوي، خو زه به بيا هـم د هـر يـوې پـه اړه داسې پراخه خبرې وکړم چې ګټې او زيانونه يې په خپله روښانه شي.

2. هېڅ ټولواک خپل ولس نه دی بې وسلې کړی بلکې چې بې وسلې يې پيدا کړی، وسله وال کړی يې دی. ځکه هغوی ته د وسلې په ورکړه، تاسو په خپله وسله وال کېږئ او هغوی چې پر تاسو بې باوره ول، پر تاسې باور کوي او په وړاندې مـو وفادار پاتې کېږي او هغوی چې وفادار ول په خپل حال پاتې کېږي، چې په دې ډول ولسونه ستاسو پلويان او ملاتړي ګرځي. يو ټولواک نه شي کولی چې ټـول وګـړي وسله وال کړي، خو هغوی چې تاسو وسله وال کړي، له امتيازاتو بـرخمن کېـږي، او پاتې وګړي څه ستونزه نه را ولاړوي او په اسانۍ اداره کېږي. ځکه تاسو د هغوی په وړاندې توپير کوئ ځنې وسله وال کوئ او ځانګړی پام پرې کوئ. ځکه نو هغـوی ځان په ټولواک پورې تړي، او پاتې وګړي چې وسله والـ شـوي نـه دي ستاسـې دا پرېکړه پرځای بولي. ځکه هغوی به فکر کوي چې وسله وال کسان له ډېرو ګواښونو

خو كله چې يو ټولواك نوی دولت ولكه كړي او غواړي خپل هېواد ته يې د يوه نوي ايالت په توګه ورګډ كړي، اړينه ده چې د نوي نيول شوي هېواد ټول وګړي پرته له هغو چې د دې هېواد په نيولو كې يې پلوي او مرسته كړې ده، بې وسلې كړي، او بيا خپل دغه پلويان هم له وخت او موقع سره سم بې اختياره، بې ځواكه او جګړه ييزه روحيه يې ورسره كړي. خپل ترتيبات داسې سنبال كړي چې په نوي ولكه شوي هېواد كې ټول وسله وال كسان د هغه خپل سرتېري وي او په زاړه دولت يا د ټولواك په خپل هېواد كې يې نږدې كسان پاتې شوي وي.

3. زموږ نيكونه، په تېره بيا هغوی چې هوښيار ول، په دې روږدي ول چې وواېي "پيسټويا Pistoia بايد د ښكېلو ډلګيو په مرسته وساتل شي او پيزا Pisa د نظامي كلاګانو په ودانولو" چې د همدې مفكورې له مخې يې په ځينو لاس لاندې ښارونو كې ناندرۍ راپورته كولې، چې د هغوی يووالی له منځه ويوسي، په اسانۍ او پرته له ستونزو خپله ولكه پرې وساتي.

كېدی شي دغه مفكوره هغه وخت پر ځای وه، چې ايټاليا تر يوه ځايه د تعادل په حالت كې وه او ډاډمن امنيت يې درلود. فكر نه كوم چې نن ورځ دې څوك يوه داسې مفكوره خپله تګلاره وګرځوي.

زما په اند خو د ډلګيو جوړول هېڅكله هم ګټور نه دي پاتې شوي. څكه ښكاره ده چې كه دښمن د بېلابېلو ښارونو له لارې پر تاسې يرغل وكړي، تاسې ډېر ژر ماتې خورئ، څكه كمزورې خوا به تل له بهرنيو يرغلګرو ځواكونو سره يو ځای

زما په ګروهه وېنېسيان د پورتني لامل له مخې راوپرځېدل. ځکه هغوی تر ولکې لاندې ښارونو کې د ګيلف Guelph او ګيبلين Ghibelline دوه مخالفې ډلګۍ وروزلې. که څه هم هغوی يې د وينو تويولو ته نه وې پرې ايښې، خو تر منځ يې د اختلافاتو اور ته لمن وهله. تر دې چې د دغو ښارونو اوسېدونکي د خپلمنځي اختلافاتو له امله داسې سره وونښل شول چې بيايووالی يې ناشونی و او لکه موږ چې يې شاهدان يو، پايله يې د هيلو برخلاف وه. ځکه د ويلا Vaila تر ماتې وروسته له دې ډلګيو څخه يوې زړه وکړ، راپورته شوه او له وېنېسيانو يې دولت ونيـو. نـو دغـه ډول ميتود د ټولواک د ضعف او کمزورۍ څرګندوی دی.

يوه ځواکمنه او غښتلې واکمني بايـد پـه خپـل قلمـرو کـې دې ډول ډلګيـو او مخالفتونو ته اجازه ورنه کړي. که څه هم دغه ميتود د تر ولکـې لانـدې سـيمو اداره اسانه کوي، خو يوازې د سولې پر مهال کارنده دی، دغه تګلاره د جګړې پـر مهـال بې ځايه او تېرايستونکې ده.

4. بې له شکه چې ټولواکي هغه وخت سترتوب ته رسېږي او نوم وباسي چې په وړاندې يې پرتې ستونزې او خنډونو په برياليتوب اوار کړي. نو کله چې د سـړي بخت ويښ شي، په تېره بيا کلـه چـې غـواړي يـو نـوی واک تـه رسـېدلی ټولـواک سترتوب ته ورسوي. هغه چې د ميراثـي ټولـواک پـه پرتلـه د سـترتوب او شـهرت د ترلاسه کولو زياته اړتياويني، په وړاندې يې داسې دښمنان راولاړېږي چې دسيـسې جوړې کړي، او بيا نوي ټولواک ته د دې وار ورکوي چې پـرې برلاسـی شـي او د هغوی په مرسته داسې د شهرت لوړو پوړيو ته رسېږي لکه پر يوې زينې چې دښمنانو ايښې ده پورته کېږي. ځکه نو ځينې هوښياران په دې ګروهه دي چې يـو ټولـواک بايد په ډېر چم او هنر ځان ته دښمنان پيدا کړي او بيا يې په ځپلو او له منځـه وړلـو، خپل نوم، شهرت او جلال نور هم لوړ کړي.

5. ټولواکو، په تېره بيا هغو چې نوي واک ته رسـېدلي دي، د هغـو خلکـو پـه پرتله چې د خپلې واکمنۍ په پيل کې يې د باور وړ ول، په هغو کې چې د ټولـواک د باور وړ نه ول، ډېره وفاداري او رښتينولي موندلې او مرسته يې ترلاسه کړې ده.

د سینا Siena ټولواک پانډولفو پیروکسي Pandolfo Perocci خپل دولت د د باور وړ خلکو په پرتله ډېر د هغو په مرسته اداره کړ، چې د واکمنۍ په پیل کې پرې بې باوره و.

خو د دې موضوع په اړه سړی یوه ټولیزه قاعده نه شي وړاندې کولی. ځکه دا له هر سړي سره توپیر کوي. خو زه یوازې په دې وینا بسنه کوم چې که هغه خلک چې د واکمنۍ په پیل کې ناخوښه ول، داسې وي چې د خپل ژوند او تلپاتېوالي لپاره د ټولواک مرستې ته اړتیا لري، په خورا اسانۍ یې ځانته رااړولی شي او هغوی هم په ډېره کلکه دې ته تیار دي چې په ټوله وفا او رښتینولۍ د ټولواک په چوپړ کې پاتې شي. ځکه هغوی پوهېږي چې باید په ښه کړون د ټولواک هغه بدګوماني له منځه یوسي چې د واکمنۍ په پیل کې یې د هغوی په وړاندې درلوده، چې په دې ډول ټولواک له هغوی څخه ډېره ګټه پورته کوي. ځکه څوک چې له خپل ژوند او څوکۍ څخه په بشپړ ډاډ د ټولواک چوپړ کې دی، ښایي د خپلو اړوندو دندو په ترسره کولو کې ناغیړي وکړي.

څرنګه چې زموږ موضوع هم په همدې ټکي ده، نو پکار ده د یوه داسې ټولواک پام ورته راوګرځوم چې د خلکو د یوې ځانګړې مرستې په مټ یې دولت ترلاسه کړی دی؛ باید د دې مرستې او پېرزوینې لاملونه وارزوي؛ که دا د ټولواک په وړاندې د هغوی طبیعي مینه نه بلکې یوازې له پخوانۍ ادارې د ناخوښۍ پایله وي، نو په دې صورت کې به له هغوی سره د ښو اړیکو ټینګول د ټولواک لپاره ډېر ستونزمن کار وي. ځکه د هغوی د خوښۍ ترلاسه کول څه اسانه کار نه دی.

که د دې موضوع لاملونه په هغو بېلګو کې، چې له اوس مهالو او لرغونو چارو رااخیستل شوې دي وارزوو، څرګندېږي چې د ټولواک لپاره د هغو په پرتله چې د واکمنۍ په پیل کې خوښ و او له همدې امله یې هغه دې کارته و هڅاوه، له هغو سره د اړیکو ټینګول اسانه دي چې له پخوانۍ ادارې څخه خوښ ول او له دې کبله له ټولواک څخه ناخوښه دي او دښمني ورسره کوي.

6. دا یو دود دی چې ټولواکي د خپل هېواد د بشپړ امنیت لپاره کلاګانې جوړوي او غواړي چې د هغو خلکو په وړاندې یې د دفاع د وسایلو په توګه وکاروي، چې په وړاندې یې په پټه کار کول غواړي او طرحې جوړوي. همداراز د دښمن د لومړي یرغل پر مهال د ځان د خوندیینې په موخه هلته پناه یوسي. زه هم دغه چاره ستایم. ځکه دا د لرغونو شخصیتونو کار دی. خو موږ په خپل وخت کې

Messer Niccolo Vetelli، د سيټا دي کاسـټيلو
Citta di Castello دوه کلاګـانې راوغورځـولې چې دغـه دولـت پـه ښـه توګـه وساتي. د اوربينو ډيوک، ګيډو او بالډو Guido Ubaldo خپلې ځواک سيمې ته د راګرځېدو پر مهال چې د سيزار بورجيا له خوا شړل شوی و د خپل هېواد کلاګانې له خاورو سره خاورې کړې او داسې يې وګڼله چې له دې کلاګانو پرته به يې هېواد په ډېرو ستونزو له لاسه وځي، مانا په اسانی به يې له لاسه ورنه کړي.

بنتي وګلي هم کله چې بولونا ته راستون شو همـدا پرېکـړه يـې وکـړه. نـو لـه همدې امله د کلاګانو ګټه او زيان په حالاتو او شرايطو پورې تړلي دي؛ که له يـوې خوا ستاسو لپاره ګټورې دي نو له بلې خوا زيان دررسوي.

او دې مطلب لپـاره داسـې دليـل وړانـدې کـوم: هغـه ټولـواکي چـې د بهرنيـو ځواکونو په پرتله له خپل ولس څخه ډېره وېره لـري، اړ دي چـې کلاګـانې جـوړې کړي او هغوی چې د خپل ولس په پرتله له بهرنيو ځواکونو څخه ډېـره وېـره لـري، کلاګانو ته اړتيا نه لري.

هغه کلاګانې چې د فرانسېسکو سفورتسا له خوا په ميلان کې ودانې شوې، نـه يوازې اوس بلکې په راتلونکي کې به هم په دې هېواد کې د بلې هرې ګـډوډۍ پـه پرتله د سفورتسا کورنی زياته له ګواښونو سره مخامخ کړي.

نو له دې کبله، تر ټولو ښه کلا دا ده چې ټولواک په ولـس کـې کرغېـړن نـه وي. ځکه په دې صورت کې سره له دې چې تاسو به کلاګانې لرئ، خو کـه ولـس ستاسو په وړاندې د کرکې احساس کوي، نو هېڅ يوه کلکه کلا به تاسو خوندي ونه ساتي. ځکه له هغه ولس سره چې د خپل ټولواک په وړاندې وسله راپورته کـوي، د بهرنيو ځواکونو له خوا په مرسته کې هېڅ ځنډ او کمی نه ليدل کيږي.

موږ په خپل وخت کې هم کله نه دي ليدلي چې کلاګـانې کـوم ټولـواک تـه ګټورې تمامې شوې وي، پرته له کاونټس فورلي (د فورلي ملکه) څخه، چې د خپـل خاوند کاونټ ګيرالامو Count Giralamo تر وژل کېـدو وروسـته يـې يـوازې د همدې کلاګانو په مرسته د خلکو د پاڅون په وړاندې ودرېده او تر هغو يـې وسـاتله چې له ميلان څخه مرسته راورسېده، او خپل دولت يې له پاڅونه کرار او بېرته ترلاسه کړ. خو په هغه وخت کې چارې داسې وې چې بهرنيو د يو هېواد له اوسېدونکو سره مرسته نه شوه کولی. وروسته بيا کله چې سيزار بورجيا د هغې پر هېواد يرغل وکړ او ناخوښه ولس هم له بهرنيو ځواکونو سره لاس يو کړ، کلاګانو ډېر لږ ارزښت درلود.

که دغه ټولې خبرې وارزوو، زه باید هغه څوک چې کلاګانې جوړوي او هغه چې ترې تېرېږي، دواړه وستایم. خو زه باید هغه ټولواکي پړ وبولم چې پـر کلاګـانو زړه تړي او د ولس کرکې ته لږ ارزښت ورکوي.

یوویشتم څپرکی

ټولواک څه ډول چلند وکړي چې ښه نوم وګټي؟

۱. یوه ټولواک ته د سترو جګړه ییزو طرحو، نوښتونو او نورو ته د تقلید لپاره د ښو بېلګو د پرېښودلو پرته نور هېڅ ځانګړنې دومره ښه نوم نه ورپه برخه کـوي. د اوس مهالو ټولواکو له منځه د اراګون فردیناند یا د اسپانیا اوسنی ټولـواک نـژدې یـو نوی ټولواک ګڼل کېږي. که څه هم هغه یو بې ارزښته ټولـواک و، خـو اوس یـې د برياوو او شهرت له پلوه په مسیحي نړۍ کې پرمختګ کړی او تر ګردو په لـوړ پـوړ کې ځای لري.

که تاسو د هغه کړنې وارزوئ، نو وبه وینئ چې د هغه ټول کارونه ستر دي او ځینې یې ان له هیلو اوچت ګڼل کېږي. ده د خپلې واکمنۍ په پیـل کـې پـر ګرانـاډا Granada جګړه پیل کړه، چې دغه وسله وال ګام یې په حقیقـت کـې د واکمنـۍ لپاره یو کلک بنسټ ګڼلی شو. دغه کار یې لومړی په کراره او پرته له کومې وېرې، چې ګویا له خنډ سره به مخ شي، پیل کړ. څکـه هغـه دکاسـتیل Castile اشـرافیان دومره بوخت وساتل چې په هېواد کې یې له نوو بدلونونو څخه د خبریدو وخـت نـه درلود. او په دې توګه، پرته له دې چې د هغه له خوا د کارول شوېو لارو چارو څـه څرک واخلي، هغوی یې د خپل واک او نفوذ تر اغېـز لانـدې راوسـتل. د کلیـسا او ولس پر پیسو یې یو منظم او ځواکمن لښکر جوړ کړ، او د یوه پوځي ډسپلین بنسټ یې کېښود چې وروسته یې بیا هغه ته نړیوال شهرت ور وباښه. سربېره پر دې چې هغه ستر کارونه ترسره کول او سترې طرحې یې جوړولې، ځان به یې په مذهبي جامه کې ښوده. او ځان یې یوې سپېڅلې بېرحمۍ ته ورکړی و. یانې داسې یې ښودله، چې که کوم تېری کوي، د مذهب او دین په لاره کې یې کوي. نو څکه یو منلـی کـار دی. په دې ډول یې ټول عرب ((مراکشیان او د شمالي افریقا اوسېدونکي)) چې پر اسپانیا یې یرغل وروړی و، له اسپانیا څخه وشړل او خپل هېواد یې ترې پـاک کـړ. چـې دا

د هغه ټولې کړنې يو په بل پسې داسې رامنځته کېدې چې چاته يې د دې وخت نه ورکاوه، چې د مخالفت په فکر کې يې شي او په کلکه يې په وړاندې ودرېږي.

۲. په کورنيو چارو کې د يادونې وړ بېلګو پرېښودل هم ټولواک ته ډېر مرستندويه او ګټور تماميږي. کټ مټ لکه هغه بېلګې چې د ميسر برنابو دا ميلانو Messer Bernabo da Milano له کړنو راالېږدول شوي دي. کله چې به وار لاسته ورغی، په کورنيو چارو کې به يې د يو چا په لاس ځانګړي غيرعادي ښه يا بد کارونه ترسره کول، بيا به يې هغه ته له کړي کار سره سم انعامونه ورکول، يا به يې سزا ورته ټاکله، چې په دې توګه به تبصرې پرې کېدې او د ولس پام يې ځانته را اړاوه.

نو يو ټولواک بايد تل په دې هڅه کې وي چې په خپل هر عمل کې داسې چلند غوره يا داسې کړنې ترسره کړي، چې ځانته د ولس په منځ کې د يو ستر او غوره شخصيت حيثيت او مقام وګټي.

۳. ټولواک چې ښه ملګری يا پرېکنده دښمن وي، هم د درناوي او احترام وړ ګرځي. مانا پرته له کومې سپما څخه خپله ملګرتيا له يوې يا بلې خوا سره اعلانوي، چې دغه تګلاره تر بې پرېتوب ځو ځلې ګټوره ده. ځکه که د ستاسو دوه غښتلي ګاونډي هېوادونه په خپلو کې په جګړه اخته کيږي، طبيعي ده چې که د هغوی له منځه يو بريالی کيږي، تاسو به يا وېره ترې کوئ او يا به يې نه کوئ.

په دواړو حالاتو کې ستاسو لپاره تر ټولو ګټوره لار دا ده چې خپله پلوي له يوې خوا سره اعلان کړئ، که نه ځای پر ځای به د بريالی خوا د ښکار قرباني شئ. ماته شوې خوا به له تاسو کرکه کوي او د فاتحې خوا له دې ګام څخه به خوند اخلي او خوښي به ښکاره کوي. هېڅ ډول عذر يا دليل به تاسو له دې ډول ګواښ څخه نه شي ژغورلی او تاسو به هېڅ دليل نه لرئ چې وړاندې يې کړئ او نه کوم پلوی چې ستاسو ساتنه وکړي. دا ځکه چې فاتحه خوا شکمن ملګري نه غواړي، چې

د یونان لـه خـاورې د رومیـانو د شـړلو پـه موخـه انټیوکـوس Antiochus د ایټولیانو په غوښتنه یونان ته ولاړ. هغه اکیانیانو ته، چې له رومیـانو سـره یـې لاس یـو کړی و، خپل استازی واستاوه او هغوی ته یې د دې سلا ورکړه چې بـې پـرې پـاتې شي. خو له بله پلوه رومیانو پر هغه ټینګار کـاوه چـې بایـد د هغـوی پـه پلـوئ وسـله راپورته کړي، دا موضوع د اکیانیانو رسمي جرګې ته ولوېده او په دې جرګه کـې د انټیوکوس استازي پر هغوی ټینګار وکړ چې باید بې پرې پـاتې شـي. خـو د رومیـانو استازي د هغه خبرو ته ځواب کې داسې وویل: "دا چې تاسو ته یې د دې سلا درکړه چې که تاسو زموږ په جګړه کې برخه وانخلئ، نو ستاسو په ګټه به وي، بالکل بېځایه او د ګټو پر خلاف مو ده. ځکه که تاسو مداخله ونه کړئ، نو تاسو به پرته له کومې ملګرتیا او پاملرنې فاتحې خوا ته د غنیمت په توګه ورپاتې شئ".

له دې کبله هغوی چې ستاسو دوستان نه دي، تل به تاسو ته د بې پرېتوب سلا درکوي او هغوی چې مو دوستان دي، پر تاسو باندې ټینګار کوي چې وسله راپورته کړئ او په جګړه کې برخه واخلئ.

هغه ټولواک چې د ټینګې ارادې خاونـد نـه دی، د دې لپـاره چـې لـه اوسـنې ګواښ څخه ځان وژغوري، په ټولیز ډول بې پرېتوب غوره کوي او خپلې تبـاهۍ تـه لاره اواروي. خو که تاسې په پوره زړورتیا له یوې خوا سره ملاتړ اعلان کړئ او هغه خوا چې تاسو یې پلوي کړې ده، فاتحه شي، سره له دې چې فاتح هېواد بـه غـښتلی وي او تاسو به د هغه په وړاندې د مقاومت جوګه نه یاست، خو بیا هـم فـاتح هېـواد ستاسو پوروړی دی، په منځ کې مو د دوستۍ اړیکې ټینـګ شـوي او بـشر تـر اوسـه دومره نه دی سپین سترګی شوی، چې د یو چا ښېګڼه هېره کړي او پر هغه چا باندې، چې په جګړه کې یې ورسره مرسته کړې، تېری وکړي. هسې هم فتحې له هره پلـوه دومره بشپړې نه دي چې فاتح دې ارومرو پر خپلو ژمنو ونه درېږي یا دې د هغه پروا ونه ساتي. او که هغه خوا چې تاسو یې پلوي کړې، ماتې وخوري، نو تاسو ته به پناه درکړي او که وس ولري، مرستې به درسره وکړي او تاسـو د داسـې بخـت ملګـري یاست چې بیا به راویښېږي.

په دویم حالت کې که هغوی چې په خپل منځ کې په جګړه اخته دي، داسې وي چې تاسو د یوه او بل د فتحې په اړه هېڅ اندېښنه نه لرئ، بیا هم تر ټولو معقوله لار دا ده چې تاسو له یوې خوا سره ټلواله جوړه کړئ. ځکه تاسو له یوې خوا سره د بلې خوا په تباهۍ کې مرسته کوئ، چې که هوښیار وی او په یوازې ځان یې نه شو فتح کولی، نو له تاسو به یې هم مرسته نه غوښتی، او له دې یرغله به تېر شوی وی، اوس چې یې بریا ستاسو له مرستې پرته کېدون نه لري، نو که په دې لار کې تاسو مرسته وکړئ، فاتحه خوا ستاسو په واک کې پاتې کیږي او په همدې ځای کې د یادونې وړ ده چې یو ټولواک باید هر ډول پاملرنه وکړي چې ترهغې اړ نه وي هېڅکله پر نورو هېوادونو د یرغل په موخه د ځانه غښتلي هېواد سره ټلواله جوړه نه کړي.

لکه چې وړاندې وویل شول که هغه هېواد، چې تاسو یې خپلې ملګرتیا ته رابللي یاست برلاسی شي، نو د ستاسو په واک کې به پاتې شي او ټولواکي باید له هغو ګامونو ځان وساتي چې په پایله کې یې هغوی د بل چا تر لاس لاندې راځي یا یې په واک کې لویږي.

وېنېسیانو د میلان د ټولواک په وړاندې له فرانسې سره ټلواله جوړه کړه او دغه ډول ټلواله، چې د هغوی د تباهۍ لامل وګرځېد، دومره اړین نه و. پکار وه ترې تېر شوي وی. خو د فلورېنسیانو لپاره یوه اړتیا وه، هغه وخت چې پاپ او اسپانیا خپلې لښکرې پر لمباردې د یرغل لپاره واستولې. په داسې حالاتو کې ډېره ترې نه شي کېدی او ټولواک تل اړ دی چې د یوې خوا پلوي وکړي.

هېڅ دولت باید فکر ونه کړي چې غوره کړې تګلاره یې خوندي ده بلکې داسې دې وګڼي چې که هره تګلاره غوره کوي شکمنه به وي. ځکه ورځنۍ چارې په دودیز ډول داسې دي چې سړی نه شي کولی له یوې ستونزې ځان وساتي بې له دې چې په بلې واوړي. خو هوښیاري او پوهه په دې کې ده چې سړی د ستونزو لړ او ډېر زیان پرتله کړي او بیا هغه تګلاره خوښه کړي چې په اند یې لږ زیانمنه ده.

۴. ټولواک باید تل د وړتیا او استعداد ملاتړی وي، د مسلک خاوندان او ماهرین چې په هر فن کې وي په امتیازاتو ونازوي او درناوی یې وکړي. همدا راز ټولواک باید خپلو خلکو ته سوله ییز چاپېریال رامنځته کړي چې هغوی وهڅول شي چې د سوداګرۍ او د کرنې په ډګر کې خپل فعالیتونه په پوره ډاډ پرمخ بوځي. داسې چې له یوه سره د پانګې په زیاتولو د دې وېره نه وي، چې شتمني به یې څوک په

۵. سربېره پر دې ټولواک اړ دی چې د کال په اړوندو فصلونو کې خپل خلک په جشنونو، موسمي لوبو او ننداړو خوشاله وساتي.

څرنګه چې هر ښار په بېلابېلو ټولنو او ډلو وېشل شوی دی، ټولـواک بایـد د هرې یوې درناوی وکړي، په ناستو او غونډو کې یې ګډون وکړي او ځان د هغـوی په وړاندې د خواخوږۍ او ناتنګلیدۍ ((ازادفکرۍ)) نه ډک وښیي. خـو خپـل مقـام، حیثیت او جلال ته یې پام وساتي او په هېڅ بیه یې د ارزښت لړولو ته غـاړه کـې نـه ږدي.

دوه ویشتم څپرکی

د ټولواک د وزیرانو او سلاکارانو په اړه

د وزیر ټاکل خپله ټولواک لپاره څه اسانه کـار نـه دی. د هغـه وزیـر وړتیـا او ناوړتیا چې د ټولواک له خوا ټاکل شوی وي د ټولواک له غوراوي پورې اړه لـري. ځکه لومړنۍ انګیرنې چې موږ د ټولواک د ښېګڼو، اخلاقو او پـوهې پـه اړه کـوو، د هغو خلکو په ارزولو یې کوو چې د ټولواک شاوخوا راټول شوي دي.

که دغه خلک پوهه یا وړتیا ولري، ټولواک او هېواد ته وفادار وي. نو ویلی شو چې ټولواک هوښیار او ځیرک سړی دی. ځکه خپله ټولواک د هر وزیر د اسـتعداد او وړتیا کچه ارزولې ده او په دې ښـه پـوهېږي چـې هغـوی څـه ډول ځانتـه وفـادار وساتي. او که د اسې نه وي نو موږ به د پورتنۍ یادونې مخالف نظر د ټولواک په اړه ولرو. په دې مانا چې د ټولواک د هوښیارتیا او لید لوري په اړه ښه نظر نه شو لرلـی. ځکه لومړنۍ تېروتنه چې هغه کړې د خپلو وزیرانو او سلاکارانو په ټاکنه کې یې ده.

د سینا د ټولواک پانډولفو پېټروکسي په وړاندې به هر چا د یوه هوښیار او پوه ټولـواک انګېرنـه کولـه چـې د میـسر انټونیـو دا وینـافرو Messer Antonio da Venafro په څېر یو وړ او بااستعداده وزیر یې د خپل خدمت لپاره ساتلی او هغه هم په ټوله رښتینولۍ د ټولواک په چوپړ کې دی.

خلک د پوهې او غوراوي ((درک)) له پلوه په درې ډلو وېشل شوي دي:

1. هغه څوک چې د نورو له مرستې او لارښوونې پرته خپلې ستونزې په خپلـه اواروي.

2. هغه څوک چې خپله د غوراوي او بېلولو ځواک نه لري، خو هغه څه چـې نورو سم درک کړ ي وي د لارې مشال ګرځوي.

3. هغــه څــوک چــې نــه خپلــه نــه د بــل چــا د لارښــوونې لــه لارې د غوراوي((درکولو)) وړتیا او ځواک لري.

هغه خلک چې په لومړۍ ډلې کې راځي تـر ټولـو ښـه دي او د دويمـې ډلـې خلک په ښو کې شمېرل کيږي. مانا په دويـم پـوړ کـې دي. خـو د درېيمـې درجـې خلک اصلاً بايد هېڅ د اعتماد وړ ونه ګرځي.

که پانډولفو پټروکسي په لومړۍ ډله کې نه وي، بې له شکه به پـه دويمـه ډلـه کې راځي. يو ځوک چې ښه له بدو بېلولی شي او د نورو له خوا ترسره شوې سـمې کړنې او ويناوې درکوي او ځان پرې پوهوي، که خپله د نوښـت او ابتکـار قـوه ونـه لري خو بيا به هم د خپلو نوکرانو ورتيا او ناوړتيا په ښـه ډول تـشخيص کـړي. خپلـو وړتيا لرونکو او رښتينو خدمتګارانو ته به امتيـازات ورکـړي او پـاتې بـه يـې اصـلاح کړي.

په دې ډول هېڅ شاهي دربار نه شي کولی ورته ټولواک تېرباسي، بلکې ناچاره دي چې په ټوله رښتينولۍ او مينه هغه ته خدمت وکړي.

د دې لپاره چې يو ټولواک خپل وزيران او سلاکاران په ښه توګه وپېژني. يـوه داسې ازموينه شته چې هېڅ نيمګړتياوې نه لري او تل برياليې راوځي. هغه دا چې کله يو ټولواک وپوهېږي چې وزير يې د هېواد او ټولواک په پرتله ډېر په خپل فکر کې دی او يا دا چې په ټولو کړنو او اعمالو کې يې د خپلو ګټو په اړه چورتونه وهي، نه د ټولواک د هغو په اړه. داسې وزير هېڅکله د ټولواک لپاره يو رښتينی خدمتګار نـه شي کېدی او نه بايد ټولواک پرې باور وکړي. ځکه چې کله يو ټولواک خپل وزير ته د هېواد د چارو واک ورسپارلی وي، نو وزير هم بايد د خپلو شخصي ګټو پـه اړه فکر ونه کړي. بلکې تل بايد د ټولواک ګټې په نظر کې ونيسي او هغو چارو ته چې د ټولواک ګټې ورپورې تړلې نه وي هېڅکله پام ونه کړي.

له بلې خوا ټولواک هم د دې لپاره چې خپـل وزيـر رښـتينی او امانـت کـاری وساتي. اړ دی چې هغه مطالعه کړي او وې څاري. د هغه حيثيـت وسـاتي بـډای يـې کړي. بې شمېره نورې ښېګڼې ور ورسوي او درناوی يې وکړي. په ټولو منـډو تـړړو کې چې د هېواد د چارو په پر مخ بېولو کې يې ګالي، مرسته ورسـره وکـړي او پـه همدې تر څ کې دا هم ورته وښيي چې وزير په يوازې سر او د ټولواک لـه مرسـتې پرته هېڅ نه شي کولی. چې وزير هم خپل ټـول پـت او حيثيـت د ټولـواک پېرزونـه وګڼي. ټولواک بايد خپل وزير د ډېرو ښېګڼو، درناوي او امتيازاتو په ورکولو سره ښه موړ کړي. چې د تل لپاره له پرديو څخه د احسان او انعام تمې ته په زړه کـې ځـای ورنه کړي. وزير ته د دې ښېګڼو او امتيازاتو په ورکولو او هغه ته د هېواد د چارو په

کله چې د وزير او ټولواک تر منځ داسې يو صميميت پيدا شو په ښه توګه کولی شي پر يو بل باور وکړي او که د دې برعکس وي، نو تل به له دوی دواړو څخه يوله بدې پېښې سره مخ کېږي.

درویشتم څپرکی

له غوړه مالو او چاپلوسانو څخه په څه ډول باید ځان وساتي؟

زه نه غواړم چې زموږ د موضوع له یوې مهمې برخې څخه، چې د غوړه مالو او چاپلوسانو په اړه ده، پټه خوله تېر شم. ځکه یوه تېروتنه چې له یو ټولواک څخه ښایي په ډېرې اسانۍ وشي، په همدې برخه کې به وي.

په دربار کې د دغو خلکو شمېر ډېر زیات دی او ټولواکي که څه هم له ډېرې ځیرکۍ او له احتیاطه ډک وي خو بیا هم په ډېرو ستونزو کولی شي هغوی وپېژني او ځان ترې وژغوري.

ځکه بشر پر خپل ځان مین دی او په خپل ځان پورې اړوندې چارې ښې ورته برېښي. خو بیا ځنې وخت په کې داسې تېروتلی وي چې ځان ترې په خورا ستونزو خلاصولی شي. نو داسې یوه ټولواک ته ستونزمنه خبره ده چې له دې ډول چاپلوسانو او غوړه مالو څخه ځان وژغوري. او که وغواړي چې ځان ترې لرې وساتي، ژر د کرکې او نفرت له ګواښ سره مخ کېږي.

یوازې یوه لار شته، چې له دې شر څخه یې ژغوري. هغه دا چې غوړه مالو او چاپلوسانو ته دا ډاډ ورکړل شي چې ټولواک ته حقیقت ویل او غوړه مالي نه کول د هغه سپکاوی نه دی او نه هم د ټولواک د خواشینۍ لامل ګرځي. خو که داسې وشي او هېڅوک ټولواک ته غوړه مالي ونه کړي ((او د ټولواک په شتون کې په ازادانه ډول رښتیا ووایي)) نو د ټولواک په اړوند درناوي کې کمی راځي.

ځکه نو که ټولواک یو هوښیار او تجربه کاره سړی وي، دریېمه تګلاره غوره کوي. هغه دا چې د خپل ولس له منځه یو شمېر پوه خلک ټاکي او یوازې هغوی ته د بیان د ازادۍ یا حقایقو د ویلو اجازه ورکوي او بیا یوازې د هغو شیانو په اړه په ازاده توګه رښتیا ویلی او خپلې نظریې ورکولی شي چې ټولواک یې په اړه پوښتنه کوي او بس، او دغه حق نورو عادي کسانو ته چې پورتنۍ ځانګړتیاوې نه لري باید

له دې سلاکارانو سره په ډله ییزه او جلا جلا ډول د ټولواک چلند باید داسې وي چې هر یوه ته جوته شي چې په هره اندازه چې د خپلې نظریې په څرګندولو کې ازاد او یا یې نظریه روښانه وي، هومره به د ټولواک د پاملرنې، نژدېوالي او اعتماد وړ وګرځي. ټولواک هم باید له دغو سلاکارانو پرته د بل چا خبرو او ویناوو ته غوږ ونه نیسي.

یوازې هماغه ټاکلې ټګلاره ټینګه کړي، چارې په خورا پرېکنده ډول پر مخ بوځي او وروسته هم پر هماغه هوکړه، عقیده او پرېکړه ټینګ پاتې شي.

خــو کــه د ټولــواک کړنــې او عمــل د دې بــرعکس وي یــا د غــوړه مــالو او چاپلوسانو له خوا راپرځېږي یا دا چې د ډول ډول رایـو او نظرونـو پـه اوربـدلو سـره خپلې عقیدې او رؤیې ته بدلون ورکوي، اعتبار او ارزښت یـې راټیټېـږي چـې د دې موضوع په اړه به یوه اوس مهالې بېلګه وړاندې کړم.

فرالوکا Fra luca چې د اوسني امپراتور ماکسیملیان Maximilian په دربار کې د سلاکار په توګه چارې پر مخ بیایي په داسې حال کې چې یوه ورځ یې د هغه جلالتمآب په اړه ماته خبرې کولې، وې ویل. "اعلیحضرت د هېواد د چارو په اړه له هېچا سره سلا نه کوي))د چا نظر نـه اخلـي((او لـه دې سـره سـره د خپـل نظـر او پرېکړې ملاتړ هم نه کوي".

دا ځکه چې د هغه کړنې له هغې وینا سـره چـې مخکـې وشـوه پـه بـشپړ ډول سمون نه خوري. ځکه چې کله ټولواک د یو نوي بهیر یا طرحې د پلي کولـو لپـاره موټې راپورته کوي، په خپل نیت څوک نه خبروي او نه یې په اړه د چا نظر غواړي. خو کله چې فکر ته د عمل جامه ورواغوندي او په ډاګه یې کـړي نـو بیـا یـې نیـت څرګندېږي. په همدې وخت کې د خپلو نژدې کسانو له خوا د طرحې په عملي کولو کې له مخالفت سره مخ کېږي.

نو څرګنده ده چې هغه هم د ټینګې ارادې څښتن نه دی د هغوی د مخـالفتونو په وړاندې غاړه ږدي او له نرمۍ څخه کار اخلي. د خپلو پرېکړو له عملي کولو څخه لاس اخلي او د دې کار پایله بیا دا راوځي چې له هغو کارونو څخه چې نـن یـې د پلي کولو پریکړه کړې، سبا ترې تېر شي. نو د هغه اراده په بشپړه توګه نه څرګندېږي او پر اراده او عزم یې د باور درلودل شوني نه دي.

ځکه نو یو ټولواک ته په کار دي چې تل سلا مشورې واخلي خو په ټاکلو وختونو او داسې حالاتو کې چې خپله ټولواک یې وغواړي نه په هغه وخت کې چې سلاکاران یې وغواړي. د چا سلا مخکې له دې چې پوښتل شوې وي ښه ونه ګڼي. مانا هېڅوک باید دا زړه ونه کړي چې مخکې له پوښتنې د موضوع په اړه خپله نظریه څرګنده کړي.

ټولواک د هېواد د چارو په اړه د سلاکارانو د نظر په اخیستلو کې باید تل ازاد وي، تل یې نظر واخلي، پوښتنې ترې وکړي. بیا د خپلو پوښتنو ځوابونه په پوره زغم واوري او که د ځوابونو د ورکړې په اوږدو کې د چا غوړه مالي او د رښتیاو پټول، په هر دلیل چې وي ورته څرګند شي، خپله غوسه دې ورښکاره کړي .

څوک چې د ټولواکو د درک قوه یا هوښیاري د ټولواک په ځانګړې وړتیا پورې نه بلکې د مجربو وزیرانو او هوښیارو سلاکارانو پورې تړلې بولي تېروتلي دي. ځکه ښکاره ده چې که خپله ټولواک هوښیار نه وي فطري وړتیا او استعداد ونه لري، هېڅکله نه شي کولی د خپلو ښو او هوښیارو وزیرانو او سلاکارانو له ښو مشورو څخه ګټه واخلي. که څه هم کله کله "استثناً" او د بخت له مخې ځینې وزیران ډېر پوه راوځي او د ټولواک د غوراوي له حس سره هېڅ تړاوو نه لري. مانا هغه وزیر ته چې ټولواک خپلې ټولې چارې ورسپارلې دي، وړتیا او استعداد یې خپله د ټولواک په پرتله ډېر وي په داسې حالاتو کې ټولواک ښایي ښې مشورې او لارښوونې ترلاسه کړي او چارې به یې هم طبعاً په ښه ډول سمبالېږي. خو تر ډېره دوام نه کوي. ځکه همدغه وزیر به په ډېر لنډ وخت کې د ټولواک د راپرځولو وسایل تیار کړي او هېواد به ترې ونیسي. خو که ټولواک د یوه پر ځای ډېر سلاکاران ولري او خپله یو بې تجربې شخص وي او پوره مالومات هم ونه لري، هېڅکله نه شي کولی چې خپل سلاکاران همنظره او همفکره کړي. نو څرنګه چې خپله هم د دې وړتیا نه لري چې د خپلو سلاکارانو په منځ کې یووالی رامنځته کړي هر سلاکار به یې د خپلو ځانګړو ګټو په لټه کې وي، خپله ټولواک به نه د هغوی د سمون او اصلاح وړتیا او ځواک لري او نه به د هغوی ناوړه کړنې راسپړلی او رابرسېره کولی شي .

نو ښکاره ده چې دا ډول خلک د دغه ډول ټولواک په چاپېریال کې وطن پلورونکي، خاین او ځانپالي روزل کېږي پرته له هغو چې د ځینو بندیزونو له امله ناچاره دي چې ځانونه ښه او رښتیني وښیي.

نو داسې پرېکړه کولی شو چې د پوه او ربښتيني سلاکار، له هر ځاي چې وي د هوښـيارۍ او وړتيـا اصـلي سـرچينه يـې خپلـه ټولـواك دی. نـه دا چـې د ټولـواك هوښيارتيا او وړتيا له ښو سلاکارانو او وزيرانو له امله په هغه کې راڅرګندېږي.

څلورويشتم څپرکی

ايټالوي ټولواکو ولې خپل هېوادونه له لاسه ورکړل؟

ټولې سلاوې چې مخکې ورکړل شوي دي،که په بشپړه هوښيارۍ پلې شي، يو نوی پر تخت ناست ټولواک به د يو داسې تجربه کار او رسېدلي ټولواک په څېر راڅر ګند کړي چې ته وا د کلونو کلونو راهيسې يې سلطنت کړی وي او داسې به يې تخت ټينګ کړي لکه د وخت په تېرېدو سره چې يې سلطنت ټينګ او ځواکمن شوی وي. ځکه خلک د هغو ټولواکو په پرتله چې سلطنت په ميراثي توګه ور رسېدلی، د نوو راښکاره شو ټولواکو چلند او کړنې په زيات غور څاري.

که دغه اعمال په ښه، پر له پسې توګه او په پوره هوښيارۍ تش په نامه وښودل شي، اغېزې به يې د ميراثي ټولواکو د نفوذ د سابقې په پرتله هم خلک ډېر د نوي ټولواک پر لور را مات کړي. ځکه خلک د زړو او لرغونو شيانو په پرتله تل نوو شيانو ته ډېر لېواله وي، په تېره بيا کله چې خپله وضعه او حالت تر پخوا غوره ووينې يا ورته ښکاره شي چې په بشپړه هوساينه او د سولې په چاپېريال کې ژوند کوي. او خلک تر دې زيات د نورو شيانو تمه هم نه ترې کوي.

که له ټولواک څخه په نورو مسايلو کې څه غفلت او تېر وتنه ونه شي خلک چمتو دي ښکاره کړي چې له نوي ټولواک څخه ډېر خوشاله دي. په دې توګه به دا د يوه نوي ټولواک لپاره دوه وياړه وي چې يو خو يې نوی سلطنت رامنځته کړ، او بل يې د دې نوي سلطنت بنسټ په ښو قوانينو، ښو متحدينو، او په غوره چلند کلک کړی دی. او هغو لپاره به دوه شرمه وي چې سلطنت يې په ميراثي توګه ترلاسه کړی دی خو د وړتيا ((د پورتنيو ځانګړنو)) په نه لرو يې له لاسه ورکړی.

که موږ هغو ټولواکو ته، چې زموږ په پېر کې يې خپل هېوادونه له لاسه ورکړي، کتنه وکړو او د هغوی د پرځېدو لاملونه وڅېړو، د بېلګې په توګه: د ناپل ټولواک، د ميلان ډيوک او داسې نور، نو جوته به شي چې هغو دلايلو ته په پام سره،

که ولس یې پلوی وی او یا په دې پوهېدی چې د اشرافیانو له دسیسو څخه په څه ډول ځان وژغوري، ارو مرو بریالي کېدل.

خو هغه هېوادونه چې پورتنۍ دوې ((۲)) نیمګړتیاوې نه لري، یو منظم او برابر لښکر یې هم تیار کړی چې د اړتیا پر مهال د جګړې ډګر ته ودانګي، ماتې یې ناشونې ده.

که د مقدونیې د فلیپ ((د سکندر پلار نه بلکې هغه چې د ټیټوس کینټوس Titus Quintus له خوا راوپرځېده)) ځواک او د یونان او روم ځواکونه چې دواړو په یوه لاس پر هغه یرغل کړی و سره پرتله کړو، ، وبه وینو چې د هغه ځواک د دغو دوو هېوادونو په پرتله څومره لږ و، خو څرنګه چې یې منظمې لښکرې درلودې، ولس یې هم په وړاندې وفادار او د هغه پلوی و، اشرافیان هم تر ې خوښ وو او خپله یې هم یوه جګړه ییزه روحیه لرله. تر ډېره د هغوی په وړاندې وجنګېد او د دې سره سره چې د دښمن د ډېر ځواک په وړاندې یې خپل څو ښارونه هم له لاسه ورکړل، خو تر پایه ودرېد او له خپل هېواد څخه یې په مېړانه ساتنه وکړه. ځکه نو هغو ټولواکوچې خپل هېوادونه یې تر څو کلونو واکمنۍ وروسته له لاسه ورکړي، باید پوه شي چې دا د قضا او تقدیر حکم نه دی چې د هغوی لاسونه دې له خپل میراثي هېواد څخه لنډ او پردیو لاسونو ته دې ولوېږي، بلکې زیان د هغوی پخپله لټۍ ((د سمو لارو نه کارونه)) کې دی.

څرنګه چې یې د سولې او کرارۍ پر مهال تصور نه کاوه چې ممکن یوه ورځ به په دې توره ورځ اوړي ((بشر داسې طبیعت لري چې کله سمندر ولاړ ووینې توپان هېروي)) نو کله چې پر داسې ټولواکو ناوړه حالات راغلي، د خپل هېواد د دفاع او ساتلو په فکر کې نه دي شوي بلکې تل یې د تېښتې نقشې برابرې کړي او تل له خپل میراثي تخت او تاج څخه په دې تمه تېر شوي دي چې په راتلونکي کې به یې ولس د اتلانو له ظلم او تېري څخه تنګ راشي او یوه ورځ به یې بېرته خپل پلرني هېواد ته راوبولي. پورتنۍ فکر ممکن په هغه صورت کې پر ځای وي چې د هېواد د ژغورلو لپاره یې د دفاع ټول وسایل او ټولې لازمې هڅې کارولي وي خو ګټورې نه وي پریو تي.

که یوازې په دې خیال له هېواده لاس واخلي، د راتلونکي د ښېښنو او بـدلونو د یوې خیالي مرستې په تمه چې ښايي ورسره وشي، د خپل پلرني هېـواد لـه سـاتنې او دفاع څخه غفلت کوي، شونې نه ده چې ولس داسې یو ټولواک راوبولي.

که بیا فرضاً ولس په راتلـونکي کـې داسـې یـوه بلنـه ورهـم کـړي دغـه بلنـه ټولواک ته دا ډاډ نه شي ورکولی چې هېواد به یې په لاس کې پاتې شي.

څرنګه چې د ټولواک له خوا ددې کار د تر سره کولو لپاره کومه هڅه نه ده شوې، څکه نو دغه ډول سپارنه د ټولواک لپاره بې ګټې ده.

د هېواد د تلپاتې ساتنې او ولکې لپاره یوازېنۍ ډاډمنه او ګټوره لار دا ده چې خپله ټولواک د هېواد د ساتلو لارې چارې په خپله ځانګړې وړتیا او زړورتیا په خپله برابرې کړي.

پنځه ویشتم څپرکی

بخت د بشر پر چارو څه اغېز لري او په کومو لارو چارو کولی شو چې د ځان لپاره یې مساعد کړو؟

زیاتره خلک په دې ګروهه دي چې د بشر چارې د پاک خدای او د بخت او تقدیر له خوا داسې اداره کېږي، چې خلک نه شي کولی د خپل عقل او هوښ لـه مخې بدلون ورکړي او یا دا چې د تقدیر په وړاندې هېڅ چاره نه شته او له دې املـه دې پایلې ته رسېدلي چې د بخت او تقدیر په وړاندې ډېره هڅه او خواري بې ګټې ده او ښه لار دا ده چې ټول کارونه د تقدیر په واک کې پرېښودل شي.

ځینې وخت چې ما پخپله په دې خبره غور کړی، تر یوې کچې دې ټکـي تـه رامات شوی یم چې پورتنۍ ګروهې ته، چې ټولو ته د منلو وړ ده، غاړه کېږدم. ځکه په اوسني پېر کې ځینې سترې پېښې او لوی بدلونونه چې موږ په خپلو سترګو لیـدلي او اوس یې هم وینو، ټول د بشر له هیلو پورته دي، خو بیا هـم لـه دې انکـار نـه شـو کولی چې بشر په خپلو کارونو کې فاعل مختار دی. زما په اند ښایي بخت او تقـدیر زموږ پر نیمایي اعمالو اغېز ولري، خو نیم نور او یا شاید له نیم څخه لږ کم یې زموږ په واک کې هم راکړي وي. کیدی شي چې بخت او تقدیر له یوه لوی نیز یا سېلاب سره پرتله کړو، چې کله سر واخلي نورې لویې دښتې لاندې کوي او هر څه چې یې لکه ودانۍ او ونې مخې ته راشي له ښخه یې باسي او ړنګوي یې، د یو ځای خـاورې بل ځای ته لېږدوي او هر څه یې له مخې تېښته کوي او د هغه ځواک ته سر ږدي. له هغه ځایه چې ټول د نیز لـه زیـان او ورانیـو خبـر دي، پـوهېږي چـې د هغـه بهیـر او راپورته کیدل وحشت او وېره رامنځته کوي، شونې نه ده چې خلـک یـې پـه عـادي وختونو کې د مخنیوي پر لارو چارو غور ونه کړي، اړین خنډونـه او کلـک دفـاعي بندونه جوړ نه کړي. داسې چې کله بیا نیز سر اخلي، اوبـه بـه یـې هغـو کانـالونو تـه سمېږي چې وار له مخه چمتو شوي. او په دې توګه به د نیز اوبه بیا نه دومره خپلسرې

بخت او تقدير خپل ځواک په هغه ځای کې ښيي چې له وړاندې يې په مخکې د مقاومت ځواک نه وي تيار شوی او تل په هغه ځانګړي لوري زور اچوي چې پوهيږي په وړاندې يې داسې خنډ نه شته چې مخنيوی يې وکړي.

که تاسو ايټاليا ته فکر وکړئ چې د دې ټولو پېښو او بدلونونو اصلي ځای دی، وبه وينئ چې د يوې پراخې دښتې بېلګه لري چې هېڅ ډول خنډ په کې نه وي. که ايټاليا هم د فرانسې، المان او اسپانيا په څېر په پوره مهارت او وړتيا ساتل کېدی، هېڅ يوه ړنګوونکې سېلاب به دا بدلونونه، وحشت او وراني چې نن هلته ليدل کېږي نه ول رامنځته کړي. زما په اند همدومره به په ټوليز ډول د بخت او تقدير په وړاندې د مقاومت په اړه بسنه وکړي.

او اوس که دا موضوع په ځانګړي ډول وڅېړم، وايم چې ځينې وخت داسې پېښيږي چې يو ټولواک يوه ورځ نيکمرغه دی، خو په سبا يې وينو چې همدا ټولواک، پرته له دې چې په روحياتو او چلند کې يې څه توپير وليدل شي، سلطنت يې له لاسه وتلی دی.

زما په اند دا خبره هغه لامل پورې اړه لري، چې مخکې مو اوږدې خبرې پرې وکړې. يانې هغه ټولواک چې په بشپړه توګه پر بخت ډډه وهي، د بخت له بدلون سره راپرځي. همداراز هغه ټولواک چې کړنې يې د وخت له غوښتنې سره سمې تر سره کوي تر ټولو بريالی راوزي، خو هغه ټولواک له ماتې سره مخامخ کېږي چې کړنې يې د وخت له غوښتنې سره نه شي سمولی. ځکه تل وينو چې خلک د شته وسايلو په مرسته هغې موخې پر لور وځي چې په پام کې يې لري. چې دا د شتمنۍ يا اقتدار ترلاسه کول دي. د دې موخو د ترلاسه کولو لپاره هغوی بېلابېلې لارې کاروي، د بېلګې په توګه يو د پاملرنې له لارې وړاندې ځي، بل په ګړنديتوب او بې پروايۍ، يو د ځواک په کارولو او بل په پلمو او چل ول، يو په زغم او بل د هغه په سرچپه ډول. هر يو له دې بېلابېلو لارو څخه يوه خپلوي او خپلې موخې ته رسيږي. همداراز ښکاره ده چې که دوه کسان، دواړه د احتياط له لارې يوې موخې پر لور ګام پورته کړي، يو بريالی کېږي خو دويم خپلې موخې ته نه رسيږي. خو دوه نور کسان چې يو محتاط او بل بې پروا وي، دواړه بريالي کېږي. د دې برياوو لامل

دا ځکه لکه چې مو مخکې ورته نغوته وکړه، دوه کسان لـه دوو بېلابېلـو لارو څخه يوې موخې ته اقدام کوي او دواړه بريالي کېږي. دوه نور کسان له يـوې لارې څخه کار اخلي يو موخې ته رسېږي او بل پاتې راځي. په يوه هېواد کې د بـدلونونو رامنځته کېدل هم له همدې ځايه سرچينه اخلي. که له هغه چا سره چې په احتياط او زغم پرمختګ کوي، وخت او حالات هم يو ځای رغړي، کارول شوي وسـايل يـې سم دي او دا سړی به په پوره برياليتوب پر مخ ولاړ شي. خـو کـه وخـت او حـالاتو بدلون وکړ، د هغه له منځه تلل هم حتمي دي. ځکه کوم وسايل چې دغه سړی يې د دې کار لپاره په واک کې لري، نه شي کولی وخت او حـالاتو تـه بـدلون ورکـړي. هېڅوک په خپله پوهه او هوښيارۍ نه دي بريالي شوي چې له دې بدلونو سـره ځـان روږدی کړي او دا کار د لاندې دوو دلايلو له مخې ناشونی دی :

۱. ځکه چې له هغو وسايلو څخه نشي ګرځېدلی چې طبيعت يې کارولو ته اړ کوي.

2. ځرنګه چې يوازې د هماغو وسايلو په کارولو سره بريـالی شـوی دی نـشي چمتو کېدی چې د حالاتو له بدلون سره يې پرېښودل ګټور دي.

ځکه نو که يو محتاط سړی اړ شي چې په بې پروايۍ او مهارت ځان موخې ته ورسوي بريالی به نه شي. که طبيعت له وخت او حالاتو سره بدلون کولی د هغه ښـه بخت به هم نه اوښته.

دويم پاپ جوليوس به تل په بشپړه بې پروايـۍ او بـې بـاکۍ پـه کـارونو لاس پورې کاوه، او تل به يې شرايط او حالات له خپلې کارولې لارې سره سم پيدا کول او پايله به يې ترلاسه کوله. که د بولونا په وړاندې د هغه لومړنۍ جګړه راپه زړه کړو، چې ميسر ګيواني بنتي وګلي هم په دې وخت کې ژوندی و، د وېنېس هېـواد د دې لښکرلېږد مخالف و او د اسپانيا ټولواک هم له دې ګامه خـوښ نـه و، د فرانـسې لـه هېواد سره هم تر اوسه په دې اړه ټرون نه و شوی. خو بيا هم پاپ جوليوس په خورا سپين سترګۍ د لښکرو مشري پر خپله غاړه واخيسته. دا يو داسـې حرکـت و چـې د اسپانيا ټولواک او وېنېسيان يې د ټکنيتوب (تذبذب) او چوپتيا په حالت کـې وسـاتل چې وېنېسيانو له وېرې او د اسپانيا ټولواک د ناپل هېواد د ترلاسه کولو په تمه د هغه په وړاندې ګام وانخيست. د فرانسې ټولواک يې هم په همدې مهال کې له ځانه سره

پاپ جولیوس په خپلې بې پروایي او ګړندیتوب د هغو کارونو په ترسره کولو بریالی شو چې نورو پاپانو په ښه سمبالتیا د احتیاط له لارې او یا د بشر د طبیعي او دودیز عقل له لارې نه شو ترسره کولی. که دې پاپ خپل تګ له روم څخه په دې نیت ځنډولی وی چې اختلافات له منځه لاړ شي او ټړونونه پر وخت ترسره شي، لکه نورو پاپانو چې به کول، هېڅکله یې نه شو کولی خپلو موخو ته ورسېږي. ځکه د فرانسې ټولواک د هغه د خوځښت په وړاندې په زرګونو پلمې کولی او راولاړولی شوې او نورو خواو به هم له وېرې سره مخ کړی وی چې په پای کې به خپلې موخې ته نه ؤ رسېدلی.

زه یې له نورو اخیستل شویو ګامونو څخه تېرېږم. ځکه ټول یې په عمل کې یو ډول ول او ټولو ښې پایلې درلودې، خو د هغه لنډ عمر د دې مخنیوی وکړ چې د خپلو کړنو غبرګون ووینې. که عمر یې د یو څه وخت لپاره دوام کړی وی، او د دې وخت رارسېدلی وی چې د زغم او احتیاط وسایلو ته اړتیا پیدا کړي، د هغه ړنګېدل او راپرځېدل هم حتمي و.

نو دې پرېکړې ته رسېږو چې بخت تل د بدلون په حالت کې دی، خو خلک په خپلو افکارو او کړنو کې ثابت پاتې کېږي. ځکه نو خلکو ته هغه وخت بریاوې ورپه برخه کېږي چې د دواړو په منځ کې انډول او سمون رامنځته شي. ماتې او پرځېدنه یې هغه وخت شونې ده، چې د دواړو په منځ کې سمون له منځه ولاړ شي .

ما پر دې دوه لارو زیات غور کړی او په دې اند یم چې د کارونو په ترسره کولو کې بې پروایي، ګړندیتوب او چټکتیا د زغم او احتیاط په پرتله څو ځلې ښه ده. ځکه بخت او تقدیر د هغې ښځې په څېر دی چې که وغواړئ خپل اطاعت ته یې اړباسئ، باید په توندۍ چلند ورسره وکړئ . ځکه موږ وینو چې ښځې زیاتره هغو خلکو ته سر ږدي، چې په توندۍ چلند ورسره کوي. خو چمتو نه دي چې د هغه چا اطاعت وکړي چې له هغوی سره په نرمۍ او مهربانۍ چلند کوي؛ بخت هم د ښځې په شان زیاتره د ځوانانو پر لور میلان لري. ځکه ځوانان له احتیاط او زغم سره لږ

شپږویشتم څپرکی

د وحشیانو له ولکې څخه د ایټالیا د ژغورنې لپاره یوه مشوره

کله چې تېر شوی وخت په بشپړ او کره ډول راپه زړه کړم، له ځان سره هیښ پیښ شم چې ایا اوسنی وخت به د یوه ستر ټولواک لپاره وړ وي چې د یو روښانه راتلونکي خاوند یې کړي؟ ایا داسې لارې چارې او وسایل شته چې یو نوي هوښیار او زړور ټولواک ته د دې وخت ورکړي چې په ټوله ایټالیا کې د نوو ارونو او قوانینو په پلي کولو او د هراړخیزو بدلونونو په رامنځته کولو سره ځان ته ویاړ او سرلوړي وګټي او د ایټالیا ولس ته نېکمرغي ورپه برخه کړي.

خو زما په اند اوس مهال د دې کار د ترسره کولو په موخه د نوي ټولواک د مرستې لپاره اړینې لارې چارې او وسایل تیار دي چې په هېڅ وخت کې یې ساری نه دی لیدل شوی. لکه مخکې چې مو یادونه وکړه، پکار وه بني اسرائیل د مصریانو تر اسارت لاندې راشي چې د حضرت موسی علیه السلام وړتیا څرګنده کړي. د دې لپاره چې د لوی کوروس سترتوب په ډاګه شي، پکار وه چې پارسیان د مادیانو تر تېري لاندې راشي. د دې لپاره چې د تیسیوس ستر توب او ستر همت خلکو ته څرګند شي پکار وه چې د اتن اوسېدونکي تیت او پرک شي او په دې ډول اوسمهال: د دې لپاره چې د یو ایټالوي اتل Italian Spirit وړتیا او سترتوب په ډاګه شي، په کار وه چې ایټالیا سپکه او بدمرغه شي لکه چې اوس ده، مانا تر یهودو ډېره خواره او ذلیله، تر پارسیانو ډېره د تېریو او ربړو لاندې، تر اتنیانو ډېره تیته او پرکه شي او د یو وړ مشر او ډاډمن ټیکاؤ په نشتوالي کې یې ټولې سیمې له ماتې، چورتالان، یرغلونو او تېریو سره مخامخ شي او د هېواد هره سیمه ډول ډول ورانې وګالي.

•که څه هم په دې وروستیو کې د یو شخصیت په ځلېدو د هیلو پلوشې خپرې شوې وې او موږ یې په اړه تصور کاوه، چې ښایي زموږ د علاج او لـه دې بـدبختۍ څخه د خلاصون په موخه به د پاک خدای له خوا ټاکل شوی وي. خو وروسته بیا ولیدل شول چې بخت له هغه څخه د پرمختګ پـه وروسـتي پـړاو ((اوج)) کـې مـخ وګرځاوه او ایټالیا یو وار بیا په یوه مړژواندي حالت کې پاتې شوه او تر دې ګړۍ یو داسې مشر ته په تمه ده چې د هغې پر ټپونو پټۍ ولګوي. د لمبارډې لوټ تالان او د ((ناپل)) د سلطنت او ټوسکاني قلنګونو او باجونو تـه نـور د پـای ټکـی کېـږدي او د هغوی ناسور ټپونه چې له اوږدې مودې راهیسې د بې پروایـی لـه املـه لـه خییـرو او چټلیو ډک شوي، پاک کړي .

ایټالیا د پاک خدای دربار ته پـه دعـا ده او زاریۍ ورتـه کـوي چـې یـو داسـې څوک راواستوي چې دا هېواد له دې ورانیو او د وحشیانو له تېریـو څخـه وژغـوري. همدارنګه ایټالیا تیاره ده چې یوه بیرغ پسې روانه شي خو په دې شرط چې یو څوک یې یو ځل د پورته کولو زړه وکړي.

•اوس ستاسو له نامتوکورنۍ• پرته بل څوک نه شته، چې ایټالیا خپلې هیلـې او امیدونه ورپورې وتړي، چې د خپلې پاک لمنۍ او نېکمرغۍ له مخې د پاک خـدای او د کلیسا له مرستې څخه په بشپړه توګه برخمنه ده او د کلیسا مشري یې هم پر غاړه ده، کولی شي له دې بدمرغۍ څخه د ایټالیا د ژغورنې مشري پر غاړه واخلي.

که تاسو د هغو نومیالیو کړنې او ژوند راپه زړه کړئ چې ما یې یادونه کړې، د دې کار ترسره کول به ستونزمن نه وي. که څه هم هغوی سـتر او عجیـب اشـخاص ول، خو بیا هم پرته له بشره بل څه نه و او هېڅ یوه ته دومره ډېر مهالویش یا فرصتونه نه ول برابر، لکه په اوس مهال کې چې تاسـو تـه دي. ځکـه د هغـوی کـړنـې دومـره عادلانه او له نیـاوه ((انـصافه)) ډکـې نـه وې، نـه یـې د اوس مهـاـل پـه پرتلـه زیـاتې اسانتیاوې لرلې او نه پاک خدای ته دومره نژدې ول، لکه نن ورځ چې تاسو یاسـت. عدالت او انصاف زموږ پلوی دی. ځکه هغه جګړه چې پر موږ فـرض ده پرځـای او

•سیزار بورجیا ((ډیوک ولېنټینو))

•ګلیانو دي مېدیچي ته اشاره ده چې د لورینتسو کوچنی ورور و، او د لسم لیو Leox په مرسته کارډینال وټاکل شو او بیا وروسته په 1523ز کال کې پاپ شو.

سره له دې پاک خدای موږ ته خپل بې ساري نعمتونه راپه برخه کړي او نښې نښانې يې راښودلي؛ سيند په منځ کې څيرې شوی، ورېځو د ستاسو پـر لارو سـوري اچولي، له تېږو څخه چينې بهېدلي، من او سلویٰ رااورېدلې او دا ټول د دې لپاره دي چې ستاسو د سترتوب او لويوالي وسايل برابر کـړي. نـو پـه کـار ده چـې پـاتې نـور وسايل يې تاسو په خپله ترسره کړئ. څرنګـه چـې يـې مـوږ تـه پـر ځمکـه د کړنـو خپللاسي او خپلواکي د فاعل مختار په توګه راکړې او دا کار زموږ لپاره په حقيقت کې يو وياړ هم دی، په خپله به پاک خدای زموږ لپاره نور کارونه ترسره نه کړي.

د هغې موخې د ترسره کولو تمه چې ستاسو له نامتو او له وياړه ډکـې کـورنۍ څخه کېږي، که د ايټاليا نورو نوميالیو او سترو څېرو، چې ما يې يادونه کړې، ترسـره نه کړی شوه، د حيرانتيا وړ نه ده. د دې پرله پسې بدلونونو او جګړو په پايله کې که موږ ته يوازې داسې ښـکاره شـوې چـې جګـړه ييـزه روحيـه او مېړانـه مـو لـه کـاره غورځېدلې او ستومانه شوې، لـه دې املـه ده چـې زمـوږ پخـواني اصـول او ترتيبـات نيمګړي ول او زموږ په منځ کې لا داسې څوک نه دي راپورته شوي چې نوي اصول او مقررات وټاکي. له نوي قانون، نويو اصولو او مقرراتو پرته بل څه يوه نوي راپورته شوي شخصيت ته دومره وياړ او درناوی نه شي ورپه برخه کولی. دغه ډول اصول او مقررات چې لوړې موخې په کې نغښتې وي، که په کلکو او ټينګو ستنو ودرول شي، بنسټ ايښوونکی به د ولس تر منځ د ستاينې او درنښت وړ و ګرځوي. په ايټاليا کې د داسې وسايلو او فرصتونو کمی نه ليدل کېږي چې دغه ډول سمونونه مو پرې له خپلې خوښې سره سم رامنځته کړئ. دا هېواد غښتلي او د اړتيا وړ سرتېري لري خو د يو وړ مشر نشتوالی احساسوي. که تاسو د هغوی دوه په دوه، لاس او ګرېوان جګړو ته ځير شئ، ايټالويان څومره غښتلي او چالاکه دي او ژورفکر لري، خو په لـښکرو کـې بيـا توپير کوي او دا ټول د مشرانو د بې کفايتۍ له امله راپورته کېږي. ځکه څوک چې لياقت او وړتيا لري غاړه غړوي. هر يو خپل ځان ماهر ګڼي، خو تر اوسه زموږ په منځ کې داسې څوک چې د وړتيا، استعداد يا بخت له مخې پر ټولـو پورتـه وي، نـه دی راپورته شوی چې نور يې د وړتيا او استعداد په ارزولو خپل مشر وټاکي او پلوي يې

ویـلا، Taro

Vaila، بولونا Bologna او مسترې جگړې دي. ځکه نـو کـه ستاسـو نـامتو او لـه ویاړه ډکه کورنۍ وغواړې چې د لرغوني پېر د نومیالیو کړنې چې د خپلو هېوادوالـو د ژغورنې لپاره یې ترسره کړې، د لارې مشال وګرځوې، تر هر څه د مخه په کار ده یوازې له خپلـو سـرتېرو څخـه ملـي لـښکرې جـوړې کـړئ، چـې د ټولـو طرحـو او اصلاحاتو یو حقیقي بنسټ دی. ځکه له دې پرته نه شئ کـولی رښـتیني، وفـاداره او زړورې لښکرې پیدا کړئ. که څه هم هر سرتېری په یوازې سـر ښـه زړور دی، خـو کله چې هغوی ټول سره یو ځای د خپل واکمن تر قومانـدې لانـدې وي، د هغـه لـه خوا یې درنښت او ستاینه کیږي او لګښت یې هـم لـه خپـل واکمـن څخـه تـر لاسـه کوي، نور هم زړور کیږي.

نو د دې لپاره چې خپل هېواد د ایټالویانو په زړورتوب او وړتیا وساتئ، اړینه ده چې یوازې ملي لښکرې تیارې کړئ.

که څه هم سویسي او اسپانوي پلې لښکرې ډېرې خطرناکې ګڼـل شـوې، خـو بیاهم په دواړو کې یوه نیمګړتیا لیدل کیږي او له دې امله که یـو درېـیم لـښکر تیـار شي، نو نه یوازې دا چې له هغوی سره به برابره سیالي کوي بلکې پر دې به هم ډاډه وي چې په خپل مټ ماتې ورکولی شي. اسپانوي لښکرې د سپرو لښکرو په وړانـدې درېدی نه شي او سویسي لښکرې له پلیو لښکرو څخـه ډارېـږي او پـه تېـره بیـا هغـه وخت چې په مخامخ جګړه کې یې مقابله وي. نو لکه په وار وار چې ولیدل شول او بیا به هم ولیدل شي، اسپانوي لښکرې د فرانسوي سپرو لښکرو په وړاندې د درېدو نه دي او سویسي لښکرې بیا د اسپانوي پلي پوځ په وړاندې ماتې خوري.

که څه هم د دې وروستۍ وینا د زبات لپاره دلته یو بشپړ لاسوند نه شم وړاندې کولی ، خو بیا هم د "راونا" جګړه یې یوه ښه بېلګه ده.

کله چې پلې اسپانوي لښکرې د جرمنـي لـښکرو لـه څـو کنـډکونو سـره چـې لښکرو یې دسویسي لښکرو ته ورته تکتیک کارولی و، مخامخ شول اسپانوي سرتېرو د بدن په چالاکۍ او د خپلو ډالونو په مرسته د جرمني لـښکرو د نیـزو تـر ګوزارونـو لاندې ځان د هغوی څنګ ته ورساوه او پرته له دې چې له کوم ګواښ سره مخامخ شي، پر هغوی د برید جوګه ول. خو جرمنیان بې مرسـتې پـاتې شـول او نـه یـې شـو

اوس چې د دې دوارو پليو پوځونو نيمګړتياوې څرګندې شوې ممکنه ده خپل نوی لښکر داسې وروزئ چې د سپاره پوځ په وړاندې ودرېږي او له پلي پوځ څخه ډار ونه لري. اړينه نه ده چې د دې موخې لپاره تاسې يو نوی لښکر تيار کړئ، په زاړه لښکر کې بدلونونه راولئ او دا له هغو اصلاحاتو او پرمختګونو څخه دي، چې يو نوي ټولواک ته نوم ، شهرت او ځواک ورپه برخه کوي.

نو د ايټاليا د ژغورنې لپاره يو داسې مناسب مهال چې دغه هېواد تـه دا وار پـه لاس ورکوي چې د خپلې خپلواکۍ اتل راميدان ته کړي، بايد بېځايه تېر نه شي.

دا چې د ايټاليا ټول هغه ايالتونه به چې د پرديو د تېري له امله په کنډوالو بـدل شوي دي په څومره چټکه، نه سپمونکې سرښـندنې، وفـا، فـداکارۍ او د خوښـې پـر اوښکو، چې پر مخ به يې خورې وي، خپلـه مينـه د خپـل اتـل ټولـواک پـه وړانـدې ښکاره کړي د ويلو يې ټول عـاجز دي. هغـه بـه څـه ډول دروازې وي چـې د ورتـه ټولواک پر مخ به وتړل شي؟ څوک به وي چې د امر له منلو يې انکار وکړي؟ کوم سيال به د هغه په وړاندې خپله ناخوښي څرګنده کړي او د هغه د پرمختګ مخه بـه ونيسي؟ کوم ايټالوی به د هغه له درناوي او ملاتړ څخه سرغړونه کوي؟ په داسې حال کې چې د وحشيانو د ولکې تريخ خوند ټولو څکلی دی.

ځکه نو د دې وخت رارسېدلی چې ستاسو نامتو او له وياړه ډکه کورنۍ د دې چارو ټول واک، په هغه مېړانه او هيله چې ټولې دا ډول کړنې يې پـر غـاړه اخيـستي دي يو وار بيا په لاس کې واخلي چې تر بيرغ لاندې يې زموږ ګران هېواد سرلوړی، له سيالانو سره سيال او تر سيوري لاندې يې د پيټرارک Petrorch دا وينـا رښـتينې کړي چې وايي:

پاک لمني مېړني به له وحشت سره جـنګېږي
حقيقت به جګړه يوسي تور پوځونه به ماتـېږي
لا زاړه روم ته ورپاته دغيرت او پت کـيسه ده
لا هغه ايټالويان دي د ژوند اور پکښې بلــېږي

ژباړه: عبد الباري جهاني